

**Maallikot kieltä kuvaamassa: kielen muutoksen diskurssit ja kieli-
ideologiat kielenkäyttäjien puheessa**

Maisterintutkielma

Tytti Hämäläinen

Suomen kieli

Kieli- ja viestintätieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Tytti Hämäläinen	
Työn nimi – Title Maallikot kieltä kuvaamassa: kielen muutoksen diskurssit ja kieli-ideologiat kielenkäyttäjien puheessa	
Oppiaine – Subject suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year toukokuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 77 sivua
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkielmassa tarkastellaan maallikoiden kielipuhetta eli puhetta kielestä. Kieli on puhututtanut ihmisiä aina, ja kielen kommentointi ja arvottaminen ovat kiinteä osa kielenkäyttöä. Viime vuosina julkisessa keskustelussa on väläytelty uhkakuvia suomen kielen tulevaisuudesta, jopa kuolemasta. Tutkimuksen motivaatio nouseekin tästä kielikeskustelusta sekä maallikoiden ja lingvistien näkökulmaeroista siinä. Lingvistit ovat valitettavan usein sivuuttaneet maallikoiden kielinäkemykset, ja maallikot puolestaan syyttävät kieliasiantuntijoita kielen rappeutumisesta. Keskustelu kaipaisikin rakentavaa vuorovaikutusta näiden kahden ”leirin” välillä.</p> <p>Tutkimuksen aineistona on verkkokeskusteluja, jotka ovat peräisin Tiede-lehden ja Ilta-Sanomien verkkosivustoilta. Toisessa keskustelussa aiheena on suomen kielen tulevaisuus ja mahdollinen kuolema, toisessa keskustelunherättäjä on kielilautakunnan suositus vuodelta 2014, jossa <i>alkaa tekemään</i> -muoto hyväksyttiin perinteisen <i>alkaa tehdä</i> -muodon rinnalle. Tutkimuskysymykset ovat 1) Millaisia kielen muutosta koskevia diskursseja aineistossa rakentuu? ja 2) Millaisia kieli-ideologioita diskurssien taustalla voi havaita? Diskurssien muodostamisessa hyödynnetään pääosin sisällönanalyttistä teemoittelua, mutta myös metaforilla on keskeinen rooli diskurssien rakennusaineena. Näiden lisäksi analyysissa tarkastellaan kielellisiä valintoja: sananvalintoja, erityisesti verbejä ja adjektiiveja, sekä affektisia ilmauksia.</p> <p>Tutkimuksen teoriataustan muodostavat diskurssin- ja kieli-ideologioiden tutkimus. Tutkimuksen temaattinen teoriatausta on puolestaan kansanlingvistiikassa, jossa tarkastellaan kieltä maallikon, ei-lingvistin, näkökulmasta. Diskurssintutkimus toimii myös tutkimuksen metodina metaforatutkimuksen ja kielellisen analyysin ohella.</p> <p>Analyysissa aineistosta löytyi kaikkiaan neljä diskurssia, jotka ovat suomen kielen rappio, kielten valtataistelu, rinnakkaiskielisyys ja muutos elinehtona. Kieli-ideologioista vallalla olivat nationalistis-puristinen ideologia sekä kielellinen populismi. Marginaalisempia ideologioita olivat internationalismi ja kielellinen tasa-arvoaate, egalitarismi. Metaforissa kieli esitettiin elävänä organismina ja suljettuna, säiliön kaltaisena systeeminä. Hyvä kieli sijoitettiin metaforisesti ”ylhäälle”. Sanat ja ilmaukset myös kilpailivat keskenään ja kävivät sotaa. Lainopillisen metaforan mukaan kielivirhe on rikos ja kieliasiantuntijat kielipoliiseja.</p>	
Asiasanat – Keywords suomen kieli, muutos, tulevaisuus, kansanlingvistiikka, maallikko, kieli-ideologia, metafora, diskurssi	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Muuttuva kieli: näkökulmia kielikeskusteluun	5
1.2 Tutkimusasetelma	10
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	13
2.1 Diskurssintutkimus	13
2.2 Kieli-ideologioiden tutkimus	15
2.3 Kansanlingvistiikka	18
2.4 Keskeisiä käsitteitä	20
3 SUOMEN KIELEN KEHITYS JA KILPAILEVAT KIELI-IDEOLOGIAT	22
3.1 Suomi kansalliskieleksi	23
3.2 Kielen arkki-ideologiat	28
3.3 Kielenohjailun kehitysaskelia	32
4 AINEISTO JA ANALYYYSIN APUVÄLINEITÄ	37
4.1 Verkkokeskustelun luonne	37
4.2 Verkkokeskustelu tutkimuskohteena	39
4.3 Metaforatutkimus	41
4.4 Affektisuus kielessä	45
5 ANALYYSI	48
5.1 Kielen muutoksen diskurssit	48
5.3.1 Suomen kielen rappio	48
5.3.2 Kielten valtataistelu	50
5.3.3 Rinnakkaiskielisyys	52
5.3.4 Muutos elinehtona	53
5.2 Metaforinen puhe kielestä	54
5.2.1 Kieli elävänä organismina	55
5.2.2 Kieli säiliönä tai rajattuna alueena	57

5.2.3 Hyvä kieli on ylhäällä	58
5.2.4 Kielet kilpailevat	59
5.2.5 Kielivirhe on rikos	60
5.3 Kieli-ideologiat	61
5.3.1 Nationalismi	61
5.3.2 Populismi	63
5.3.3 Internationalismi	64
5.3.4 Muita huomioita	65
6 PÄÄTÄNTÖ	68
LÄHTEET	71

”Millaisena suomen kielen tarina 2000-luvulla jatkuu, riippuu monin tavoin meistä itsestämme.” – Kielipoliittinen toimintaohjelma: Suomen kielen tulevaisuus 2009

1 JOHDANTO

Suomen kielen tila ja kehitys puhututtaa julkisuudessa tuon tuosta. Kielikeskustelu on populaaria, ja sitä käyvät kieli-asiantuntijoiden lisäksi aivan tavalliset kielenkäyttäjät. Keskustelua seurannut voi havaita, että ilmassa leijuu huoli kiellemme kehityssuunnasta. (Ks. Hiidenmaa 2003: 9–13; Heikkinen & Mantila 2011: 17–34.) Osasyynä huoleen on median tapa uutisoida kielestä: keskustelu ryöpsähtää käyntiin usein yksittäisestä uutisesta, mielipidekirjoituksesta tai muusta puheenvuorosta. Alla on muutamia esimerkkejä viime vuosien uutisotsikoista, joissa on pohdittu suomen kielen asemaa tulevaisuudessa.

"Kirppukielen kohtalo" (Suomen Kuvalehti 5.5.2011)

"Uhkaako Suomea digitaalinen kuolema?" (HS 26.9.2012)

"Suomi, junttien kieli?" (HS 1.12.2013)

"Suomen kielen kuolema" (Uusi Suomi 17.1.2014)

Tässä tutkielmassa tarkastellaan populaaria keskustelua kielestä ja kielen muutoksesta, mihin viitataan termillä *kielikeskustelu*. Hiidenmaa (2003: 12) toteaa, että ihmiskunta on keskustellut kielestä todennäköisesti koko olemassaolonsa ajan. Se ei ole siten vain meidän aikamme puheenaihe. Myös kielenkäytön arvioiminen ja kielen kommentoiminen ovat kiinteä osa kielenkäyttöä (mp.; ks. myös Cameron 1995: 1, 9). Oma kiinnostukseni aihetta kohtaan ja myös motivaatio tälle tutkimukselle syntyi opetusharjoitteluvuotenani. Oppitunteja valmistellessani törmäsin edellä olevien kaltaisiin uutisotsikoihin- ja artikkeleihin. Niissä suomen kielen tilanne ja tulevaisuus näyttivät lähes yksinomaan synkältä. Silmiin pistivät erityisesti verbit, joilla kielen kehitystä kuvattiin: *rappeutua*, *kuolla*. Mielessä heräsi kysymys, onko tilanne todella näin huolestuttava.

Hiidenmaa (2003: 23) on pohtinut samaa: kielikeskustelun tila on usein sävyiltään negatiivinen. Kieli nousee keskustelun aiheeksi silloin, kun nuorison kirjoitustaito on uuden tutkimustuloksen mukaan entisestään heikentynyt, toimittajien kielenkäyttö muuttunut liian puhekieliseksi tai kotimainen yritys vaihtanut nimensä vieraskieliseksi. Myös medialla on osansa tunnelman luomisessa. Se on yhteiskunnassa yksi merkittävä diskursiivinen vallankäyttäjä (Fairclough 1997: 10), ja median tavat uutisoida ja puhua ilmiöistä saavat helposti tuulta siipiensä alle. Niin on käynyt myös kielikeskustelussa: huoli tarttuu. Onkin kiinnostavaa tarkastella, millä tavoin suomen kielen tilanteesta ja tulevaisuudesta tätä nykyä puhutaan. Ovatko kauhukuvat, joita iltapäivälehtien otsikot

viljelevät, todellisia? Tämän tutkielman ytimessä ovat siten suomen kielen tulevaisuutta koskevat puhettavat, joista käytän nimitystä *kielen muutoksen diskurssit*.

Tuorein keskustelunavaus aloittaessani tutkimusta ilmaantui 9. joulukuuta 2016. Tuolloin entinen kansanedustaja Mikael Jungner (2016) julkaisi suomen kieltä koskeneen mielipiteensä yhteisöpalvelu Facebookissa. Siinä hän esitteli näkökulmansa suomen kielen nykytilaan. Jungnerin mukaan suomen kieli syrjäyttää suomalaisia globaalissa kehityksessä. Suomi kehittyy kielenä liian hitaasti, eikä tarjoa globaalissa maailmassa riittäviä eväitä suomalaisille – pikemminkin suomen kieli on puhujilleen taakka. Hän ehdottaakin englannin kielen asettamista suomen kolmanneksi viralliseksi kieleksi. Jungnerin puheenvuoro kohautti ja synnytti keskustelun, johon ottivat kantaa myös kieliasiantuntijat, jotka lähes yksimielisesti tyrmäsivät Jungnerin ajatukset (ks. esim. Talouselämä 2016).

Jungnerin puheenvuoron synnyttämä keskustelu on ajankohtainen esimerkki siitä, kuinka kieli kiinnostaa ja jakaa mielipiteitä. Kielen paradoksi on siinä, että se on jokaisen henkilökohtainen ja samalla kieliyhteisön yhteinen (Hiidenmaa 2003: 18, 296; Heikkinen & Mantila 2011: 25; Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012: 325–326). Siten jokaisella on siihen suhde, olipa se tiedostettu tai vähemmän tiedostettu; välinpitämättömyydenkin voi nähdä edustavan tietynlaista kielikäsitystä. Kielen normeista neuvotteleminen ja se, mikä kulloinkin on hyvää, kaunista tai toimivaa kieltä, on kieli-ideologista keskustelua (Mäntynen ym. 2012: 331). Tässä tutkielmassa keskiössä ovatkin kielen muutoksen diskurssien lisäksi myös kieli-ideologiat. Näkyviksi nämä erilaiset ideologiat tulevat useimmiten, kun kieliyhteisö kohtaa normiristiriidan – kuten, onko *alkaa tekemään* hyvää suomen kieltä. Eri ryhmät pyrkivät muotoilemaan normin eri tavalla ja erilaiset ideologiat kilpailevat vaikutusalastaan. (Mäntynen ym. 2012: 331.) Kieli-ideologioita voisi kuvailla kieliyhteisön yhteiseksi kielitajuksi, joka on seurausta tietyn ajattelu- tai suhtautumistavan luonnollistumisesta (Heikkinen 2012b: 117). Tietty käsitys kielestä on päässyt vallalle.

Se varsinainen keskustelu, johon yhtenä tässä tutkimuksessa tartun, on vuodelta 2014. Tuolloin Kotimaisten kielten keskus (Kotus) julkaisi suosituksen, jonka mukaan ilmausta *alkaa tekemään* voi nyt käyttää aiemmin vaaditun *alkaa tehdä* -muodon rinnalla (Kotus 2014). Alkuperäisessä säännössä on kyse rektio-ilmioistä, jossa toinen sana vaatii toista mukautumaan tiettyyn sijamuotoon, kun nämä esiintyvät yhdessä. Niinpä esimerkiksi nesessiivinen *alkaa*-verbi vaatii seuraavaa verbiä olemaan perusmuodossa (*tehdä*). Yhdessä ne muodostavat niin sanotun verbiketjun (*alkaa tehdä*). (VISK § 496.) Suositus herätti runsasta keskustelua, jota puitiin muun muassa internetissä ja iltapäivälehtien otsikoissa (ks. keskustelusta myös Voutilainen 2016: 147–149).

Monen keskustelijan kielitajuun lienee äidinkielen tunnilla iskostettu ainoana ”oikeana” muoto *alkaa tehdä*. Pidempää, MA-infinitiivin sisältävää muotoa kitkettiin ahkerasti koululaisten teksteistä

noin sadan vuoden ajan. Nyt kuitenkin norminmukaista on käyttää myös muotoa *alkaa tekemään*, ja niin vuosisadan kestänyt taistelu tuli päätökseensä vuonna 2014. Kotuksen mukaan *alkaa tekemään* -ilmauksella on taustansa pohjoisissa murteissa ja myös länsimurteissa se tunnetaan. Murteissa tyypillisempi ilmaus on ollut *ruveta tekemään*, jossa *tehdä*-verbi toteutuu *MA*-infinitiivin muotoisena *ruveta*-verbin jälkeen. Tästä ilmauksesta *MA*-infinitiivin käytön arvellaan levinneen myös *alkaa*-verbin yhteyteen. Kotuksen mukaan osa kielenkäyttäjistä ei pidä *MA*-infinitiivin sisältävää muotoa edelleenkään korrektina suomen kielenä. (Kielitoimiston ohjepankki: Rektioita.) Se, mistä yleinen tulistuminen päätöksen ympärillä johtui, liittyi luultavimmin juuri siihen kielenkäyttäjien jaettuun kokemukseen, että tähän saakka pannassa ollutta ilmausta saakin nyt vapaasti käyttää.

Alkaa tekemään -kiista ei ole varsinaisesti uusi. Kysymys *alkaa*-verbiä seuraavasta verbimuodosta oli keskiössä itse asiassa jo edellisellä vuosisadalla (Paunonen 1996: 551). Sitä voisikin kuvailla normiristiriidan arkkityypiksi. Paunosen ajatukset olivat jo 1990-luvun puolivälissä ajankohtaisia. Kehitys näyttää kulkeneen juuri hänen kuvailemaansa suuntaan:

Toisaalta joudutaan kysymään, kannattaako tällaisten kielenpiirteiden vuoksi nähdä niin suurta vaivaa kuin äidinkielenopetuksessa yhä on laita. Tämä on kysymys, joka saattaa lähivuosina ja -vuosikymmeninä ratketa itsestäänkin: tulevat kielenkäyttäjät eivät yksinkertaisesti enää pidä tämäläisiä seikkoja tärkeinä. (Paunonen 1996: 551.)

Paunosen mukaan *alkaa tekemään* -tyyppisessä keskustelussa kyse ei ole siis niinkään kielen rappeutumisesta, kuten moni kielenkäyttäjä tulkitsee, vaan norminväljennyksestä sellaisen kielenpiirteen suhteen, jolle ei näytä olevan pohjaa yleiskielessä. Turhaahan tuulimyllyjä vastaan on taistella.

Yhtenä tämän tutkimuksen motivoijista on havaitsemani ja myös *alkaa tekemään* -debatissa koettu kielenkäyttäjien voimakas reaktio kieliviranomaisen taholta tuleviin kielellisiin suosituksiin. Kyseinen Kotuksen suositus herätti runsasta ja tunteikasta uutisointia ja keskustelua (ks. esim. IS 2014). Moni kielenkäyttäjä koki tulleen petetyksi ja suomen kielen lautakunnan nähtiin kääntäneen takkinsa. Käytiin myös keskustelua kielen omistajuudesta, kuten aineistoexamplesista 1 hyvin ilmenee (alla). Keskeinen kysymys on, kuka saa päättää kielen normeista ja millä valtuuksilla. Hiidenmaa (2003: 50) peräänkuuluttaakin, että kielenkäyttäjien tulisi saada jo koulussa kokemus kieliyhteisönsä jäsenyydestä. Kuitenkin monen kielenkäyttäjän mielessä kieli on sijoitettuna jonnekin toisaalle, oman itsen ulkopuolelle. Itseä ei nähdä kielellisenä vaikuttajana. Myös kielestä huolehtiminen on ulkoistettu ammattilaisille, ja siksi kielelliset auktoriteetit ja kieltä huoltavat viranomaiset ovat kielidebateissa usein tulilinjalla. Kuten Heikkinen ja Mantila (2011: 37) toteavat, normien taustalla on kuitenkin lopulta kieliyhteisö itse. Kielenhuollon suositukset pohjaavat elävään kielenkäyttöön, eivät kieliasiantuntijoiden mielivaltaisiin päätöksiin. Tästä pre- ja deskriptiivisen kielenohjailun

periaatteiden kädenväännöstä maallikoiden ja lingvistien keskusteluissa on kirjoittanut myös Cameron (1995: 3–11). Hänen mukaansa maallikoille on tyypillistä tulkita kielenhuoltoviranomaisen ohjeita nimenomaan preskriptiivisesti (ks. myös Hiidenmaa 2003: 45.)

1) On se mielenkiintoista että **muutamit ihmiset voivat päättää**, mikä on kielessä oikein ja mikä väärin. **En minä ainakaan ole kenellekään tällaista oikeutta luovuttanut.**

Kielenkäyttäjien suhtautuminen kielen normittamiseen ja siinä tapahtuviin muutoksiin näyttäytyy usein traditionaalisenä, jopa vanhanaikaisena (Paunonen 1996: 552; Nordlund 2004: 292). Myös Mäntynen (2003: 14) toteaa, että kielenkäyttäjät näyttävät olevan muutosvastaisempia kuin kieliasiantuntijat. Vaattovaara (2009: 30) kirjoittaa, kuinka maallikoiden ajattelussa kieli näyttäytyy staattisena, abstraktina ideaalina, jota vasten kielenkäyttöä tarkastellaan ja arvotetaan. Kielelliset toimijat, joita Kotimaisten kielten keskus kenties näkyvimmin edustaa, nähdään yhteiskunnassa kielellisinä tuomareina ja oikeakielisyyden vartijoina (Paunonen 1996: 545, 549). Tämän mielikuvan juuret johtanevat meilläkin vallinneeseen normatiivisesti painottuneeseen kouluopetukseen. Käsitys oikeakielisyydestä, hyvästä ja huonosta kielestä, on syvällä suomalaisessa kielitajussa (Paunonen 1994: 27, 1996: 545; Hiidenmaa 2003: 239–241; Vaattovaara 2009: 30.) Siksi ei ole helppoa hyväksyä edellä kuvatun kaltaisia myönnytyksiä vaivalla opittuihin normeihin. Tällöin kieliasiantuntijoiden tulkitaan hoitavan työnsä huonosti, ja norminväljennykset tulkitaan kieltä rappeuttavaksi tekijäksi (Hiidenmaa 2003: 42–44; Heikkinen & Mantila 2011: 32–34). Monen kielenkäyttäjän kouluajoista kielenohjailu on kuitenkin kokenut ideologisen painopisteenmuutoksen ohjailevasta kuvailevaan (Cameron 1995: 3–11; Hiidenmaa 2003: 293; Heikkinen & Mantila 2011: 37). Paunonen (1996: 544) toteaaakin, kuinka kielenkäyttäjien asenteet ja mielikuvat eivät ole vaihtuneet samaa tahtia kuin kielenhuoltajien itsensä.

Yhtenä tämän tutkimuksen tavoitteena on kielikeskustelun osapuolten, kieliasiantuntijoiden ja maallikoiden lähentäminen – tai ainakin askeleen ottaminen tuolla matkalla. Hiidenmaa (2003: 45) näkee kielikeskustelun jämähtäneen kieliasiantuntijoiden ja maallikoiden omiin sisäisiin leireihin, joissa kielikeskustelua kyllä käydään, mutta leirit myös vuoroin syyttelevät toisiaan (ks. myös Cameron 1995: 9; Tainio 1996). Maallikot syyttävät kieliasiantuntijoita huonosti hoidetusta työstä ja kieliasiantuntijat ohittavat nämä syytökset vetoamalla maallikoiden yltiöpuristiseen kielikäsitkelyyn. Todellista vuoropuhelua ei siis synny.

Näkisin, että kieliasiantuntijoiden tulisi lähentyä maallikoita keskustelemalla reilusti ja ymmärrettävästi kielestä. Tällaisia avauksia toki on tehtykin (esim. Kotilainen 2009). Kielestä keskustelevat sanomalehtipalstat ovat myös olleet perinteinen silta asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä (Paunonen 1996: 549; Mäntynen 2003: 43). Uusia ideoita lähentymiseksi kuitenkin

kaivattaisiin. Positiivista sinänsä on se, että kieli kiinnostaa. Tähän kieliasiantuntijoiden tulisikin tarttua ja jakaa asiantuntijuuttaan yleisölle. Cameron (1995: xi) jopa kyseenalaistaa kieliasiantuntijoiden tarpeellisuuden, jos he eivät kykene vastaamaan yleisön heille esittämiin kielikysymyksiin. Kieliasiantuntijoiden tehtäväksi hän näkee kielikäsitteisiin liittyvien myyttien ja mystifioinnin mekanismien tuntemisen ja purkamisen – alkaen kieliasiantuntijoista itsestään (Cameron 1995 Tainion 1996: 152 mukaan). Mystifioinnilla Cameron tarkoittaa niitä arvolatauksia ja tunnereaktioita, jotka usein ohjaavat kielidebatteja todellisten argumenttien ja faktojen kustannuksella. Koska kielikeskustelua eivät Cameronin mukaan siis useinkaan ohjaa faktat ja järkiperusteet, kieliasiantuntijat kokevat tappion toisensa jälkeen. Kielidebateissa tunteilla on suuri rooli, eikä niiden olemassaoloa voi sivuuttaa (ks. myös Hiidenmaa 2003: 16–19).

1.1 Muuttuva kieli: näkökulmia kielikeskusteluun

Tässä alaluvussa taustoitan tutkimustani ja kiinnitän sitä yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Esittelen lyhykäisestii suomalaista kielimaisemaa ja keskustelen joistakin julkisen kielikeskustelun teemoista.

Suomi on virallisesti kaksikielinen maa. Kansalliskielemme ovat suomi ja ruotsi. Lisäksi erityisessä asemassa ovat saamen kielet, romanikieli ja suomalainen viittomakieli, joiden oikeuksista määrätään perustuslaissa. Lisäksi maassamme puhutaan yli 150:ta muuta kieltä. (Heikkinen & Mantila 2011: 49–50; ks. myös Kotus: Kielet). Maailman mittakaavassa Suomen yhteiskunta on ollut käytännössä kuitenkin pitkään hyvin monikielinen, ja on sitä edelleen monen suomalaisen silmin (Heikkinen & Mantila 2011: 49, 51). Kuitenkin kun katsotaan rajojemme ulkopuolelle, monikielisyys näyttäytyy huomattavasti tavanomaisempaan. On enemmän sääntö kuin poikkeus, että yksilö puhuu useampaa kieltä äidinkieltensä lisäksi. Suomen tilanne onkin ollut tässä suhteessa poikkeuksellinen. Meillä maahanmuutto muodostui ilmiöksi verrattain myöhään. Nyt kuitenkin globalisaatio pakolaiskriiseineen ja maahanmuuttoaaltoineen on tuonut monikulttuurisuuden ja -kielisyyden kiinteäksi osaksi yhteiskuntaamme, ja kehitys on tapahtunut nopeasti. Suomen kielimaisema on kirjavoitunut ja tämä kehitys jatkuu edelleen. (Mp.)

Tilastokeskuksen (2016a) mukaan suomen ja ruotsin lisäksi merkittäviä kieliryhmiä maassamme ovat venäjä (62 554 puhujaa), viro (38 364 puhujaa), somali (14 769 puhujaa) ja englanti (14 666 puhujaa). Venäjänkieliset ovat vanhin kielivähemmistömme, ja heitä on tullut maahan eri aikoina eri aalloissa. Rynkäsen ja Pöyhösen (2010: 175) mukaan venäläiset maahanmuuttajat voidaan jakaa niin sanottuihin vanhavenäläisiin eli 1700-luvulta alkaen Suomeen muuttaneisiin venäläisiin sekä Suomen itsenäistymisen jälkeen Suomeen tulleisiin paluumuuttajiin, kuten inkerinsuomalaiset

ja muut entisen Neuvostoliiton alueella eläneet etniset vähemmistöryhmät. Somalit olivat puolestaan ensimmäinen maahantulijoiden ryhmä 1990-luvulla, jolloin maahanmuutto muodostui varsinaiseksi ilmiöksi maassamme. Tuonkin muuttoliikkeen taustalla vaikutti Neuvostoliiton romahtaminen. Somaleilla on maassamme ja kielimaisemassamme jo melko vakiintunut asema, vaikkakaan heidän sopeutumisensa ei ole ollut ongelmatonta. He olivat monella tapaa pioneerin asemassa, kun Suomi alkoi vastaanottaa pakolaisia ja muita maahantulihoitoja. Suomi oli tuolloin lamassa, eikä toisten auttaminen varmaankaan lukeutunut monen suomalaisen kohdalla tärkeysjärjestyksen kärkeen. (Somaliliitto: Somalialaiset Suomessa.)

Perinteisen kielivähemmistöjoukon uusia kasvavia tulokkaita ovat muun muassa arabia (12 042 puhujaa), kurdi (9280 puhujaa) ja kiina (8820 puhujaa) (Tilastokeskus 2016a). Tilastossa ulkomaiden kansalaisista Suomessa kärjessä Venäjän, Viron ja Ruotsin jälkeen on juuri Kiina (Tilastokeskus 2016b). Aasian talouskasvu on nostanut kiinan kielen osaamisen arvostusta yritysmaailmassa (Opetushallitus 2011: 46). Kiinan talouskasvu on ollut viime vuosina nopeaa ja siitä on tullut maailman markkinoiden keskeinen toimija. Kiinan kielestä povataankin seuraavaa kansainvälistä suurkieltä (ks. esim. YLE 29.05.2014).

Paluuta menneeseen ei siis näytä olevan. Toisaalta on hyvä muistaa, että Suomi on aina ollut monikulttuurinen maa, kuten poliitikko ja vuoden 2010 pakolaisnainen Nazima Razmyar (2015) huomautti vuoden 2015 pakolaiskriisin aikana (ks. myös KIETO 2009: 88). Olemme sitä jo lähtökohtaisesti ruotsin ollessa toinen virallinen kielimme. Historianäkökulmasta olemme olleet vuoroin läntisen, vuoroin itäisen naapurimme alaisuudessa; kansalliskieleksi suomihan alkoi kehittyä vasta 1800-luvun kansallisuusaatteen myötä (KIETO 2009: 22–29). Maassamme on siis aina puhuttu muitakin kieliä kuin suomea.

Suomen kieli on kuitenkin kohdannut ja kohtaamassa aivan uudenlaisia haasteita. Näihin haasteisiin pureutuu Kotimaisten kielten keskuksen vuonna 2009 julkaisema Kielipoliittinen toimintaohjelma suomen kielen tulevaisuudesta (KIETO). Ohjelman tarkoitus oli ilmestyessään olla kielipoliittisen keskustelun avaus Suomessa ja antaa konkreettisia suosituksia kielipoliittikan järjestämiseksi. Ohjelma oli siis vahvasti osoitettu valtiovallan suuntaan ja yksi sen päätavoitteista oli osoittaa, että tarve Suomen valtion kielipoliittiselle ohjelmalle – muiden Pohjoismaiden tapaan – on olemassa. Toimintaohjelman nähtiin olevan taustatyötä valtion kokoiselle kielisuunnittelulle ja -ohjelmalle. (KIETO 2009: 11–13.) Toimintaohjelmaa on ollut kirjoittamassa arvovaltainen joukko maamme kieliasiantuntijoita.

Toimintaohjelmassa esitellään suomen kielen tulevaisuuteen liittyviä haasteita monella yhteiskunnan saralla sekä esitetään konkreettisia toimia haasteisiin vastaamiseksi. Mukana ovat niin koulutuksen ja tieteen, yritysmaailman, teknologian, hallinnon kuin vapaa-ajankin näkökulmat.

Keskeinen haaste suomen kielellä toimintaohjelman (2009: 10) mukaan on pysyä mukana niillä aloilla, joilla kehitys on nopeaa. Tällaisia aloja ovat erityisesti tiede- ja akateeminen maailma, talous- ja yritysmaailma sekä teknologia. Näillä aloilla pääkielenä on jo englantia, ja koska toisaalta englantia osataan hyvin ja sitä ymmärtävät lähes kaikki, ei pienemmille kansallisille kielille tunnu jäävän kovinkaan suurta roolia kansainvälisessä kanssakäymisessä. Näiltä osin suomen kielenkin omavaraisuus esimerkiksi sanaston osalta ja siten kielen käyttöalojen suhteen on huolestuttava. Suomen kieltä onkin tietoisesti kehitettävä myös erikoissanastojen ja -alojen piirissä (Hiidenmaa 2003: 115–117). Kun päättelyketjua jatketaan, näyttää lopulta sille, että välinpitämättömyys muodostuu suurimmaksi uhaksi suomen käyttökelpoisuudelle. Miksi vaivautua toimimaan suomen kielellä, kun englannillakin pärjää? (vrt. Jungner edellä).

Hiidenmaa (2003) sekä Heikkinen ja Mantila (2011) kirjoittavat niistä moninaisista uhkakuvista, joita populaarissa kielikeskustelussa liikkuu. Hiidenmaa oikoo monia suomen kielen huoltoon ja muutosprosessiin liittyviä mielikuvia, joihin on törmännyt yhteiskunnassa käytävässä kielikeskustelussa kieliasantuntijan roolissaan. Heikkinen ja Mantila ovat niin ikään koonneet kiellemme tulevaisuudesta liikkuvia uhkakuvia ja käsittelevät niiden todenmukaisuutta. Lari Kotilainen (2009) on tuonut oman osansa kielikeskusteluun *Suomensuojelija*-teoksellaan ja samannimisellä blogillaan. Hän kumoaa teoksessaan Hiidenmaan tavoin kielen kehitykseen ja muutokseen liittyviä käsityksiä ja ohjaa lukijaa toimimaan todella kielen hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden puolesta. Keskustelen seuraavaksi kahdesta kielikeskustelussa esiintyvistä teemasta, jotka ovat suomen kielen rappeutuminen ja englannin ylivalta.

Suomen kielen rappeutuminen on kielikeskustelussa taajaan esiintyvä huoli. Se, mitä rappeutumisella arkipuheessa tarkoitetaan, eroaa siitä miten kieliasantuntijat rappingon määrittelevät. Arkipuheesta puuttuvat Hiidenmaan (2003: 28) mukaan usein argumentit ja hän lisää vielä, että lopulta monen kiihtyneen kielenkäyttäjän reaktion takana on oman maun vastainen kielenkäyttö – ja makuasioistahan ei tunnetusti voi kiistellä. Joka tapauksessa arkipuheessa kielen rappeutumiseksi kuulee mainittavan esimerkiksi toimittajien liian puhekielisen kielenkäytön, nuorison turmeltuneen kielen ja pikaviestinten kielen. Hiidenmaa (mp.) kuitenkin näkee, etteivät mainitun kaltaiset seikat ole niitä, jotka kieltä pilaavat. Kyse ei ole myöskään siitä, ettei kielenkäyttäjä osaisi tai viitsisi taivuttaa oikein tai käyttää normitettua kieltä. Kyse on pikemminkin siitä, että kieltä käytetään eri tilanteissa eri tavoin; puhumme genreistä ja kielen rekistereistä. Kieli elää tilanteen mukaan ja itse asiassa juuri tämä on kielen moninaisuutta. Mahdollisuus ja kyky käyttää kieltä niin asiatyylisesti kuin luovasti ja leikillisesti monissa erilaisissa tilanteissa ja yhteyksissä tekee kielestä rikkaan (Kotilainen 2009: 26).

Huomio rappeutumiskeskustelussa keskittyy tavallisesti puhekieleen (Hiidenmaa 2003: 239; Voutilainen 2016: 124). Puhe- ja kirjakieli ovat kielen eri rekistereitä, eikä niitä siten voi eikä tarvitsekaan verrata toisiinsa, puhumattakaan niiden keskinäisestä arvottamisesta. Piippo, Vaattovaara ja Voutilainen (2016: 59) tiivistävätkin, että puhekielessä vallitsee täysi kansanvalta. Puhe- ja kirjakieli toimivat eri tehtävissä. Puheessa keskeistä on viestin välittäminen ja se, että tulee ymmärretyksi – ei niinkään se, että taivuttaa sanat kokonaisina tai muistaa käyttää omistusliitteitä. Keskeinen ero näiden kahden rekisterin välillä koskeekin vuorovaikutustapahtumaa ja sen erilaista luonnetta. (Puheen ja kirjoituksen tehtävistä ja eroista ks. lisää Hiidenmaa 2003: 248–255; Voutilainen 2016: 124–130.)

Hiidenmaa (2003: 59) neuvoo kohdistamaan huomion rappeutumiskeskustelussa toisin. Kieli ei kuole siihen, että sen puhujat eivät muista tai viitsi noudattaa sen normeja. Sen sijaan huolissaan on oltava kielen käyttöalojen kaventumisesta. Jo nyt monella alalla toimitaan lähes yksinomaan englanniksi. Sen sijaan, että kielikeskustelu on usein kielenkäytön arvostelua, tulisi keskustella siitä, miten suomi saadaan tulevaisuudessakin pidettyä käyttökelpoisena, kaikki elämänalat kattavana kielenä. Tässä vaiheessa keskustelu lähtee kielipoliittiseen suuntaan. Kielten eloonjäämistalustelussa kyse on pikemminkin kielenulkoisista, yhteiskunnallisista kehityksistä ja muutoksista, ei niinkään kielen sisäisestä rappeutumisesta. Piippo ym. (2016: 58) toteavat myös, että usein huoli suomen rappeutumisesta pohjautuu ideologisen tason huoleen koskien kielen puhtautta, ennemminkin kuin tosiasialliseen uhkaan kielen väistymisestä. Ennen kaikkea keskustelussa kielen tulevaisuudesta on siis kiinni poliittisista päätöksistä ja ratkaisuista (Hiidenmaa 2003: 59–60). Kielellinen vastuu lepää pitkälti yhteiskunnallisten toimijoiden, kuten viranomaisten, julkis-hallinnollisten organisaatioiden, yritysten, koulujen ja oppilaitosten harteilla. Millainen kielikäsitelmä kyseisillä toimijoilla on? Millaisia kielellisiä strategioita ja ratkaisuja niiden sisällä tehdään? Ennen kuin kuitenkaan lähtee osoittelemaan ketään sormella, on hyvä muistaa, että kielellinen vastuu on meidän kaikkien – koko kieliyhteisön.

Kielen käyttöalojen kaventumisen lisäksi huolissaan on oltava kielen byrokratisoitumisesta (Heikkinen & Mantila 2011: 23). Viranomaiskieli on alkanut elää omaa elämäänsä irrallaan kielenkäyttäjien arkikielestä. Varmasti jokaisella on kokemusta viranomaisen lähettämästä kirjeestä, jonka kieli on ollut vaikeaselkoista. Vaarana siis on, että kielenkäyttäjien ja viranomaisten keskinäinen ymmärrettävyys ei enää toteudu. Tämä taas sotii kielen demokratiaperiaatetta vastaan (Mantila 2010: 196–199).

Nykyisin kielipoliittisia ohjelmia alkaa olla valtioiden, yliopistojen ynnä muiden lisäksi monilla yrityksilläkin. Kielitietoisuus on alkanut herätä. On kuitenkin yhä hyvä pitää mielessä, ettei kielen kehitystä voi ulkoistaa; tämä rooli on perinteisesti annettu kieliviranomaisille (Paunonen 1996: 549).

Kieli säilyttää parhaiten elinvoimaisuutensa vain, kun sitä puhutaan ja käytetään monipuolisesti. Siten jokainen voi tahollaan edistää suomen hyvinvointia.

Rappeutumisen ohella puhututtaa englannin ylivalta. Englanti on jo osa yleissivistystä ja sitä opiskellaan kouluissa lähestulkoon poikkeuksetta ensimmäisenä vieraana kielenä. Näin ei ole vain Suomessa, vaan kaikkialla Euroopassa ja Pohjoismaissa (Opetushallitus 2011: 9). Yleisesti voidaan todeta, että suomalaiset osaavat englantia hyvin. Kuitenkin englannin dominoiva asema myös huolestaa: puhutaanko meillä sadan vuoden päästä olleenkaan enää suomea? Entä pysyykö suomi omavaraisena kielenä vaikkapa teknologiakehityksessä? Saman pelon suomen kanssa jakaa moni muukin kansallinen kieli. Julkisuudessa on kuulunut myös puheenvuoroja, jotka ehdottavat englantia suomen kolmanneksi viralliseksi kieleksi – viimeisimpänä edellä jo kuultu Jungnerin mielipide.

Se, mikä tässä osaa kielikeskustelua on ongelmallista, on suomen ja englannin asettaminen vastakkain. Laajemmin ajateltuna vastakkain ovat myös kansallinen ja kansainvälinen kielikäsitelmä ja kieli-identiteetit. Kuten Kielipoliittinen toimintaohjelma ehdottaa, yhteiskunnassa, jossa monikulttuurisuus- ja kielisyys ovat tosiasia, tulee kielten vastakkainasettelun sijaan pyrkiä rinnakkaiskielisyys toteuttamiseen (KIETO 2009: 52). Englanti ja suomi voivat siis toimia rinnan. Kumpaakin kieltä tarvitaan, eikä englannin merkitystä ja keskeisyyttä voi toisaalta enää kiistää. Tulee myös muistaa, että äidinkielen osaaminen luo pohjan vieraiden kielten osaamiselle. Äidinkielen taidon vahvistaminen on samalla monikielisuuden vahvistamista (KIETO 2009: 11).

Suomen kielestä on tärkeää huolehtia. Kuten edellä on puhuttu, omakielistä sanastoa tulee kehittää vastakin, ja suomen kielen käyttöä tulee edistää monipuolisissa vuorovaikutus- ja kielenkäyttötilanteissa. Kielelliseen purismiin ei kuitenkaan liene syytä palata. Monikielinen yhteiskunta, jossa näkyy ja kuuluu monia kieliä, on sen sijaan modernin yhteiskunnan perusta (KIETO 2009: 53; ks. myös esim. POPS 2014: 30).

Se, mikä englannin voittokulun ohessa on unohtunut, on vaivihkaa tapahtunut kehitys yksilöiden kielitaidossa ja koululaisten kielivalinnoissa (Opetushallitus 2011: 5; ks. myös Heikkinen & Mantila 2011: 52–53). Nämä ovat nimittäin yksipuolistuneet voimakkaasti. Kuntien ja koulujen kaventunut kielitarjonta ja oppilaiden kielivalinnat kulkevat käsi kädessä. Kehitys on samansuuntaista kaikissa Pohjoismaissa (Opetushallitus 2011: 20). Englantia osataan entistä paremmin, mutta samalla muita kieliä valitaan ja opiskellaan vähemmän. Englantia ihannoivan maailman ja yhteiskunnan vallitessa onkin syytä pohtia, onko äidinkielen ja yhden vieraan kielen hallinta vielä todellista monikielisyyttä (ks. esim. Tieteen termipankki: Multilingualism). Toimiin kielitarjonnan monipuolistamiseksi onkin jo ryhdytty (Opetushallitus 2011: 26–28, 50). Korjattavaa silti vielä riittää alkaen poliittisesta ja hallinnollisesta tahtotilasta ja päätöksenteosta aina yksittäisten perheiden ja koko yhteiskunnan kielitietoisuuden herättelemiseen.

1.2 Tutkimusasetelma

Tässä alaluvussa esittelen tutkimusasetelmani: tutkimusongelman ja tutkimuskysymykset, aineiston sekä teoriataustan ja menetelmät. Olen havainnollistanut tutkimuskenttääni alla olevassa kuviossa (1).

Kuvio 1. Tutkimusasetelma.

Tutkimusasetelman keskiössä näkyy tutkimusongelmani: kieltä ja kielen muutosta koskevat käsitykset ja puhetavat, *kielen muutoksen diskurssit*, maallikoiden esittäminä. Tutkimuksen aineisto koostuu verkkokeskusteluista. Kyseessä on kahdella eri internetsivustolla, Ilta-Sanomien verkkopalvelussa sekä Tiede-lehden verkkosivuilla esiintyvää keskusteluketjua. Hypoteesini oli, että verkkokeskustelut olisivat matalan kynnyksen paikka julkiselle keskustelulle, mistä materiaalia aiheesta kuin aiheesta olisi mahdollista kerätä. Nimenomaiset keskustelut puolestaan valikoituivat ennen muuta sisällön perusteella. Ilta-Sanomien aineisto koostuu keskusteluketjusta, joka on ilmestynyt uutisartikkelin yhteydessä. Artikkelin käsittelee Kotuksen suositusta *alkaa tekemään* -muodon käytöstä (IS 2014). Tiede-lehden aineisto on puolestaan itsenäinen verkkokeskustelu, johon ei liity oheisartikkeliä. Se on erään palvelunkäyttäjän aloittama keskustelu otsikolla ”Kuoleeko suomen kieli?” (Tiede 2011). Kaikkiaan kommentteja keskusteluketjuissa on 250 kappaletta. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Millaisia kielen muutosta koskevia diskursseja aineistossa rakentuu?
- 2) Millaisia kieli-ideologioita diskurssien taustalla voi havaita?

Kuvion 1 oikealla puolella näkyy tutkimuksen teoreettinen viitekehys sekä keskeiset käsitteet ja menetelmät. Kansanlingvistiikka muodostaa tutkimuksen temaattisen kehyksen ja diskurssin- ja kieli-ideologioiden tutkimus teoreettisen kehyksen. Diskurssitutkimus toimii myös päämetodinä. Metaforatutkimus toimii ikään kuin apumenetelmänä analyysissa, sillä metaforat ovat keskeinen tapa

jäsentää ilmiöitä (Lakoff & Johnson 1980). Niiden avulla ilmiöstä voidaan puhua jonakin toisena ja siten syventää ymmärrystä siitä. Metaforalla voidaan tavoittaa ilmiöön uusi näkökulma – ja vastaavasti peittää siitä toisia puolia. Vallitsevissa metaforissa toistuvat usein stereotyyppiset tavat kuvata ilmiöitä, joten niiden kriittisellä tarkastelemisella voi murtaa vanhaa ja esittää ilmiöitä uudenaikaisessa valossa. (Leino 1983: 108; Mäntynen 2003: 18).

Koska tutkimukseni on lähtökohtaisesti kielen tutkimusta, kielen analyysi on keskeisessä osassa. Tarkastelen, kuinka kielen muutoksen diskurssit rakentuvat kielellisesti ja miten kieli-ideologioita kielellisesti tuotetaan. Analyysissä tarkastelen erityisesti sananvalintoja, verbejä sekä affektisuutta (VISK § 1709–1731).

Eri kielenkäyttäjärühmien kieleen liittämiä käsityksiä on tutkittu useissa eri opinnäytteissä yliopistoissa. Informantteina on ollut peruskoululaisia (Gustafsson 2005) sekä eri alojen korkeakouluopiskelijoita (Tyni 2003, Liminka 2008, Pirttilä 2012, Keränen 2015, Valkeapää 2016) sekä muun muassa viestinten toimitushenkilökuntaa (Saviniemi 2015). Tutkimusten näkökulmat vaihtelevat: on tutkittu suomen kielen asemaan ja tulevaisuuteen liittyviä käsityksiä (Pirttilä 2012, Keränen 2015, Valkeapää 2016), mikä lienee lähinnä omaani; suomen kieleen liittyviä asenteita ja merkityksenantoja (Tyni 2003, Gustafsson 2005, Liminka 2008) sekä suhdetta kielenohjailuun ja -huoltoon (Suominen 1998, Saviniemi 2015). Mäntynen (2003) on tutkinut kieliassiantuntijoiden tapaa kirjoittaa kielestä lehtijutuissa. Sisällöllisesti lähimpänä tutkimustani ovat kieliassenne- ja -käsitystutkimukset, joita edellä on mainittu useita. Saviniemen (2015) ja Mäntynen (2003) tutkimukset ovat puolestaan metodisesti lähellä omaani. Saviniemi on muodostanut toimitushenkilökunnan vastauksista kielenhuoltodiskursseja. Mäntysellä keskeinen osa tutkimusta on metaforisen puheen tarkastelu kieliassiantuntijoiden teksteissä. Nimenomaisesti maallikoiden kielen muutosta koskevia käsityksiä ja suhtautumista ei kuitenkaan liene selvitetty.

Työni rakenne etenee seuraavasti. Toisessa luvussa esittelen teoreettisen viitekehäkseni, diskurssin- ja kieli-ideologiatutkimuksen sekä kansanlingvistiikan. Määrittelen myös muutamia tutkimuksessa toistuvia, keskeisiä käsitteitä. Kolmas luku on eräänlainen historiakatsaus, jossa tarkastellaan suomen kielen matkaa kansalliskieleksi 1810-luvulta 2000-luvulle. Lisäksi tarkastellaan niin sanottuja kielen arkki-ideologioita, joiden jälkiä on nähtävissä tämänkin päivän kielikeskusteluissa. Kolmantena näkökulmana historiikissa on kielenohjailun muotoutuminen nykyiselle sekä tähän liittyvät kielenohjailun periaatekeskustelut 1900-luvun alussa ja vastaavasti 2000-luvulla. Neljännessä luvussa esittelen kattavammin aineistoni ja pohdin verkkokeskustelua vuorovaikutuksen lajina sekä tutkimuskohteena. Esittelen myös analyysini aputeorian toimivaa metaforatutkimusta sekä kuvaan affektisuutta kielen ilmiönä. Viides luku on analyysiluku, jossa esittelen aineistoanalyysin tuloksia. Analyysiluku jakautuu kolmeen osaan: diskursseihin, metaforiin

ja kieli-ideologioihin. Kuudennessa ja viimeisessä luvussa vedän tutkimustani yhteen, pohdin sen antia, onnistuneisuutta ja mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen teoreettisen viitekehysten. Kantavina teorioina ovat diskurssin- ja kieli-ideologioiden tutkimus sekä kansanlingvistiikka, joka on tutkimusta temaattisesti määrittävä tutkimusala. Lisäksi määrittelen muita tutkimuksen keskeisiä, toistuvia käsitteitä, kuten *yleiskieli*, *kirjakieli*, *standardikieli*, *puhekieli* sekä *kielipuhe*, ja mitä ne tässä tutkimuksessa tarkoittavat.

2.1 Diskurssintutkimus

Diskurssin käsitteellä viitataan tässä tutkimuksessa niihin aineistosta nouseviin puhetapoihin, joilla kielen muutosta ja suomen kielen kehitystä kuvataan. Esimerkiksi suomen kielen rappio -diskurssissa kielen muutos esitetään kielen rappeutumisenä (ks. luku 5.1.1). Diskurssi on käsitteenä moninainen ja siksi onkin syytä määritellä tarkasti, mitä se kussakin kontekstissa tarkoittaa. Yleisimmin käsitteellä viitataan rajattuun tekstiaineistoon tai kontekstisidonnaiseen kielenkäyttöön. Diskurssin käsitettä käytetään myös lausetta laajemmasta tekstikokonaisuudesta. Jotkut taas käyttävät sitä synonyymina tekstin käsitteelle. Usein diskurssin käsitteellä kuvataan kuitenkin juuri vakiintuneita tapoja merkityksellistä ilmiötä ja asioita. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 18; ks. myös Luukka 2000: 143.)

Diskurssintutkimus on monitieteistä ja sitä harjoitetaan useilla tieteenaloilla. Siksi onkin hyvä selvittää, miten kussakin tutkimusperinteessä ja tutkimuksessa käsite tavataan määritellä ja mitä sillä juuri siinä kontekstissa tarkoitetaan. Lingvistiikassa diskurssintutkimus kuuluu soveltavan kielitieteen alaan ja se pyrkii tunnistamaan ja kuvaamaan sellaisia puhumisen ja esittämisen tapoja ilmiöistä, jotka ovat vallitsevia. (Luukka 2000: 133–135; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 22–23; Heikkinen 2012a: 94–97; Saviniemi 2015: 87.)

Keskeisiä teoreetikkoja diskurssin käsitteen kuvaamisessa ovat Norman Fairclough ja Michel Foucault. Foucault’lle diskurssi edustaa tietyn aikakauden ja tilanteen kielenkäytössä ilmenevää kiteytyntä ymmärrystä todellisuudesta (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 26). Faircloughilta puolestaan on peräisin diskurssianalyyssissa paljon käytetty kolmitasoinen diskurssimalli. Siinä tarkastellaan, miten diskurssit rakentuvat tekstuaalisella tasolla: sanastossa, kieliopissa ja tekstin rakenteessa. (Saviniemi 2015: 204.) Englanninkielinen tutkimuskirjallisuus valottaa vielä erästä puolta diskurssin moninaisesta käsitteestä. Yksikkömuotoisena (*a discourse*) sillä viitataan historialliseen, jollekin aikakaudelle tyypilliseen tapaan ymmärtää ja kuvata maailmaa, ilmiötä tai

tapahtumaa (vrt. Foucault). Tällaiset diskurssit ovat olleet yhteiskunnassa laajalti käytettyjä ja yleisesti tunnistettavia. Ne saattavat olla vallalla edelleen piilotetumpina tai ovat sittemmin jääneet uudenlaisten diskurssien varjoon. Esimerkkinä tällaisesta diskurssista voisi olla vaikkapa keskiaikainen kirkollinen ja hengellinen diskurssi, joka sittemmin tuli syrjäytetyksi tieteellisellä diskurssilla. Monikkomuotoisena diskurssi (*discourses*) viittaa puolestaan yleisesti kielenkäyttöön sosiaalisena ilmiönä ja kuvaakin näin enemmän kielenkäytön luonnetta kuin mitään yksittäistä puhe- tai ajattelutapaa. Se on eräänlainen teoretisointi ja siten abstraktimpi kuin *a discourse*. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 27.)

Pietikäinen ja Mäntynen (2009: 46) kuvaavat diskurssin luonnetta dna:n kaltaisena spiraalimaisena kaksoiskierteenä. Metafora kuvaa diskurssin kahdenlaista luonnetta, kielellistä ja sosiaalista, jotka ovat erottamattomat. Diskurssit reaalistuvat kielenkäytössä, mutta ammentavat sosiaalista voimaa yhteisöstä ja kantavat mukanaan ajallis-paikallista kontekstia. Tässä kohtaa keskeiseksi tulee myös *diskurssijärjestyksen* käsite. Kaikki diskurssit eivät ole samanarvoisia: osa hiljennetään ja marginalisoidaan, osasta muodostuu valtavirran ajattelua, josta tulee vähitellen itseisarvo. (Mp.)

Kriittinen diskurssintutkimus on eräänlainen diskurssintutkimuksen alalaji, jonka uranuurtajana pidetään Faircloughia. Siinä tarkasteltavaan ilmiöön asennoidutaan kriittisesti jo lähtökohtaisesti. Tällöin diskurssianalyysin tavoitteena on purkaa ilmiöstä vallitsevia käsityksiä ja kuvaustapoja. Tällä kriittinen diskurssianalyysi tähtää muutoksen aikaansaamiseen. Se löytää tarkastelukohteensa tavallisesti yhteiskunnallisista ilmiöistä, joissa on havaittavissa epäkohtia. (Pietikäinen 2000: 193; Saviniemi 2015: 88–89.)

Diskurssintutkimus nojautuu laajempaan teoreettiseen viitekehykseen, sosiaaliseen konstruktivismiin. Se on eräänlainen yleisnimitys tutkimussuuntauksille, jotka tarkastelevat sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. (Luukka 2000: 151–153; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 12.) Sen perusajatus on, että sosiaalinen vuorovaikutus rakentaa todellisuutta. Kielenkäytöllä taas on keskeinen rooli vuorovaikutuksessa. Diskurssintutkimus painottaa, ettei kieli ole vain kieliopin normien mukaan järjestäytyvä systeemi, vaan myös diskursiivisten ja sosiaalisten arvojen, normien ja sääntöjen mukaan toimiva, joustava resurssi (Luukka 2000: 151; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 15). Näin kielentutkimus saa aivan uudenlaisen näkökulman.

Vielä diskurssintutkimus linkittyy funktionaaliseen käsitykseen kielestä. Sen pohja on M.A.K. Hallidayn kehittämässä systeemis-funktionaalisisessa kieliteoriassa (ks. esim. Halliday 1985; myös Luukka 2000: 139–141). Käsityksen mukaan kielelliset merkitykset ovat luonteeltaan tilannesidonnaisia ja ne syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Funktionaalisuuteen liittyy myös valinnaisuuden ajatus. Kielenkäyttö on valintoja ja puhujalla on käytössään lukemattomia eri

kielenkäytön tapoja ja keinoja asetella sanottavansa – joskin kielen järjestelmän rajoissa. Kieli on siis resurssi, josta voidaan ammentaa vuorovaikutukseen. ”Resurssipakki” sisältää muun muassa kielen eri tyylilajit, rekisterit ja genret. Se, millaisia valintoja kielenkäyttäjät kulloinkin tekee, synnyttää merkityksiä ja luo siten yhdenlaista käsitystä ja kuvaa puheena olevasta ilmiöstä. Aivan vapaata tämä valinta ei kuitenkaan ole, sillä kielenkäyttöä säätelevät monet tilanteiset, sosiaaliset ja kulttuuriset normit. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 14–15.) Vaikutus toteutuu siis kumpaankin suuntaan: kielenkäyttö rakentaa todellisuutta, mutta myös todellisuus muokkaa kielenkäyttöä (Pietikäinen 2000: 196–197).

Yhteiskunnallinen keskustelu – vaikkapa tässä tutkimuksessa puheena oleva kielikeskustelu – on eräänlainen areena, jossa erilaiset diskurssit kilpailevat ja keskustelevat keskenään. Usein jokin diskursseista pääsee vallalle, kunnes jokin toinen sen syrjäyttää. Diskurssit ovat siten aikaan ja paikkaan sidottuja. Tarkastelenkin aineistostani, millaisia diskursseja valitsemisani verkon kielikeskusteluissa esiintyy ja mitkä niistä ovat siinä kontekstissa vallitsevia.

Esimerkkinä diskurssintutkimusta hyödyntävästä tutkimuksesta mainitsin jo edellä Saviniemen väitöksen (2015). Hän on tutkinut ”semi-lingvistien”, joiksi hän journalistejä nimittää, käsityksiä ja suhtautumista kielenhuoltoon. Kyselyn avulla saatujen vastausten perusteella hän on muodostanut informanttien käsityksistä kielenhuoltoa kuvaavia diskursseja. Saviniemen tutkimus on mielenkiintoinen tutkimusongelmaa lähestyvän monipuolisen asetelmansa vuoksi ja puoltaa siksi diskurssintutkimuksen soveltumista laajan tutkimusongelman metodityökaluksi. Diskurssien lisäksi Saviniemi on nimittäin tutkinut myös informanttiansa kielenhuoltotietoja ja -käytänteitä, toisin sanoen, mistä heidän kielenhuollollinen osaamisensa on peräisin ja millainen asema kielenhuollolla on heidän edustamissaan toimituksissa. Kielenhuoltoa koskevat diskurssit ovat siten vain yksi hänen monista tutkimuskysymyksistään.

2.2 Kieli-ideologioiden tutkimus

Kieli-ideologian käsite on alkujaan lähtöisin lingvistiksestä antropologiasta. Michael Silversteinin esitelmässä vuodelta 1979 käsite määritellään ensimmäistä kertaa. Silversteinin mukaan kieli-ideologiat ovat sellaisia kielenkäyttäjien julkilausumia uskomuksia kielestä, joilla selitetään tai perustellaan havaittuja kielen rakenteen tai käytön piirteitä (Mäntynen ym. 2012: 326). Sittemmin käsite on levinnyt sosiolingvistiikan, kansanlingvistiikan sekä diskurssintutkimuksen piiriin, joissa kieli-ideologiasta tutkimusta on tehty runsaasti (mts. 327). Mäntynen ym. muiden (mts. 328) mukaan kieli-ideologialla tarkoitetaan järjestelmällistä ymmärrystä ja uskomuksia kielten ja kielellisten

käytäntöjen arvosta, normeista ja käytöstä. Kieli-ideologiat ovat yhtä aikaa yhteisöllisiä, kieliyhteisössä jaettuja, suhteellisen pysyviä kielikäytäntöjä, samalla yksilöllisiä, yksittäisten kielenkäyttäjien käsityksiä, uskomuksia ja arvostuksia kielistä. Kieli-ideologioissa on siis läsnä kaksi tasoa, mikro- ja makro. Niitä voidaan tarkastella yksilön kielenkäytön tasolta aina kieliyhteisön kielenkäyttöön asti. Nämä näkökulmat myös suhteutuvat toisiinsa ja senkin tarkasteleminen on mielenkiintoista: Esiintyykö yksilön tai kielenkäyttäjryhmän kielipuheessa kaikuja tietystä kieli-ideologisesta ajattelusta? Myös tämä kysymys on keskiössä tässä tutkimuksessa.

Kieli-ideologiat ovat kieltä keskeisesti muovaava voima, mutta vaikutus toteutuu toiseenkin suuntaan: kontekstit muovaavat kieli-ideologioita. Kieli-ideologiat ovat niin ikään diskursiivisia rakennelmia. Niillä on paikallis-historialliset juuret, mutta samaan aikaan ne ovat sopeutuneet vallitseviin oloihin. (Mäntynen ym. 2012: 329.) Diskursseihin liittyy olennaisesti myös vallan käsite, joka tulee aina muistaa kieli-ideologioista puhuttaessa. Esittäessään kielestä ja kielten välisistä suhteista jonkin käsityksen ideologia palvelee aina sen esittäneen tai jonkin muun ryhmän etua. (Mts. 328.) Ne eivät ole siten koskaan neutraaleja. (Ks. käsitteestä myös Heikkinen 2012b: 117).

Fennistisessä tutkimuksessa kieli-ideologioita on tutkittu erityisesti kirjakielen kehitystä ja kielenhuoltoa tarkastelevassa tutkimuksessa (Mäntynen ym. 2012: 335). Kirjakielen tietoisuuden kehityksen aikana 1800-luvulla kieli-ideologista keskustelua käytiin yhteiskunnassa monella rintamalla, kun rinnakkaiset ideologiat kilpailivat vaikutusalastaan (ks. luku 3). Siten kyseinen ajanjakso on hedelmällinen tarkastelukohde kieli-ideologioista kiinnostuneelle tutkijalle. Kieli-ideologiat vaikuttavat kielen ohjailun ja normittamisen toimien taustalla, joten kielenhuollon konteksti on myös luonnollinen tutkimuskohde kieli-ideologioiden näkökulmasta. Suomessa vallalla on ollut pitkään nationalistis-puristinen ideologia kielenohjailussa (ks. esim. Paunonen 1996: 547).

Sosiolingvistiikassa ja kansanlingvistiikassa käsite on ollut käytössä niin ikään. Sosiolingvistiikassa sitä on hyödynnetty tutkittaessa kielenkäyttäjien kielihavaintoja- ja asenteita. Soveltava kielitiede on käyttänyt käsitettä diskurssitutkimuksen piirissä. Siinä keskiössä ovat esimerkiksi yhteiskunnan kielimaiseman, median tai koulumaailman kielikäytänteet ja niitä säätelevät normit. Kielen oppimisen ja opettamisen kontekstissa kieli-ideologiatutkimus on tarkastellut kielten oppimiseen ja opettamiseen liittyviä käsityksiä ja uskomuksia. Erityisen keskeinen kieli-ideologian käsite on myös monikielisyystutkimuksessa. Erityisesti vähemmistökieliä koskeva tutkimus on kieli-ideologiatutkimuksen ydintä, kun keskustellaan vaikkapa jonkin kieliryhmän kielellisistä oikeuksista tai pohditaan keinoja uhanalaisen kielen elvyttämiseksi. Käsite on siis monikäyttöinen ja sen sovellusala laaja. Se ei siten rajaudu minkään tietyn tutkimusperinteen piiriin. (Mäntynen ym. 2012: 336–337.)

Kieli-ideologista tutkimusta on tehty kielentutkimuksen kentällä niin nimellisesti kuin hieman implisiittisemminkin. Ensimmäisestä esimerkkinä mainittakoon Sari Pietikäisen neksusanalyysi (2012) inarinsaamelaisen puhujan kielielämäkerrasta. Siinä Pietikäinen suhteuttaa yksittäisen kielenpuhujan kokemuksia yleisimpiin kieli-ideologisiin prosesseihin. Tämä onkin yksi tyypillinen kieli-ideologinen lähestymistapa tutkimuksessa. Anne Mäntysen väitös (2003) edustaa puolestaan jälkimmäistä tapaa tehdä kieli-ideologista tutkimusta. Hän on tutkinut kieliasiantuntijoiden puhetta kielestä ja kartoittanut lehtien kielijuttujen tekstilajisuutta. Mäntysen tutkimuksessa on kuitenkin piirteitä myös kieli-ideologisesta intressistä, sillä tarkastellessaan kieliasiantuntijoiden tapaa puhua kielestä hän suhteuttaa näitä puhetapoja tunnistettaviin, historiallisiin kieli-ideologioihin.

Kielellinen **asennetutkimus** kytkeytyy osaksi kieli-ideologiatutkimusta. Nämä kaksi kulkevat usein käsi kädessä siksi, että ideologioihin pääsee parhaiten kiinni juuri asenteiden tarkastelemisen kautta. Ideologiat ikään kuin ruumiillistuvat asenteina, jotka edustavat ideologista pintatasoa, ”jäävuoren huippua”. Saviniemi (2005: 32) on havainnollistanut tässäkin tutkimuksessa vilisevien käsitteiden, *kieli-ideologia*, *kielikäsitys* ja *kieliasenne*, keskinäistä järjestäytymistä. Siinä kieli-ideologia on ylin taso, joka pitää sisällään kaksi jälkimmäistä: kielikäsitteet ja kieliasenteet. Kieliasenne on järjestelmän pienin komponentti. Hierarkian keskelle jäävä kielikäsitte on yläkäsite maallikoiden uskomuksille kielistä ja kielivarieteeteista; ikään kuin tämän tason sisällä kielenkäyttäjät arvottavat kieltä, jolloin puhumme kielellisistä asenteista.

Toistan Kalajan (1999: 46–47) esittelemää määritelmää *kieliasenteesta*. Siinä kieliasenne ymmärretään asenteena, joka kielenkäyttäjällä on eri kieliä tai saman kielen eri varieteetteja ja/tai niiden puhujia kohtaan. Asenne yleisesti on määritelty ihmisen sisäiseksi tilaksi, joka on seurausta ulkopuolisesta ärsykkeestä. Kielen kontekstissa ärsykkeet ovat kielellisiä ja ihmisten reaktiot niihin myönteisiä tai kielteisiä. Gustafssonin (2005: 17) mukaan käsite on levinnyt lingvistiikkaan yhteiskuntatieteistä, tarkemmin sosiaalipsykologiasta, jossa se ymmärretään suhteellisen pysyvänä asennoitumisena jotakin asiaa tai ilmiötä kohtaan. Saviniemi (2005: 27) huomauttaa, että kielelliset asenteet ovat usein opittuja, sillä ihmisillä on taipumus toistaa ja uusintaa muilta opittuja asenteita. Hiidenmaa (2003: 16) ja Cameron (1995: 1, 9) puolestaan näkevät kielen arvioinnin ja arvottamisen keskeisenä osana kielenkäyttöä.

Kuten todettua, kielellistä asennetutkimusta on tehty fennistiikassa runsaasti. Aihe tuntuu toistuvan myös opinnäytteissä (ks. luku 1.2). Nykyisin se luetaan kansalingvistiikan tutkimusalaan kuuluvaksi, vaikka jo ennen kansalingvistiikan nimellistä nousua kielellistä asennetutkimusta oltiin tehty (murretutkimuksen paradigma, ks. 2.3). Yksi keskeisimpiä kielellisiä asennetutkimuksia ja samalla kansalingvistiikan pioneiritutkimuksia on Johanna Vaattovaaran väitös (2009) meänkielisten nuorten kieliasenteista. Siinä Vaattovaara on selvittänyt, miten pellolaisnuoret kokevat

meänkielen osana identiteettiään ja miten he katselevat kotiseutuaan kielellisenä alueena. Tornionlaakso alueena on sikäli mielenkiintoinen tarkastelukohde, että se on eräänlainen identiteettien ja kulttuurien risteysalue. Alueen kehitys on ollut monella tapaa poikkeuksellista muuhun Suomeen verrattuna (KIETO 2009: 40; Vaattovaara 2009: 56–58).

2.3 Kansanlingvistiikka

Kansanlingvistiikka (engl. *folk-linguistics*) on kielitieteen tuoreimpia tutkimusaloja ja sen voi katsoa sijoittuvan dialektologian ja sosiolingvistiikan väliin (Niedzielski & Preston 2000; Palander 2001; Vaattovaara 2009: 27). Yhteys sillä on myös sosiaalipsykologiseen kieliäsenntutkimukseen. Siinä keskeistä on tarkastella kieltä maallikon, ei-lingvistin, näkökulmasta (Saviniemi 2015: 92). Kansanlingvistiikka on laajentanut murretutkimuksen kenttää, ja pitää nyt sisällään dialektologian lisäksi kaikenlaisen kielenkäyttäjien kielitietoisuudesta ja kieliäsennteista ja -käsityksistä kiinnostuneen tutkimuksen. Dialektologian voi katsoa myös edeltäneen kansanlingvististä tutkimusta. Suomessakin murretutkimuksella on pitkät perinteet jo kauan ennen varsinaisen kansanlingvistiikan nousua. (Vaattovaara 2009: 27–28.)

Tässä tutkimuksessa maallikolla (engl. *non-linguist/folk-linguist*) tarkoitetaan kielenkäyttäjää, jolla ei ole suomen kielen kielitieteellistä koulutusta (ks. esim. Nupponen 2011: 2). Vaattovaara (2009: 26) huomauttaa, että termiä ei pidä ymmärtää tutkimuksessa arvottavaksi. Myös Saviniemi (2015: 93) kertoo tiedostavansa omassa tutkimuksessaan käsitteen sisältämän arvolatauksen. Synonyymina maallikolle tutkimuksessa käytetään myös käsitteitä *kielenkäyttäjä* ja *kielenpuhuja* (Saviniemi 2015: 92).

Kansanlingvistiikka on vahvasti henkilöitynyt yhdysvaltalaiseen kielitieteen professoriin Dennis Prestoniin (Vaattovaara 2009: 27). Hänen tutkimuksensa amerikanenglannin murteista ovat toimineet monin tavoin malleina kansanlingvistiikalle niin metodisesti kuin sisällöllisesti. Niissä on tutkittu muun muassa murrerajoja kielenpuhujien havainnoista käsin sekä etsitty miellyttävintä ja korrekteinta amerikanenglannin varianttia. (Palander 2001: 148.) Kansanlingvistisen tutkimuksen juuret johtavat kuitenkin jo 1880-luvun Hollantiin, missä tietävästi ensimmäisen kerran kartoitettiin ihmisten mieltymyksiä murre-eroista (Vaattovaara 2009: 27). Myös Japanilla on pitkät tutkimusperinteet dialektologian saralla (Palander 2001: 148). Vaattovaara (2005: 473) näkee kansanlingvistisen paradigman arvokkaaksi lisäksi myös suomalaisen kielitieteen kentällä. Hänen mukaansa kielenkäyttäjien kielikäsitusten tutkiminen syventää perinteistä sosiolingvistista tutkimusta monin tavoin. Ennen kaikkea se tuo kansan asiantuntijuuden mukaan kielen tutkimukseen.

Edellä jo mainittu Vaattovaaran (2009) meänkieltä käsittelevä väitöskirja on ensimmäinen kotimainen, puhtaasti kansanlingvistinen tutkimus. Tätä avausta ovat seuranneet Anne-Maria Nupposen väitös (2011) savolaisista murteensa havainnoijina, Mielikäisen ja Palanderin (2014) tutkimus, jossa tarkastellaan suomalaisten kielenkäyttäjien puhetta murteista sekä mainittu Saviniemen väitös (2015). Kansanlingvistiikan alalta on tehty myös useita opinnäytteitä 2010-luvulla, muun muassa Rapi (2016), Tervonen (2015), Halme (2014), Pursiainen (2013) ja Pirkola (2012). Nämäkin ovat olleet pääosin murrepainotteisia tutkimuksia, joskin näkökulma on tehnyt niistä juuri kansanlingvistisiä tutkimuksia. Pirkolan (2012) tutkimuksessa tarkastellaan murrekäsitysten sijaan henkilöetunimiin liittyviä mielikuvia, mikä tuntuu raikkaalta näkökulma aiemman murrepainotteisen tutkimuksen joukossa.

Vaattovaara (2005: 473) povaa kansanlingvistiikan tutkimussuuntauksen lähtevän nopeaan nousuun fennistiikassa, kun se 2000-luvun alkupuolella vasta oikeastaan saapui. Tähänastinen kansanlingvistinen tutkimus on ollut siis paljolti murretutkimusta, jonka mielenkiinnon kohteena ovat nimenomaan puhujien murteisiin liittämät mielikuvat; poikkeavia näkökulmia joukossa ovat Saviniemen (2015) ja Rapin (2016) tutkimukset. Yhtä kaikki, kieleen liittyvistä arvostuksista on kyse kaikissa edellä mainituissa tutkimuksissa. Tämäkin tutkimus asettuu osaksi tätä joukkoa. Itse en tutki murteita, vaan kielenkäyttäjien käsityksiä kielen muutoksesta. Uskon, että voin tällä tutkimuksellani tuoda kansanlingvistiseen tutkimukseen uuden näkökulman arvokkaiden murretutkimusten joukkoon.

Kansanlingvistiikan metodit ovat Saviniemen (2015: 95) ja Palanderin (2011: 17) mukaan vielä melko yksipuolisia ja hajanaisia. Metodiikkaa on lainattu sosiolingvistiikan puolelta ja se on ollut luonteeltaan pääosin kvantitatiivista. Tyypillisiä tutkimusmetodeja ovat olleet maallikoilla teetetyt murrekartat ja -kyselyt, joiden avulla on etsitty miellyttävintä tai lähimpänä yleiskieltä olevaa varianttia (mp.). Palander (2011: 18) näkee myös diskurssintutkimuksen metodien sopivan kansanlingvistiseen kielentutkimukseen; viime aikoina kansanlingvistinen tutkimus onkin lähtenyt voimakkaasti laadulliseen suuntaan. Saviniemi (2015: 99) tuo kuitenkin esille Prestonin ja kumppanien kriittisen suhtautumisen (kriittisen) diskurssintutkimuksen ja kansanlingvistiikan liittoon. Niin Saviniemen tutkimus kuin omanikin on luonteeltaan juuri kansanlingvististä diskurssintutkimusta. Tutkimuksen metodiikka siis elää ja hakee muotoaan; siitä keskustellaan ja kokeiluja tehdään.

Kansanlingvistiikan ytimen voi kiteyttää siten, että se tutkii puhetta kielestä. Maallikon kielipuhetta voidaan Prestonin mukaan (Niedzielski & Preston 2000: 23; ks. myös Palander 2011: 14) tarkastella eri näkökulmista: 1) millaisia seikkoja tietoisuus koskee (engl. *availability*), 2) kuinka tarkasti maallikoiden kuvaukset vastaavat kielitieteellistä tutkimustietoa (*accuracy*), 3) miten

yksityiskohtaista kielen luonnehdinta on (*detail*) ja 4) miten hyvin maallikko jäljittelee varieteettia (*control*). Toinen Prestonin luokittelu kuvaa metakielen eri ulottuvuuksia (Niedzielski & Preston 2000: 302–314; Palander 2011: 14–15). Taso 1 tarkoittaa maallikoiden puhetta kielestä, siis havaintoja kielestä ja kielenkäytöstä. Sanotaan esimerkiksi, että savolaiset *viäntävät* kieltä. Tason 2 metakieli on luonteeltaan referoivaa, ja teemme sitä esimerkiksi kun referoimme jonkin henkilön puhetta toiselle (*Mies sanoi minulle, että..*). Se ei varsinaisesti arvota kieltä tai kielenkäyttöä, vaan yksinkertaisesti viittaa siihen. Tällainen metapuhe onkin usein tiedostamatonta: teemme sitä jatkuvasti. Tason 3 metakieli sen sijaan on luonteeltaan arvottavaa ja asenteellista suhtautumista kieleen ja sisältää uskomuksia ja stereotyyppioita kielestä (*Nuorison kieli on ihan kamalaa.*) Tämän tutkimuksen keskiössä on juuri metakielen taso 3.

Kansanlingvistiikan ansioksi ja samalla tehtäväksi Vaattovaara (2009: 26–27) näkee kielenkäyttäjien ja kieliasiantuntijoiden välisen näkemyserokuilun umpeen kuromisen. Hänen mukaansa perinteiset variaatio- eli dialektologiatutkimus ja sosiolingvistinen tutkimus ovat tähän saakka pääosin ohittaneet kansan kielinäkemykset, jotka esimerkiksi mentaalisten kieli- ja murrekarttojen osalta on todettu eroavan lingvistien tulkinnoista. Vaattovaara (mp.) peräänkuuluttaakin maallikoiden havaintomaailmaan astumista välttämättömänä askeleena kielentutkimuksessa, jos halutaan ymmärtää kieliasenteiden dynamiikkaa variaatiota ja muutosta aiheuttavana tekijänä. (Ks. myös Vaattovaara 2005: 473.) Myös Cameron (1995: xi) on ollut huolissaan lingvistien ja maallikoiden välisestä kuilusta kielikeskusteluissa ja peräänkuuluttaa lingvistien ja maallikoiden lähentymistä.

2.4 Keskeisiä käsitteitä

On myös syytä selventää, mitä usein toistuvat käsitteet *kirjakieli*, *yleiskieli*, *standardikieli*, *puhekieli* sekä *kielipuhe* tutkimuksessani tarkoittavat. Sajavaaran (2000: 80, 85) tapaan viitataan *kirja-*, *yleis-* ja *standardikielellä* normitettuun kielimuotoon, joka voi olla kirjoitettua tai puhuttua kieltä. Käytän termejä synonyymisinä. Tarkempiakin määritelmiä kuitenkin löytyy. Esimerkiksi yleiskielen ja kirjakielen rajankäyntiä voi hahmottaa siten, että yleiskieli toimii kieliyhteisön yhteisenä kielimuotona, joka noudattelee vakioitua eli standardisoitua kieltä, mutta on sanastoltaan kirjakieltä arkisempaa (mp.) (ks. myös KS s.v. *kirjakieli* ja *yleiskieli*). *Puhekieli* viittaa yleisesti ja myös tässä tutkimuksessa puolestaan vain puhuttuun kielimuotoon, josta käytetään usein myös nimitystä *arkikieli* (KS s.v. *puhekieli*).

Kielipuhe on tämän tutkimuksen edetessä muotoutunut käsite, ja viitataan sillä maallikoiden tuottamaan metakieleen koskien kieltä, kielenkäyttöä ja kielen muutosta. Kielipuhe on luonteeltaan arvottavaa, kieleen ja myös kielellisiin toimijoihin kohdistuvaa kommentointia (vrt. Niedzielski & Preston 2000). Tiettävästi käsitettä ei esiinny tai ole määritelty aiemmin.

3 SUOMEN KIELEN KEHITYS JA KILPAILEVAT KIELI- IDEOLOGIAT

Tässä luvussa tarkastellaan suomen kielen keskeisiä kehityksellisiä käännteitä alkaen 1810-luvulta aina 2000-luvulle. Toisessa alaluvussa tarkastellaan kielen niin sanottuja arkki-ideoologioita taustana nykyiselle kielikeskustelulle, ja kolmannessa alaluvussa tarkastellaan kielenohjailun muotoutumista nykyiselleen. Aluksi keskustellaan kielen muutoksesta prosessina.

Kielikeskustelussa unohtuu usein se tosiasia, että kieli ja kielen muutos on puhututtanut kieliyhteisöjä aina (Hiidenmaa 2003; 12 Cameron 1995: 1, 9). Se on todellinen kestoaihe. Suomessa luultavasti kuuluisin kielidebatti käytiin kirjakielen muotoutumisen aikana 1800-luvulla. Jälkeenpäin sitä on kutsuttu murteiden taisteluksi, jossa eripura vallitsi siitä, otetaanko yhtenäisen yleiskielen pohjaksi itäinen vai läntinen murre (Rintala 1992: 49; Paunonen 1994: 20; KIETO 2009: 25). Lopputulosta on kuvailtu näiden kahden kompromissiksi (Rintala mp.; Mantila 2010: 185). Tuohon asti läntistä puhetapaa oli pidetty ”oikeana” suomena ja itäisiä murteita jokseenkin alkeellisempänä suomen kielen muotona. Debatteja on käyty toki tämän ”sodan” jälkeenkin (ks. esim. Paunonen 1996). On myös jokseenkin väärin ajatella, että paljon puhuttu kielen rappeutuminen olisi meidän aikamme ilmiö. Rappiohuolia on ollut aina, eikä edes siitä, mitä kielen rappeutuminen oikeastaan on, olla yhtä mieltä (ks. luku 1). Hiidenmaa (2003: 23) erottaakin luontaisen muutoksen tietoisista kieleen kohdistuvista muutostoimista. Muutos ei ole myöskään yhtä kuin rappio (mts. 271). Muutos on nähtävä pikemminkin kielessä luonteenomaisena piirteenä: juuri muutos pitää sen liikkeessä ja elinvoimaisena.

Kielen muutos käsitteenä on laaja ja vaatii siis tarkennusta. Muutosprosessi näyttää erilaiselta riippuen muun muassa siitä, mistä aikaperspektiivistä sitä tarkastellaan. Muutokset näyttävät taatusti erilaisilta, jos kieltä tarkastelee vuoden, vuosikymmenen tai vuosisadan jaksona. Kieli ei myöskään muutu kerralla ikään kuin se olisi siisti ja selkeärajainen systeemi. Kehitys ei kulje aina edes yhtenevään suuntaan: kielen eri tasot ja järjestelmät muuttuvat eri lailla ja eri tahtia. Puhekielessä muutos on nopeaa ja joustavaa – vastakohtaksi voi ottaa vaikkapa kielen rakenteen taivutuksineen ja lauserakenteineen, joka muuttuu huomattavasti hitaammin. Kielen rakenteen muutoksia onkin mielekästä tarkastella jopa vuosisatojen aikavälillä. Kielen tyyli ja tekstikäytännöt ovat puolestaan enemmänkin kulttuurisia seikkoja, jotka muuttuvat ja mukautuvat ajan ja ympäristön mukana. Jo yksi vuosikymmen riittää muokkaamaan kirjoituskäytäntöjä ja vallitsevia tekstikonventioita. (Hiidenmaa 2003: 33–35; Piippo ym. 2016: 63.) Tämän voi havaita helposti meidänkin aikanamme: miten esimerkiksi Internetin tuleminen ja sovellus- ja laitekehittely ovat muokanneet vuorovaikutustamme

(ks. luku 4.1). Häkkinen (1994: 18) huomauttaa vielä, että kielen muutos ei ole aina vain jatkuvaa kasvua; se on myös pelkistymistä. Erityisesti kirjakieltä luotaessa on ollut välttämätöntä tehdä kompromisseja, yksinkertaistuksia ja karsia vaihtoehtoja.

Seuraavaksi esittelen suomen kielen kehitykseen liittyneitä keskeisiä tapahtumia ja ajanjaksoja. Häkkinen (1994: 11) nostaa suomen kirjakielen kehityshistoriasta erityisesti kaksi merkkipaalua: 1500-luvun uskonpuhdistuksen sekä 1800-luvun kansallisen heräämisen. Häkkinen (1994: 37) mukaan suomen kirjakielen kehityksen voidaan katsoa alkaneen 1500-luvulla kirjapainotaidon keksimisen myötä, kun kirjoja alettiin painattaa suomeksi. Aloitan oman tarkasteluni kuitenkin 1810-luvulta, jolloin Suomesta oli juuri tullut osa Venäjän suuriruhtinaskuntaa. Tuosta taitekohdasta voi nähdä alkavan tietoiset kirjakielen luomiseen ja vakiinnuttamiseen tähtäävät toimet.

3.1 Suomi kansalliskieleksi

Varhaisnykysuomen kausi ajoitetaan vuosikymmeniin noin 1810-1880. Niiden aikana suomesta kehittyi moderni ja täysivaltainen kieli. Vuonna 1809 Suomi siirtyi osaksi Venäjän suuriruhtinaskuntaa Ruotsin ja Venäjän välisessä sopimuksessa Suomen sodan jälkimainingeissa. Muutos vei Suomea monella tavalla eteenpäin kehityksessä kohti itsenäistä kansakuntaa. Suomi laajensi aluettaan (nyt myös muun muassa Lappi liitettiin osaksi Suomea), ja Suomi sai oman keskushallinnon sekä valtiontalouden. Myös suomen kielen kannalta alkanut vuosisata tulisi olemaan merkittävä. Sen aikana suomen kieltä aletaan tutkia ja kehittää tieteellisesti ja käyttää opetuksessa. (Häkkinen 1994: 15; KIETO 2009: 23.) Edellytykset kirjakielen luomiseksi olivat siis olemassa.

Vuosisata oli kielellisesti aktiivista aikaa. Aluksi ruotsi säilyi Suomen alueen virallisena kielenä, mutta jo pian suomen kielen aseman vahvistamista alettiin ajaa. Voimakas kielitietoisuus leimasi ajan henkeä ja tietoinen kielipoliittinen toiminta virisi. Kieli liitettiin ajatukseen yhtenäisestä kansakunnasta, ja Euroopassa laajemminkin kansalliskielten pohjaksi ajettiin kansankielten perintöä. Yhtenäinen kansa -ideologian taustalla vaikutti nationalismin henki. (KIETO 2009: 23–24.) Nationalismi kulki käsi kädessä kansallisromantiikan kanssa, joka niin ikään leimasi ajanjaksoa (Rintala 1998: 47; Paunonen 1994: 17). Kansakuntaa luotiin tietoisesti yhtenäiseksi: etsittiin omia juuria ja kulttuurista perintöä; pohdittiin, keitä suomalaiset ovat ja miten eroamme muista kansoista. Toiminnan kiteyttää hyvin Adolf Ivar Arwidssonin kuuluisa lausahdus ”ruotsalaisia emme enää ole, venäläisiksi emme tahdo tulla, olkaamme siis suomalaisia” (Koppa: Turun romantiikka). Suomalaisuutta määriteltiin ja luotiin siis monella tapaa. Tähän kansakunnan identiteetti-työhön

osallistuivat niin kirjailijat, taidemaalarit, arkkitehdit kuin monet muutkin eri alojen taiteilijat ja vaikuttajat. Prosessia voisikin kuvailla koko kansakunnan talkoiksi. (KIETO 2009: 25.)

Ajan hengessä ruotsinkielisissä aatelissuvuissa tapahtui tietoista kielenvaihtamista. Moni vaihtoi nimensä suomalaisen kirjoitusasun mukaiseksi. Aatelisväestö myös opetteli aktiivisesti suomen kieltä. (KIETO 2009: 24.)

1800-luvulla käytiin vilkasta keskustelua siitä, mikä murre tulisi ottaa suomen kirjakielen perustaksi. Silloinen suomen kieli oli Mikael Agricolan ajoilta saanut länsimurteisen pohjan, joskin siihen oli matkan varrella tarttunut useita murteellisuuksia. (Lauerma 2004: 136.) Kritiikki tätä Agricolan aikuista ”pipliasuomea” kohtaan koski nimenomaan sitä, että sen koettiin syrjivän itämurteellisuuksia. Radikaalimpien kielimiesten, kuten von Becker ja Gottlund, mukaan läntiset murteet olivat pilaantuneet ruotsin kielikontaktien seurauksena. (mts. 145–149; ks. myös Rintala 1998: 52). Loppujen lopuksi kirjakielestä muodostuikin eri murteita yhdistelevä kielimuoto, jossa oli edelleenkin länsimurteinen runko, mutta jossa myös itämurteet olivat paremmin edustettuina (Lauerma 2004: 162–164).

Vuosisadan kuluessa kansansivistys nousi uuteen arvoonsa. Lukutaitoa oli kansalle alettu opettaa jo Ruotsi-Suomen aikana, mutta kirjoitustaito oli yhä harvinainen, lähinnä sivistyneistön erityistaito. Merkittäviä virstanpylväitä kansansivistyksen saralla olivat 1858 perustettu ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu ja 1863 toimintansa aloittanut, naisillekin avoin opettajaseminaari Jyväskylässä. Ruotsi-Suomen aikana suomea olivat siihen asti saaneet opiskella koulussa lähinnä sivistyneistön pojat, sillä heidän suomen osaamistaan pidettiin tärkeänä valtion virkoihin haattaessa. Varsinainen kansakouluasetus annettiin vuonna 1866, jonka jälkeen kansakoulut alkoivat vähitellen yleistyä ja niin yhä useampi pääsi nauttimaan opetusta. (Häkkinen 1994: 62–64; KIETO 2009: 25–27.)

Jos edellisellä vuosisadalla kirjallisuutta olivat hallinneet kirkolliset ja hallinnolliset tekstit sekä tietokirjallisuus, 1800-luvulla kirjallisuuskentässä tapahtui monipuolistumista (Häkkinen 1994: 149; Hiidenmaa 2003: 199–201; KIETO 2009: 26–27). Ulkolaista kaunokirjallisuutta käännettiin suomeksi, mutta myös omakielistä kirjallisuutta alettiin tuottaa. Aiheita haettiin romantiikan hengessä kansanperinteestä ja kansan omasta historiasta. Aikakauden merkittävin teos oli eittämättä *Kalevala* (1835), jonka taustatyön runonkeruumatkoineen ja näiden yhtenäiseksi kertomukseksi saattamisen toimitti Elias Lönnrot. (Häkkinen 1994: 144.) Kalevalan myötä Suomikin sai oman myyttisen historiansa kirjoihin ja kansiin – kansallisromanttisen hengen mukaisesti (Rintala 1998: 49). Myös sanoma- ja aikakauslehdet menestyivät ja tietokirjallisuus piti pintansa (Häkkinen 1994: 151–158.) Vuosisadan loppupuolella Aleksis Kivi aloitti omakielisen romaanin aikakauden *Seitsemällä Veljeksellään* (1870, 1873). Suomalaisen näytelmäkirjallisuuden puolella taas Minna Canth teki

uraaurtavaa työtä. (Häkkinen 1994: 148–149.) Aikakaudella ilmestyivät myös ensimmäiset kokoavat esitykset suomen kielestä, muun muassa Juteinin (1818), von Beckerin (1824), Renvallin (1840) ja Setälän (1880, 1898) kieliovit (Rintala 1992: 49) – joskin jo 1500-luvulta tunnetaan joitakin kielioppeja. Ne oli tarkoitettu ulkomaalaisten suomenoppijoiden tueksi, lähinnä ruotsalaisille virkamiehille (Häkkinen 1994: 104).

Kuitenkin aina 1900-luvun alkupuolelle latina ja ruotsi hallitsivat erityisesti tiede- ja akateemista elämää. Suomen osaamista kuitenkin edellytettiin yliopiston virkoja hakevilta ja noin kolmasosa opetuksesta tapahtuikin suomeksi. 1928 perustettiin Helsingin yliopistoon suomen kielen lehtoraatin ja 1850 suomen kielen professuurin virat. Näitä seurasivat pian ensimmäiset suomenkieliset maisterin- ja tohtorinväitöskirjat. (KIETO 2009: 26.) Yliopisto suomenkielistyi kuitenkin kaikkiaan hitaasti (Häkkinen 1994: 68; Rintala 1998: 49). Suomen soveltumista tieteen kieleksi epäiltiin ja pohdittiin jo tuolloin. Mielenkiintoista onkin, kuinka ympyrä on jälleen sulkeutumassa: nyt tiedemaailma englanninkielistyy nopeaa tahtia – ja jälleen pohditaan suomen kielen funktiota tieteen kielenä (Hiidenmaa 2003: 114).

Hallinnossa suomen kieli kasvatti alaansa vähitellen. Käänteentekevä muutos oli vuoden 1863 niin sanottu kieliskripti, jonka tavoitteena oli kahdessakymmenessä vuodessa saattaa suomi ruotsin kanssa tasaveroiseksi kieleksi (KIETO 2009: 28). Kuitenkin myös takaiskuja koettiin erityisesti vuosisadan kääntyessä loppupuolelle: Venäjä harjoitti erisuuruista sensuuria Suomen sanomalehdissä usean vuosikymmenen ajan (Häkkinen 1994: 49–50). Seurasi myös yrityksiä venäjän kohottamisesta hallinnon kieleksi, mikä uhkasi supistaa suomen ja ruotsin asemia. Näyttikin siltä, että kolme kieltä taistelivat asemastaan valtakunnassa. (KIETO 2009: 27–29.)

Suomi itsenäistyi Venäjästä vuonna 1917. Vuoden 1919 hallitusmuodossa kansalliskieliksi määritettiin suomi ja ruotsi. Kielillä oli yhtäläinen virallisen kielen status, mikä tarkoitti käytännössä esimerkiksi sitä, että kansalaisilla oli oikeus käyttää äidinkieltään hallintoasioissa ja oikeudessa. Periaatteena oli suomen ja ruotsin yhteiskunnallinen tasa-arvoisuus. Kuitenkin suomen kieli muodostui vuosisadan kuluessa entistä selvemmin valtakunnan pääkieleksi. (KIETO 2009: 29–30.)

Seuraavan kahden vuosikymmenen aikana säädettiin monia kieltä koskevia lakeja. Viimein myös yliopistoissa suomen kieli vei voiton: muun muassa Helsingin yliopiston hallintokieleksi suomi asetettiin lailla vuonna 1937. Hieman tätä ennen oli tullut laki, joka oli määrännyt suomenkielisen opetustarjonnan koskemaan kaikkia yliopiston oppiaineita. Muut lait muun muassa ohjailivat suomen ja ruotsin käyttöä tuomioistuinten ja virastojen käytännöissä. Määriteltiin myös kaksikieliset kunnat ja maassa esiintyvät kielivähemmistöt. Perustuslain uudistamisen yhteydessä 1999 määrättiin kolmen kielivähemmistömme, saamelaisten, romanien ja viittomakielisten, oikeuksista. Itse kielilaki uudistettiin vuonna 2004, joskin muutokset koskivat vain kansalliskieliä, suomea ja ruotsia. Kielilaki

on koko hallintokoneistoa velvoittava yleislaki, jonka tarkoituksena on turvata oikeus omalla äidinkielellä asiointiin hallintoviranomaisten kanssa. Lain toteutumista myös seurataan aktiivisesti. (KIETO 2009: 30.)

Kieltä koskevia lakeja on myös erityis- ja muiden lakien sisällä. Tällaisia ovat esimerkiksi koulutusta koskeva lainsäädäntö ja terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädäntö. Näissä säädöksissä määrätään kunkin toimialan kielikäytänteistä. Muita esimerkkejä laeista, joissa puhutaan kielestä, ovat kuntalaki, perusopetuslaki, vammaispalvelulaki ja pakolaislainsäädäntö. (KIETO 2009: 30.)

Kenties merkittävin itsenäistymisen jälkeinen käänne koettiin vuonna 1995, kun Suomesta tuli Euroopan unionin jäsenvaltio. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että suomi on yksi unionin virallisista kielistä, ja sitä käytetään unionin toimielimissä päivittäin. EU:n kielellistä toimintaa ohjaava periaate onkin monikielisyys. Aivan ongelmatonta periaatteen toteutuminen ei kuitenkaan ole ollut. Jäsenvaltioiden määrän kasvaessa kielirepertuaari alkaa olla jo aikamoinen, mikä hankaloittaa työntekoa unionin arjessa. Esimerkiksi käännöstyö, useimmiten ranskasta tai englannista kansallisille kielille, on aikaa vievää asiantuntijatyötä. (KIETO 2009: 31–32.)

Suomen kielen kehityksen kannalta EU-jäsenyys on synnyttänyt uuden kielimuodon, niin sanotun EU-suomen. Se poikkeaa jokseenkin kotimaassa käytetystä yleiskielestä, sillä sen pohjana on juuri käänösprosessi ja niin sanottu käänöskieli (Hiidenmaa 2003: 188–190; Sajavaara 2000: 71). On tärkeää, että EU-suomea tutkitaan ja kehitetään, jotta sen ymmärrettävyys suomalaisille kielenkäyttäjille voidaan turvata (Hiidenmaa mp.; Sajavaara 2000: 87). Kotimaisten kielten keskus on tässä merkittävässä roolissa. Sen tehtäviin kuuluukin suomen kielen käytön toteutumisen valvominen EU:ssa, EU-suomea koskevan asiantuntijatiedon tuottaminen sekä yleensä suomen kielen esilläpito unionin ympäristössä (KIETO 2009: 31–33; ks. Kotus: EU-kielen huolto). Kotuksessa toimiikin EU-suomeen keskittynyt kieliasiatuntija.

Kotuksen kaltaisten kansallisten kielentutkimuslaitosten lisäksi EU:ssa toimii Euroopan kansallisten kielten yhteinen toimielin, European Federation of National Institutions for Language (EFNIL). Se toimii kielellisenä asiantuntijaelimenä ja turvaa unionin monikielisyyden toteutumista. (KIETO 2009: 32.) Toinen iso maarajat ylittävä toimielin Euroopassa on Euroopan neuvosto, johon Suomi liittyi vuonna 1989. Sen toimintaan kuuluu muun muassa vähemmistökielten aseman seuranta Euroopassa. Kukin jäsenvaltio raportoi neuvostolle säännöllisesti oman valtion vähemmistökielten tilanteesta. Suomi on saanut huomautuksia muun muassa alueensa saamen kielten tilanteesta. Erityisesti inarin- ja koltansaamen tilanne on ollut huolestuttava ja neuvosto onkin vaatinut Suomea puuttumaan siihen. (KIETO 2009: 32.) Työtä saamenkielten elinvoimaisuuden turvaamiseksi onkin tehty, ja esimerkiksi inarinsaamen kohdalla elvytystyössä on onnistuttu (ks. esim. Olthuis 2003).

Suomen kieli on myös aivan uudenlaisen murroksen keskellä. Kansalliskielen käsitteeseen liittyvä kieli ja kansakunta -ideologia on menettämässä merkitystään (KIETO 2009: 33; Mantila 2005: 313). Kansalliskielen käsitteen onkin sanottu edustavan ”vanhanaikaista” maailmaa, jonka keskiössä ovat kansallisvaltiot (mm. Sajavaara 2000: 86). Globalisaatiokehitys on kuitenkin edennyt jo siihen pisteeseen, että maailma nähdään erillisten valtioiden sijaan ennemmin ”yhtenä kylänä”, jonka eri osia yhdistää yhteinen kieli, lingua franca, englanti (mp.). Ajattelussa ja arvoissa painopiste on siirtynyt yhteisöstä yksilön kieleen, mikä on nähtävissä meilläkin vuoden 2004 kielilaissa (Kielilaki 423/2003). Se korostaa voimakkaasti yksilön kielellisiä oikeuksia. Yleisesti voi todeta, että kieli käsitetään viestinnän välineeksi ja ajatusten ilmaisun kanavaksi, eikä sitä liitetä enää niin voimakkaasti ajatukseen valtiosta ja kansallisesta identiteetistä (KIETO 2009: 33). Toisaalta Laitinen (2004: 214) näkee, että EU-jäsenyys on synnyttänyt suomalaisessa kieliyhteisössä jälleen tarpeen pohtia ja määritellä kielellistä identiteettiään. Näin eurooppalaisella yhtenäistymiskehityksellä on toisetkin kasvot: paikallistunteen vahvistuminen.

Variaatiota tapahtuu myös kielen sisällä ja sen käyttöympäristöissä. Kielessä on menossa päällekkäisiä ja monen suuntaisia kehityskulkuja. Yleisesti voi todeta, että puhe- ja kirjakieli ovat monessa suhteessa lähentyneet toisiaan. Viestimissä ja mediassa on tapahtunut rajojen murtumista kielen rekisterien välillä, kun alueelliset puhetavat ovat tulleet osaksi niiden kielenkäyttöä. (KIETO 2009: 39; Piippo ym. 2016: 72, 78.) Lisäksi media itsessään on muuttunut viihteellisempään suuntaan, kun yleisradioyhtiöiden rinnalle on tullut kaupallisia toimijoita (Piippo ym. 2016: 72). Suomen kieli on saanut maahanmuuton ja uusien kieliryhmien myötä useita erilaisia varieteetteja. Merkittävä kielellinen eriytyminen on tapahtunut myös ammattisanastoissa, joiden hallinta kuuluu olennaisena osana työntekijän ammattitaitoon (Hiidenmaa 2003: 109). Kyse ei ole pelkästään siitä, millä kielellä työyhteisö toimii; puhtaasti suomenkielisissäkin työyhteisöissä on muodostunut omanlaisiaan puhetapoja, joita ulkopoolisen voi olla vaikea ymmärtää (KIETO 2009: 39).

Yleispuhekielen saralla on käynnissä kahtalainen muutosprosessi. Suomenkielinen kieliyhteisö on viime vuosikymmenten aikana voimakkaasti yhtenäistynyt. Siinä yliedustus on edelleen länsi- ja eteläsuomalaisilla kielimuodoilla. Toisaalta tietyn murrealueen piirre voi levitä kieliyhteisössä myös yleiseen käyttöön (Vaattovaara 2016: 100). Yhtenäistymiskehityksestä huolimatta alueelliset erot puhetaivoissa ovat edelleen olemassa ja murteet jatkavat elämäänsä. Murrebuumin myötä paikalliset puhetavat kokivat 1990-luvulla uudelleentulemisen. Tämä osoitti, että paikallisia puhetapoja yhä arvostetaan ja niitä myös ylläpidetään tietoisesti. Ne ovat keskeinen identiteetin rakennuskeino kielenpuhujille. (KIETO 2009: 38–39.)

Myös maahanmuutto muuttaa suomalaista kieliyhteisöä. Vielä sen kaikkia vaikutuksia ei kyetä ennakoimaan. Varmaa kuitenkin on, että suomen kielen roolia on tarkasteltava uudelleen, jos ja kun

siitä tulee eri kieliä puhuvan väestön yhteisen kommunikaation väline, alueensa lingua franca. (KIETO 2009: 33.) On tärkeää muistaa, että juuri variaatio pitää kielen elinvoimaisena, se on kielelle luonteenomaista. Kuten Kielipoliittinen toimintaohjelma toteaa, kun vaihtelun moninaisuus ja normit tunnetaan, on mahdollista suvaita myös niitä suomen kielen muotoja, joita muunkieliset suomenpuhujat tuottavat (KIETO 2009: 40).

3.2 Kielen arkki-ideologiat

Jotta nykyistä kielikeskustelua voi ymmärtää, täytyy tuntea sellaisia pitkäaikaisia ja perustavanlaatuisia ideologisia linjoja, jotka vaikuttavat tämänkin päivän kielikäsitusten- ja keskustelujen taustalla. Voutilainen (2016: 159) kutsuu näitä ajattelumalleja arkki-ideologioiksi. Samat ”ismit” tulevat vastaan monella eri yhteiskunnan alalla, ja siksi onkin tärkeää muistaa, ettei niitä kielikeskustelun yhteydessä tule suoraan liittää politiikassa esiintyviin samannimisiin ideologioihin (mp.). Toisaalta näiden samannimisten poliittisten ideologioiden tunteminen edesauttaa kielellisessäkin kontekstissa niiden tunnistamista ja tulkitsemista. Kielenohjailu on kielipoliittista toimintaa, ja sen taustalla vaikuttavat aina kieli-ideologiset prosessit (Leino 1989: 569–570; Mantila 2010: 180; Mäntynen ym. 2012: 329). Siksi niiden tunteminen on tärkeää. Voutilainen (2016: 160) kuitenkin huomauttaa, että arkki-ideologiat ovat ideaaleja eivätkä siten esiinny todellisessa kielenkäytössä sellaisinaan. Yhdenkin kielenkäyttäjän tai ryhmän ajattelussa onkin usein piirteitä useammasta ideologiasta. Jotkin ideologiat myös linkittyvät toisiinsa, kuten nationalismi ja populismi (mp.). Ideologioille tyypillistä käyttäytymistä on myös päällekkäisyys: yhteiskunnassa eri ideologiat toimivat ja vaikuttavat samanaikaisesti ja myös kilpailevat vaikutusalastaan (Mäntynen ym. 2012: 329–330).

Seuraavaksi kuvailen kielipoliittisen kentän pääideologioita, jotka ovat konservatismi, liberalismi, populismi sekä egalitarismi. Käsittelen niitä vastapareina, sillä usein tietyille ajattelumallille on muodostunut toista ääripäätä edustava kanta ikään kuin vastareaktiona. Vastakohta-asettelu myös tuo hyvin esille kieli-ideologioiden erot. Toisessa alaluvussa taustoitan kielenohjailun matkaa oikeakielisyydestä nykyaikaiseksi kielenhuolloksi.

Konservatiivinen ajattelu painottaa perinteitä, vakautta ja jatkuvuutta (Voutilainen 2016: 160–161). ”Ennen oli kaikki paremmin” -tyyppiset ilmaukset kuuluvat konservatiivien argumentointiin. Kielikeskustelussa konservatismia esiintyy runsaasti. Sen mukaisessa kielenohjailussa pyritään vakaan ja normitetun kielimuodon säilyttämiseen ja kielen uudistamiseen suhtaudutaan maltillisesti, osin kielteisestikin. Konservatismi ei pidä standardikielen variaatiota vain positiivisena, kieltä

uudistavana ilmiönä, vaan pikemminkin seikkana, jota tulee hillitä. Konservatismiin läheisesti liittyy myös autoritarismi, joka näkyy kielenohjailussa yksityiskohtaisena kielen sääntelynä ja poikkeuksettomien normien peräänkuuluttamisena. Usein nämä kaksi kulkevatkin käsi kädessä. (Voutilainen mp.; ks. myös Paunonen 1994: 19–20.) Suomalaisen kielikeskustelun historiassa tunnetuin konservatismi lienee August Ahlqvist, jonka kielellisissä linjauksissa voi havaita paikoin autoritarisiakin piirteitä (Paunonen 1994: 19). Ahlqvist oli niin sanotun kieliopillisuuskannan vannoutunut edustaja ja näki kielentutkijat ja -kehittäjät kielellisen vallankäytön auktoriteettiasemassa.

Konservatismilla on toinenkin puoli. Se pitää yllä kieliyhteisössä yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta, kun se välittää kieliperintöä aina uudelle kielenkäyttäjäpolvelle. Tämä on tärkeää siksikin, että yhteiskunnassa säilyisi sellainen yleiskieli, joka varmistaa eri kieliryhmien keskinäisen kanssakäymisen ja ymmärryksen. Kuitenkin sen heikkoutena on pyrkimys kielen ”museoimiseen”. (Voutilainen 2016: 161–162.) Tällaisessa tilassa kieli ei kykene vastaamaan enää ympärillä elävän kulttuurin muutoksiin, vaan jää ikään kuin vanhaan maailmaan (vrt. Mantila 2010: 199). Vaarana on myös, että kirja- ja puhekieli erkaantuvat omiksi kielimuodoiksi, jolloin kirjakieli ei enää palvele kielenkäyttäjää yhteisenä kielimuotona (Paunonen 1994: 28.)

Konservatismiin haastajana toimii **liberalismi**. Kielipoliittisessa mielessä se suhtautuu kielen alueelliseen, tilanteiseen ja sosiaaliseen vaihteluun myönteisesti, ja näkee variaation kielelle ominaisena piirteenä. Normit toteutuvat joustavina ja yleisluontoisina (vrt. normien yksityiskohtaisuus konservatismeissa). Ajattelutapa painottaa kielen funktionaalista puolta (Luukka 2000: 137–139), ja niinpä se ei näe kieltä vain kansakuntaa koossa pitävänä voimana tai pelkkänä viestintäkanavana. Kieli on myös yksilönvapauden toteutumisen kanava: ihminen rakentaa identiteettiään kielenkäytön kautta. (Voutilainen 2016: 162.)

Äärimmilleen vietynä liberaali kieli ajattelu heittää standardikielen romukoppaan. Tällöin on kyse kielellisestä anarkismista. (Voutilainen 2016: 163.) Tällaista ajattelua esiintyi Suomessa kirjakielen standardisoinnin yhteydessä, kun Gottlund seuraajineen kyseenalaisti standardisoidun yleiskielen tarpeellisuuden (Rintala 1992: 49; Paunonen 1994: 20). Tällöin kuitenkin kieliyhteisössä vallitsisi todellinen ”villin lännen” henki, jossa kukin toimisi kielellä kuten parhaaksi näkee. Keskinäinen ymmärrettävyys ja kanssakäyminen tulisivat ajan myötä vaikeiksi – eikä yhteinen normitettu kielimuoto täyttäisi enää tehtävänsä.

Ei liene yllättävää, että kielikeskustelussa ovat usein vastakkain juuri konservatiivinen ja liberaalinen kanta. Näiden kahden ideologian kaikuja on nähtävissä myös *alkaa tekemään* -keskustelun osapuolten argumenteissa (ks. luku 1). Niin ikään omassakin aineistossani on piirteitä näiden kahden ajattelutavan kädenväännöstä.

Nationalismi kulkee usein käsi kädessä konservatismiin kanssa. Nationalismin kantavia periaatteita ovat kansakunnan yhtenäisyys ja vakaus sekä perinteiden vaaliminen. (Voutilainen 2016: 163.) Myös romanttinen menneisyyden mystifointi kuuluu sen tapaan katsoa kansakuntaa ja sen vaiheita; nationalismi ja romantiikka yhdistyivätkin 1800-luvulla kansallisromantiikan suuntauksessa (Paunonen 1994: 17; Rintala 1998: 48). Poliittisina aatteina nationalismi ja romantiikka läpäisivät koko Euroopan 1800-luvulla (Rintala 1998: 47). Myös kielikysymykset olivat keskeisesti edustettuna asialistalla, ja ajanjakson seurauksena muodostuivat ja vakiintuivat nykyisin tuntemamme kansalliskielet (Rintala 1998: 48).

Nationalismin kielipoliittisena ohjenuorana on kielellinen purismi eli puhdaskielisyyden vaatimus. Nationalistis-puristinen kieli-ideologia niputtaa yhteen kansan ja kielen. Sen ääripäässä muut kielet koetaan uhkana. Jako meihin ja muihin on vahva. On kuitenkin myös maltillisempaa nationalismia. Käytännössä purismia toteutetaan vieraskielisyyksien karsimisena. 1800-luvun kieliohjelman aikana suomen kielestä karsittiin erityisen paljon svetisismejä; nykyisin puolestaan anglismit herättävät keskustelua. (Paunonen 1996: 546–548; Rintala 1998: 53–54; Sajavaara 2000: 86; Voutilainen 2016: 164.)

Nationalismissa on paljon hyvää. Se turvaa kielen käyttöalojen ja ilmaisuvoiman säilymistä edistäessään esimerkiksi omavaraisen sanaston säilymistä ja kehittämistä. Suomen kieli kamppailee tällä hetkellä elintilasta muun muassa tieteen ja tekniikan aloilla, kuten edellä on puhuttu. (Voutilainen 2014: 164.) Omavaraisuuden ylläpitäminen kielessä on ensiarvoisen tärkeää, jotta jatkossakin äidinkielellään pystyy puhumaan maailman ilmiöistä ja asioista. Nationalismin kääntöpuolena taas on muukalaisviha (Sajavaara 2000: 86; Voutilainen 2016: 164). Sille tyypillistä on nähdä yhteisö homogeenisempänä joukkona kuin se todellisuudessa onkaan. Yhteisön ulkopuolelta tulevia kohtaan suhtaudutaan varauksellisesti, jopa kielteisesti. (Mp.) Suomalaisessa kieliyhteisössä on ollut nähtävissä myös tällaisia piirteitä (KIETO 2009: 88). Ne näkyvät esimerkiksi siinä, kuinka ei-äidinkielisten suomenpuhujien edustamat suomen kielen variantit koetaan helposti ”vääränlaisena” suomena.

Internationalismi muodostaa nationalismin vastavoiman. Se puhuu kansalliskielen avoimuuden ja joustavuuden puolesta. (Voutilainen 2014: 165.) Muiden kielten ja kulttuurien läsnäolo ja vaikutus yhteiskunnassa on kieltä ja kieliyhteisöä rikastuttava tekijä, eikä vieraskielisyyksiä koeta uhkana omalle kielelle (Hiidenmaa 2003: 102–107; Mantila 2010: 199). Kielipolitiikassa internationalismissa on kahdenlaista sovellusta: osa internationalisteista kannattaa täysin vapaata kielten rinnakkaiseloä kieliyhteisössä, toinen puoli taas säännösteltyä, mutta joustavaa kielilainsäädäntöä. Näistä jälkimmäinen on kielen kannalta edullisempi ja myös kieliasiantuntijoiden laajalti jakama ajattelutapa (Voutilainen mp.; ks. myös KIETO 2009: 12). Jos kielilainsäädäntö ei

millään lailla turvaisi esimerkiksi vähemmistökielten asemaa kieliyhteisössä, niiden käyttömahdollisuudet yhteiskunnassa luontaisen kehityksen myötä kaventuisivat. Tätä seuraisi osittainen, jopa täydellinen kielenvaihto vähemmistökielten puhujayhteisöissä ja aikanaan näiden kielten näivettyminen – ja toisaalta kieliyhteisön yksikielistyminen. (Voutilainen 2016: 165.)

Biologian ja luonnontieteiden puolelta tuttu termi on diversiteetti, monimuotoisuus. Sitä tapaa kielikeskustelussakin. Samalla tapaa kuin luonnossa eri eliölajit nähdään arvokkaina ja ainutlaatuisina, tulisi kieliyhteisössä (olipa se sitten kulloinkin Suomi, Eurooppa tai koko maailma) nähdä kielten kirjo. Yhteisölle on aina tappioksi menettää jokin jäsenistään. Kielistä puhuminen eliölajeina ja kieliyhteisöstä luontona on paljon käytetty metafora, mikä sinänsä myös liittyy tämän tutkimuksen keskiöön (Lakoff & Johnson 1980; Mäntynen 2003).

Kielellinen **populismi** peräänkuuluttaa kansan eli tavallisten kielenkäyttäjien kielitajua ja kielellistä auktoriteettia. Se rakentuu pitkälti erilaisten vastakkainasettelujen varaan: äidinkieli vastaan muut kielet, yksikulttuurisuus monikielisyyden sijaan, hyvä kieli - huono kieli ja niin edelleen. Maailma näyttäytyy mustavalkoisena ja kahtiajakautuneena. Kielikeskustelussa populismi näkyy usein tunnepitoisina kannanottoina kielen hyvyyden ja huonouden, kauneuden ja rumuuden puolesta. Populismiin liittyykin niin sanottu halventamisen ideologia: toisten kielenkäyttöä arvotetaan suhteessa omaan kielitajuun ja -makuun. Kielelliset normit ovat joko omien mieltymysten pohjalta syntyneitä tai kieliyhteisössä opittuja ja siten laajalti jaettuja. (Voutilainen 2016: 166–167.) Perinteinen, hyvin normatiivinen kouluopetus on iskostanut suomalaisten kielitajuun monia tällaisia normeja, joihin kielenkäyttöä yhä suhteutetaan (Paunonen 1994: 23). Tämä ilmiö on nähtävissä niin *alkaa tekemään* -keskustelussa kuin omassa tutkimusaineistossani. Populismia esiintyy usein nationalistisen ja/tai konservatiivisen kieli-ideologian sivutuotteena (Voutilainen mp.). Suomalaisen kielikeskustelun historiassa populistiksi voinee luonnehtia C. A. Gottlundia (Paunonen 1994: 20). Gottlund edusti niin sanottua kansankielisyyskantaa, joka nosti kielenkäytön malliksi kansankielen.

Tätä nykyä hallitsevaksi ideologiaksi virallisessa kielenohjailussa kuin myös yhteiskunnan yleisissä kieliasenteissa on muodostunut kielellinen tasa-arvoaate eli **egalitarismi** (Mantila 2010: 196–199; Voutilainen 2016: 169). Se puhuu voimakkaasti osallisuuden puolesta kieliyhteisössä. Siinä kielen voimakkaaseen normittamiseen suhtaudutaan kriittisesti; se nähdään kielenkäyttäjää sosiaalisesti luokittelevana ja erottelevana voimana (mp.) (ks. myös Paunonen 1996: 551). Tämän ajattelun mukaan normien hallitseminen on portti kieliyhteisöön. Siten egalitarismi kannattaa väljää ja joustavaa normitusta kielenohjailussa. Egalitarismia onkin kutsuttu tasa-arvoistavien pyrkimystensä vuoksi myös kielelliseksi demokratiaksi, joka korostuu etenkin Harri Mantilan (mp.) kielenhuoltoa koskevissa periaatelinjauksissa. Demokratiaperiaate sisältää sosiaalieettisen näkökulman kielikeskusteluun pyrkiessään osallistamaan kaikenlaiset kielenkäyttäjät yhteiskunnan

jäsenyyteen (Sajavaara 2000: 82; Mantila 2010: 202). Käytännössä se toteuttaa tätä pyrkimystään purkamalla kielen järjestelmässä esiintyviä pikkutarkkoja normeja ja sääntöjä, jotka kommunikoinnin onnistumisen kannalta eivät ole keskeisiä. Normituksen väljentymistä onkin tapahtunut viime vuosina kielilautakunnan toimesta (Mantila 2010: 192). Käytännössä egalitarismia on vaikkapa viranomaiskielen selkiyttämisyhtymykset (Voutilainen 2016: 170). Tätä onkin viime vuosina tehty yhteistyönä eri virastojen ja laitosten sekä kielenhuoltoelinten välillä. Hyvänä esimerkkinä on Kansaneläkelaitoksen joidenkin vuosien takainen asiakaskirjeiden kieliasun uudistusprosessi (ks. esim. Laaksonen 2011).

Kieli-ideologista historiaa tarkastellessa voi havaita myös tapahtuneita kehityskaaria. Voutilainen (2016: 172) on tiivistänyt ne seuraavasti: stabiilista dynaamiseen kielikäsitteeseen, yhdenmukaisesta suvaitsevaan kielenkäyttöön ja purismista maltilliseen vaikutteiden vastaanottamiseen. Kielikäsite on muuttunut kaikkiaan joustavammaksi ja kielen varioiva luonne on tunnustettu ja hyväksytty. Jos 1800-luvun kieli-ideologisia prosesseja leimasi jopa autoritaarinen ote kielen ohjailussa, voisi nykyistä suhtautumista kuvailla maltilliseksi tarkkailulinjaksi. (Voutilainen 2016: 172–173; ks. myös Mantila 2010: 199.)

Kuten edellä on jo todettu, kieli-ideologioilla on tapana risteytyä ja päällekkäistyä. Harvoin ne myöskään ilmenevät yhteiskunnassa sellaisinaan. On myös tärkeää nähdä kunkin ajattelutavan kielikeskusteluun tuomat hyvät puolet ja samalla tiedostua niistä sudenkuopista, joita kunkin ajattelun ääri-aiheet edustavat. Kuitenkin tämän hetken suomalaisessa kieliyhteisössä ja myös sen ulkopuolella juuri egalitaristinen ajattelu vaikuttaa ottavan tuulta siipiensä alle – ja hyvä niin. Viime vuosina nähdyt ihmismassojen muuttoliikkeet ovat koetelleet perinteisten kieliyhteisöjen joustavuutta – kieliyhteisöjen, jotka aikoinaan rakentuivat yksikielisyyden ideologialle (KIETO 2009: 88). Nyt kuitenkin tulisi keskustella siitä, kuinka muualta muuttaneet kielenpuhujat saatetaan osaksi perinteisiä kieliyhteisöjä. Kieliyhteisöjen rajat häilyvät ja kansallisvaltioiden aika näyttää tulleen tiensä päähän (Sajavaara 2000: 86; Mantila 2005: 313; KIETO 2009: 33).

3.3 Kielenohjailun kehitysaskelia

Kielenohjailu (engl. *language planning*) kohdistuu tulevaisuuden kieleen. Se tähtää siihen, että kieli tulevaisuudessakin täyttäisi tehtävänsä monipuolisena viestinnän ja ajattelun välineenä (Sajavaara 1995: 15–16). Käsitteen rinnalla kilpailee muitakin vastineita englanninnokselle. Suomalaisessa kontekstissa ovat kielipuheeseen vakiintuneet termit *kielipolitiikka* ja *kielenhuolto*. Myös *kielisuunnittelu* on jonkin verran käytössä. Eri termeillä on erilaisia kaikuja. Kielenhuolto koetaan

yleisesti astetta neutraalimpana esimerkiksi *kielenohjailun* rinnalla. Sanakirjamäärittelmän mukaan sillä tarkoitetaan kielen järjestelmän ja kielenkäytön ohjailua suosituksin (KS s.v. *kielenhuolto*). *Kielipolitiikka* puolestaan kuvaa kielen tai kielten ja yhteiskunnan välisten suhteiden tietoista järjestelemistä. (Saviniemi 2015: 25, 34.) 1800-luvun suomen kielen tietoisten standardisoimistoimien peruja on puolestaan *oikeakielisyys* (Paunonen 1994: 18). Nykyisiä kielenhuollon toimia kuvattiinkin oikeakielisyyden käsitteellä aina 1900-luvun puoliväliin saakka. Sittemmin termi on koettu liian arvottavana, sillä siihen on sisäänrakennettu ajatus oikeasta ja väärästä kielestä. Käsite ei vastaa siten nykyisen kielenhuollollisten toimien sisältöä, sillä kielenhuolto on paljon muutakin kuin paremmuuden määrittelyä näiden kahden ”kielimuodon” välillä (ks. Hiidenmaa 2003: 266–293.) (Saviniemi 2015: 34–35; Kolehmainen 2014: 110–112, 115.)

Kielenohjailun ja -huollon historia alkaa 1800-luvun suomen kielen tietoisien kehityksen kaudesta. 1800-luvun kielen kehittämistyötä ohjailevat periaatteet voidaan Paunosen (1994: 18–19) mukaan tiivistää kieliopillisuuskannaksi, kansankielisyyskannaksi sekä oikeakielisyyskannaksi. Kieliopillisuuskannan mukaisessa kielikäsitteessä kieltä ohjailevat lait nähdään ikiaikaisina. Kielentutkijan on mahdollista ensin löydettyään nämä lainalaisuudet sittemmin myös ohjata ja parantaa kieltä. Tämän roolin kielentutkijat ja -kehittäjät mielellään ottivatkin. Tunnetuimpana kieliopillisuuskannan puolestapuhujana mainitaan usein August Ahlqvist, mutta myös muun muassa Elias Lönnrot edusti kieliopillisuuskantaa – tosin jokseenkin maltillisempaa kuin Ahlqvist. (Mp.)

Kansankielisyyskanta oli voimakkaimmillaan murteiden taistelun alkuvaiheissa (Paunonen 1994: 20). Se painotti kansan kielenkäytön mallia yleiskielen pohjaksi. Kansankielisyyskanta henkilöityi Gottlundiin, jota Paunonen (mp.) kuvailee äärimmäiseksi kieliliberaaliksi. Puhdaskielisyyskannan pyrkimyksenä puolestaan oli puhdistaa suomen kieli vierasperäisyyksistä, lähinnä ruotsalaisuuksista. Käytännössä purismia toteutettiin erityisesti sanastoa suomentamalla. (mts. 20–21). Purismi oli tuolloin vallalla Euroopassa: se kytkeytyi nationalistiseen ideologiaan (Rintala 1998: 53–54). Myös meillä purismin ja nationalismien yhteys oli Rintalan (mp.) mukaan ilmeinen. Eri näkemysten ristitulessa suomen kielen kehittämisen johtavaksi periaatteeksi muodostui lopulta kieliopillis-puristinen kielikäsite, jonka vaikutuksia voi havaita kielikeskustelussa ja kielenkäyttäjien kielikäsitteissä yhä (Paunonen 1994: 21, 23).

Oikeakielisyys-käsitteen lanseerasi Helsingin yliopiston ensimmäinen suomen kielen professori E. N. Setälä avajaispuheessaan vuonna 1893. Sana oli suora käännös ruotsinkielisestä vastineesta *språkriktighet*. (Kolehmainen 2014: 25). Setälän perintö eli suomalaisessa kielikäsitteessä pitkään seuraavallekin vuosisadalle erityisesti hänen julkaisemiensa kielioppien muodossa (Rintala 1992: 49). Onkin ehkä syytä tarkastella lähemmin Setälän oikeakielisyyskriteerejä. Nämä kriteerit Setälä esitti jo mainitussa avajaispuheessaan ja ne päättyivät

kirjalliseen muotoon vuonna 1914 ilmestyneeseen Tietosanakirjaan (Kolehmainen 2014: 25–26). Kolehmaisien (mp.) mukaan jälkiä Setälän oikeakielisyyden periaatteista on nähtävissä edelleen nykyisen kielenhuollon ja -ohjailun periaatteissa ja käytännöissä.

Setälällä oli kaikkiaan neljä kieltä ohjailevaa periaatetta, jotka ovat 1) kieliopillis-etymologinen kanta, 2) käytännönomaisuuskanta, 3) tarkoituksenmukaisuuskanta sekä 4) oikeakielisyyskanta (Kolehmainen mp.) (ks. myös Setälä 1921.) Ensimmäisen periaatteen mukaan kielentutkimuksen valossa selvitetty kielen ”lait” toimivat kriteereinä ilmausten oikeakielisyyden arvioimiselle. Tärkeä vertailukohta on lisäksi alkuperäisyys, jonka valossa myöhemmin syntyneet ilmaisut ja muodot on tulkittu usein kielen rappeutumiseksi. (Setälä 1921: 71, 74.) Käytännönomaisuuskannasta (2) Setälä (1921: 103) käyttää nimitystä luonnonhistoriallis-kansankielinen kanta – yhtä kaikki, 1800-luvun murteiden taistelun aikaan puhuttiin yleisesti kansankielisyyskannasta. Periaatteen mukaan ”puhtainta” kieltä edustaa puhekieli, onhan se syntynyt luonnostaan. Rinnakkaisten muotojen väliset paremmuuskysymykset ratkaistiin kielenkäyttäjien enemmistöperiaatteella. (Kolehmainen 2014: 27.) Kielen standardina oli puhuttu kielimuoto sekä ilmausten tunnettuus ja esiintyminen.

Tarkoituksenmukaisuuskanta (3) viittaa ilmauksen onnistuneisuuteen ymmärrettävyyden kannalta. Paras kielimuoto ja ilmaisu on sellainen, jonka kuulija nopeiten hahmottaa ja puheentuottaja vaivattomimmin tuottaa. Setälä korosti tässä kohtaa kontekstin tärkeyttä: se, millainen kieli tai ilmaisu kriteerin täyttää, riippuu tilanteesta. (Kolehmainen 2014: 28.) Kolehmaisien mukaan (mp.) Setälän ajatuksessa on jo nähtävissä viestinnällisyys kielenkäytön tehtävänä (vrt. 2000-luvun kielenohjailun periaatekeskustelu Mantila 2010: 196).

Purismin voi katsoa läpäisevän Setälän muut oikeakielisyyskriteerit (Kolehmainen 2014: 29). Pääpiirteissään voidaan sanoa, että Setälä vastusti ”muukalaisuuksia” kielessä ja lainoja tuli hänen mukaansa etsiä ensisijaisesti vanhemmasta kirjakielestä tai kansanmurteista (Setälä 1921: 130; Kolehmainen mp.). Kolehmaisien mukaan (mp.) Setälän ajattelussa on nähtävissä myös nykyaikaista menettelyä purismin suhteen, sillä Setälä ei katsonut mielekkääksi pitää omakielisyydestä kiinni loppuun saakka, jos tarkoituksenmukaisuus ja ”kielen etu” puoltaisivat lainan hyväksymistä (Setälä 1921: 137).

Setälän jälkeen merkittäviä kielenohjailun ja -huollon periaatekeskustelijoita ovat olleet vuorollaan Aarne Penttilä, Osmo Ikola, Lauri Hakulinen ja Terho Itkonen. 2000-luvulla erityisesti Harri Mantila ja Pirjo Hiidenmaa ovat jatkaneet keskustelua ja päivittäneet periaatteita uuden vuosituhannen kielellistä ympäristöä silmällä pitäen. (Kolehmainen 2014: 25.)

1950-luvulta alkaen nykyinen *kielenhuolto* alkoi saada jalansijaa *oikeakielisyyden* kustannuksella. Uuden termin käyttöönotto kuvasti myös kielenohjailun tehtävää koskevan näkemyksen laajentumista: ”Kielenhuollon tarkoituksena ei ole vaalia vain kielen

säännönmukaisuutta, vaan myös sen aitoa ilmeikkyyttä.” (Kolehmainen 2014: 37). Sanakirjaan *kielenhuolto* pääsi siellä jo pitkään esiintyneen *oikeakielisyys*-termin rinnalle vuonna 1970 (mts. 39).

Mitä lähemmäksi nykyhetkeä tullaan, sitä selkeämmin viestinnällisyys kielellisenä periaatteena saa jalansijaa. Rintala (1998: 60) näkee kielen viestinnällistä puolta ja tehtävää korostavan näkökulman liittyvän laajempaan kielitieteellisen paradigman muutokseen. Sen taustalla Rintala näkee muun muassa viestintätieteiden nousun (mts. 61). Kieli nähtiin viestinnän mahdollistavana merkkijärjestelmänä, eräänlaisena koodina. Viestinnällisyys mainitaan myös Mantilan (2010: 196) kielilautakuntakauden periaatteissa. Merkillepantavaa kuitenkin on, että kielen tehtävänä viestinnällisyys hahmotettiin jo paljon aikaisemmin (ks. edellä Setälän periaatteet).

2000-luvun kielenohjailun ohjenuoraa on hahmotellut suomen kielen lautakunnan puheenjohtajana vuosina 2000-2009 toiminut Harri Mantila. Mantilan periaatteet edustavat nykyaikaista kielenhuollon selkärankaa ja ovat arvostettu puheenvuoro suomalaisessa kielenohjailun periaatekeskustelussa.

Mantila jakaa kriteeristönsä kolmeen osaan, jotka ovat vuorovaikutusperiaatteet, demokratiaperiaatteet ja identiteettiperiaatteet (Mantila 2010: 193; ks. myös Mantila 2005a). Kaikkiaan kriteerejä on viisi. Ensimmäisen mukaan kielen ilmaisuvarat kasvavat ja muuttuvat vuorovaikutuksessa (Mantila 2010: 195–196). Sen mukaan kieli on viestinnän väline, eikä kielenhuollon tehtävänä ole ensisijaisesti vastustaa uusia ilmauksia, jos niiden takana on kielenkäyttäjien enemmistö. Toiseksi kielen perustehtävät, kuten tiedon välittäminen, sosiaalisten suhteiden rakentaminen ja tunteiden ilmaisu, tarkoittavat kielen monenlaista ja tilanteista vaihtelua. Kielenhuolto ei siksi ota kantaa ”oikeaan” ja ”väärään” kielenkäyttöön, vaan pikemminkin kuvailee, mikä ilmaus tai sana kulloisessakin tilanteessa on mahdollinen. Mantila kuitenkin huomauttaa, että tämä variaatio ei koske oikeinkirjoitusnormeja eikä äänne- ja muoto-oppia. Hänen mukaansa on kaikkien kielenkäyttäjien etu, että esimerkiksi oikeinkirjoitusta koskeva normisto on yhtenäinen (Mantila 2010: 202). (Ks. myös Kolehmainen 2014: 48–49.)

Kolmanneksi suomi äidinkielenä tarkoittaa yksilön vapautta käyttää äidinkieltä kaikilla elämänalueilla. Siten oikeakielisyysohjeiden ei ole tarkoituksenmukaista vaikeuttaa tämän perusoikeuden toteutumista. Lautakunta onkin viime vuosina pyrkinyt tietoisesti yksinkertaistamaan entisiä suosituksia ja sallinut myös enemmän vaihtelua. (Mantila 2010: 196–197.) Neljännen kriteerin mukaan yleiskieli on osa demokratiaa ja kuuluu siten kaikille kielenkäyttäjille (mts. 198). Tämä ajatus peräänkuuluttaa säilyttävää periaatetta kielenohjailussa: mitä tahansa uusia kielenkäyttöön levinneitä ilmauksia ei voida noin vain ottaa osaksi normitettua yleiskieltä, jonka periaatteena on kaikkia kielenkäyttäjiä palveleva yhteinen kielimuoto. Tähän periaatteeseen kuuluu siis olennaisesti siitä

huolehtiminen, ettei kirja- ja puhekielen välinen ero kasva liian suureksi kieliyhteisössä. (Ks. myös Kolehmainen 2014: 49.)

Viimeisen kriteerin mukaan suomi on elävä ja joustava kansalliskieli, joka pystyy ottamaan vastaan vieraita vaikutteita (Mantila 2010: 199). Tämän periaatteen voi nähdä vastaiskuna menneinä vuosisatoina vallinneelle purismille. Omakielisyyttä suositaan kielenohjailussa edelleen, mutta se ei saa asettua vakiintuneisuuden ja käytännöllisyyden edelle esimerkiksi sanaston ja kirjoitusasun suhteen. (Kolehmainen 2014: 49–50.)

Kuten Kolehmainen (2014: 26) huomauttaa, Setälän perintö kielenohjailun periaatekeskustelussa elää yhä. Tämän voi todeta myös Mantilan kriteereitä lukiessa. Yhteneväisiä kohtia Setälän periaatekirjoitukseen ovat muun muassa käsitys kielen perustehtävistä, kielen viestinnällisyys, kielenkäyttäjien enemmistön seuraaminen normiratkaisuissa sekä kielen tilanteinen vaihtelu.

4 AINEISTO JA ANALYYSIN APUVÄLINEITÄ

Tässä luvussa kuvaan aineistoa ja analyysin kulkua. Ensimmäisessä alaluvussa pohdin yleisesti verkkokeskustelua vuorovaikutuksen lajina ja toisessa alaluvussa verkkokeskustelua tutkimuskohteena. Kolmas alaluku käsittelee metaforatutkimusta, joka toimii analyysissa eräänlaisena aputeorianana ja -metodina. Viimeisessä alaluvussa kuvaan affektisuuden ilmenemistä kielessä. Koska teen laadullista kielentutkimusta, pyrin perustelevaan aineistoa koskevat havaintoni kielen analyysilla tekstin tasolla. Analyysissa tarkoituksena on siis tarkastella, kuinka kielen muutoksen diskursseja ja kieli-ideologioita tuotetaan kielellisesti. Metaforat ja affektit edustavat näitä kielellisiä keinoja.

4.1 Verkkokeskustelun luonne

Internet on monella tapaa mullistanut kanssakäymistämme ja muokannut keskustelukulttuuriamme. Erityisesti sosiaalisen median aikakausi on tuonut verkkovuorovaikutuksen pysyväksi osaksi vuorovaikutuksen kulttuuria. Sosiaalinen media voidaan nähdä yleiskäsitteenä median palveluille, joissa jaetaan sisältöjä ja joissa käyttäjät viestivät keskenään (Helasvuo, Johansson & Tanskanen 2014: 10). Esittelen tässä alaluvussa muutamia verkkokeskustelun piirteitä, jotka ovat keskeisiä oman tutkimusaineistoni ymmärtämiseksi.

Digitaalisuus leikkaa läpi kulttuurimme kaikkien osa-alueiden. Tämä on myös seikka, joka erottaa meidät aiemmin vallinneista elämäntavoista (Helasvuo ym. 2014: 12). Käsitteellä *digitaalinen kulttuuri* viitataan elämäntapaan, joka pitää sisällään teknologian käytön ja kehityksen. *Digitaalinen viestintä* sisältää multimodaalisen esittämisen tavat kirjoituksineen, kuvineen, äänineen ja liikkeineen (Helasvuo mp.; Kress 2010: 97). *Digitaalisella vuorovaikutuksella* tarkoitetaan osallistujien yhteistä kielellistä toimintaa, jossa vuorovaikutus rakentaa merkityksiä suullisessa tai kirjallisessa muodossa. Tällaista merkitysten rakentamista tapahtuu myös tämän tutkimuksen aineiston verkkokeskusteluissa, joissa vuorovaikuttavat keskustelijat. Digitodellisuudessa toteutuvalle vuorovaikutukselle tyypillistä on perinteisten genreen sekoittuminen ja kierrätyminen; tässä tapauksessa verkkokeskustelu edustaa yhdenlaista genreä. *Digitaalinen konteksti* tarkoittaa kaikkia niitä teknologisia välineitä ja ympäristöjä, joita käytämme vuorovaikutuksen ja merkitysten rakentamiseen. (Helasvuo ym. 2014: 12–13). Ilta-Sanomien ja Tiede-lehden ylläpitämät verkkosivustot keskustelualueineen edustavat digitaalisia konteksteja tämän tutkimuksen kontekstissa.

Verkkokeskustelu on kasvotonta vuorovaikutusta. Kun ilmeet ja eleet jäävät puuttumaan, tarvitaan metakommunikoinnin keinoja. *Metakommunikaatiolla* viitataan kommunikaatioon, joka ei liity varsinaisesti puheena olevaan asiaan, vaan keskittyy esimerkiksi keskustelun normeihin. Sen avulla keskustelijat voivat esimerkiksi arvostella toistensa viestejä, kertoa toisille keskustelijoille, miten heidän viestinsä tulisi lukea ja ymmärtää tai keskustella sopivasta ja epäsopivasta kielenkäytöstä keskustelussa. Tällainen kommunikaatio on ensiarvoisen tärkeää, kun keskustelijat eivät kykene näkemään toisiaan. (Tanskanen 2014: 51.) Metakommunikaation keinoja on luonnollisesti nähtävissä myös omassa verkkokeskusteluaineistossani (esim. 2, 3).

2) **Ikävä sanoa**, mutta "tulla"-futuuri ei myöskään ole kaunista eikä oikeaa suomea.

3) **Taas hemmetin hyviä viestejä edellä.** Peruskysymys lingvistiikassa on, mitä hyötyä ihmiskunnalle on siitä, että emme puhu enää kaikki samaa kieltä, vaan biologia on diversioinut ihmiskielen tuhansiin alalajeihin. Luonto tekee sen. **Tästä me lingvistit kuulkaas kinaamme loputtomasti.** Heh.

Lauseen 1 alussa keskustelija kommentoi ennakoivasti viestiään. Siinä on pahoitteleva sävy: *Ikävä sanoa* --. (ks. Tanskanen 2014: 58.) Vasta tämän metailmauksen jälkeen seuraa varsinainen lauseen asiasisältö: *tulla*-futuuri ei ole kaunista eikä oikeaa suomea. Lauseessa 2 puolestaan keskustelija kommentoi aluksi aiemmin ilmestyneitä kommentteja, mitä seuraa viestin varsinainen asiasisältö. Kommentin lopussa keskustelija kommentoi vielä meneillään olevaa kielikeskustelua.

Verkkoon siirtynyt vuorovaikutus on poikanut myös ei-toivottuja ilmiöitä. Koska verkossa ei tarvitse esiintyä omilla kasvoilla ja nimellä, kynnyks tuoda räikeätkin mielipiteensä ilmoille on madaltunut. Vihapuhe onkin yksi digitaalisen vuorovaikutuksen lieveilmiöistä. Rinne (2012) näkee parhaana ennaltaehkäisyä vihapuheen synnyssä avoimen ja julkisen yhteiskunnallisen keskustelun. Tietynlainen läpinäkyvyys toiminnassa ylläpitää luottamusta, ja siten vähentää ennakkoluuloja. Keskeinen rooli mediakasvattajana on myös perusopetuksella. Uudistetussa perusopetuksen opetussuunnitelmassa muuttuneisiin vuorovaikutuksen käytäntöihin ja ympäristöihin on pyritty vastaamaan *monilukutaidon* käsitteellä (POPS 2014: 22) (ks. myös Luukka 2013). Ilmiöön liittyvät kiinteästi myös *uuden lukutaidon* ja *uuden kirjoittamisen* käsitteet (engl. *new literacies/new writing*) (Kallionpää 2014; Coiro, Knobel, Lankshear & Leu 2014). Niissä perinteinen luku- ja kirjoitustaito näyttäytyvät moninaisina taitoina. Kallionpää (2014: 62–63) näkee, että taito-käsite on kokenut ekspansion, joka koskettaa koko tekstintuottamisen prosessia. Hän tiivistää tapahtuneen kehityksen kahdeksaan osa-alueeseen, joita olen mukaillut alla olevassa taulukossa (taulukko 1). Siinä kuvatut muutokset kuvaavat mielestäni hyvin myös laajemmin niitä vuorovaikutuksessa tapahtuneita mullistuksia, joita verkkoajakausi on tuonut mukanaan. Nämä muutokset ovat seurausta viime vuosien ja vuosikymmenten nopeasta, osin hallitsemattomastakin digitalisaatio-kehityksestä. Näiden

muutosten ymmärtäminen on keskeistä tutkimusaineistoni jäsentämiseksi, joka edustaa verkkovuorovaikutusta.

Taulukko 1: Kirjoittamisprosessissa tapahtuneet muutokset (Kallionpää 2014: 62–63).

Muutokset	Tarkempi kuvaus
1 Välineellinen muutos	Digitalisoitumisen, verkon (web 2.0) yleistymisen sekä laitekehityksen myötä on syntynyt uudenlaisia laitteita ja sovelluksia yhteydenpitoon, jakamiseen ja vuorovaikutukseen.
2 Teksti-käsitteen ja -rakenteen muutos	Multimodaalinen teksti voi olla kirjoitusta, kuvaa, ääntä, liikettä – ja näiden yhdistelmiä. Hyperlinkkiys kuvastaa verkkotekstien rakennetta: teksti ei rakennu enää lineaarisesti, vaan lukija voi seurata linkkejä ja valita, missä järjestyksessä etenee. Hän voi itse jäsentää lukemisen polkuaan.
3 Kirjoituskäytäntöjen muutos	Uusien sovellusten ja käyttöalustojen myötä tekstiä tuotetaan yhä enemmän myös sosiaalisena prosessina, jossa samaa tekstiä muokkaa monta osallistujaa.
4 Tekstilajien muutos	Tekstilajien rajat ovat hämärtyneet. Perinteiset tekstilajit ovat risteytyneet ja lainailleet toisiltaan (remiksaus). Hybridit tekstit ovat tekstejä, joissa on piirteitä useasta eri tekstilajista.
5 Lukijakunnan & julkaisuprosessin muutos	Julkisuuden aste on madaltunut. Kuka tahansa voi julkaista tekstejä verkossa ("verkkojulkisuus"). Koska julkaisijoita on yhä enemmän, kilpailu yleisöistä on koventunut. Oma tekstiä on siten osattava myös markkinoida.
6 Palauteprosessin muutos	Verkossa julkaisemiseen kuuluu palauteprosessiin osallistuminen. Tämä edellyttää moninaisia sosiaalisia taitoja, kykyä dialogiseen keskusteluun sekä etikettien tuntemusta.
7 Kirjoittajaroolin muutos	Kirjoittamista ohjaa yhä useammin sisäinen motivaatio (vrt. perinteinen koulussa tapahtuva kirjoittaminen, joka ulkoapäin ohjattua). Kirjoittajan oma aktiivisuus kirjoitusprosessissa on korostunut.
8 Kirjoitusympäristön muutos	Kirjoittamisen paikat ovat moninaistuneet (sovellukset, sähköiset kirjoituslajit). Yhä useammin tekstit ilmestyvät myös vain digimuodossa. Verkossa työskentely edellyttää monisuorittamisen taitoja sekä kykyä hallita viriketulvaa.

4.2 Verkkokeskustelu tutkimuskohteena

Seuraavaksi kuvaan aineistoani ja siitä tutkimusprosessin aikana heränneitä kysymyksiä. Tutkimuksen aineistona on verkkokeskusteluja. Kokonaisia keskusteluketjuja on kaksi ja kommentteja niissä yhteensä 250 kappaletta. Toinen keskusteluista on ilmestynyt Ilta-Sanomien (IS) verkkosivuilla, jossa keskustelijat kommentoivat uutisartikkelia. Uutisartikkelin (IS 2014) aiheena on

Kotuksen tiedotus *alkaa tekemään* -muodon käytöstä. Kommentteja keskusteluun kertyi 186 kappaletta. Toinen keskustelu on käyty Tiede-lehden verkkosivustolla. Keskusteluketju on erään palvelunkäyttäjän aloittama otsikolla ”Kuoleeko suomen kieli?” (Tiede 2011). Viestiketju on kerännyt kommentteja 64 kappaletta.

Ilta-Sanomat on Sanoma Media Finland Oy:n omistama iltapäivälehti, joka tarjoaa monipuolisia uutispalveluja niin painettuna kuin verkossa (Sanoma: Brändit). Ilta-Sanomien verkkosivuilla julkaistuja uutisartikkeleita seuraa Kommentoi-osio, joka tarjoaa mahdollisuuden keskustella muiden lukijoiden kanssa uutisesta. Lehti verkkopalveluineen on Suomen luetuimpien uutismedioiden kärkipäässä vuodesta toiseen (IS 2015). Tiede-lehti on myös Sanoman omistuksessa oleva aikakauslehti, jonka tarkoituksena on esitellä eri tieteenalojen ajankohtaisia uutisia, tutkimustuloksia ja läpimurtoja populaarilla tavalla (Sanomakauppa: Tiede- ja tekniikkalehdet: Tiede). Lehden internet-sivustolla voi osallistua keskusteluun joko rekisteröityneenä tai vierailevana käyttäjänä. Keskusteluketjut esiintyvät tavallisesti artikkelin yhteydessä. Tähän tutkimukseen valitsemani keskustelu on poikkeus, sillä se on erään käyttäjän aloittama eikä linkity mihinkään artikkeliin.

Kyseiset keskusteluketjut valikoituivat aineistoksi pääosin sisällöllisin perustein. *Alkaa tekemään* -keskustelu edusti melko tuoretta kielikeskustelua, josta materiaalia löytyi runsaasti. Se on myös aihe, jolla on kielikeskustelussa pitkä historia (ks. luku 1). Koska tarkoituksena oli tutkia nimenomaan maallikoiden kielipuhetta, koin, että Ilta-Sanomien kaltainen uutismedia edustaa populaaria keskustelukanavaa; palveluun ei tarvitse esimerkiksi kirjautua kommentoidakseen juttua. Lisäksi Ilta-Sanomat on vuodesta toiseen luetuimpien uutismedioiden joukossa (IS 2015). Tiede-lehden keskusteluketju vastasi ennen muuta aiheeltaan ja sisällöltään tutkimusongelmaan, joka on kielen muutos ja kieli-ideologiat.

Aineistot eroavat niin sisällöltään, tyyliltään kuin kooltaan. Kommenttien erilainen määrä mielestäni kuitenkin tasoittuu sillä, että vähemmän kommentteja saaneen Tiede-lehden keskusteluketjussa kommentit ovat keskimäärin sanamäärältään pidempiä kuin Ilta-Sanomien vastaavat. Ilta-Sanomien kommenttiketjussa on pääosin lyhkäisiä, parin kolmen lauseen mittaisia kommentteja, kun taas Tiede-lehden keskusteluketjun viestit ovat useat monen tekstikappaleen pituisia. Myös tyylillisesti mediat eroavat toisistaan. Tiede-lehden tavoite on ennen muuta puhua tieteestä, joskin populaarilla tavalla, kun taas Ilta-Sanomien tavoitteena on tuottaa uutisjuttuja ja saada lukija klikkaamaan juttuun tai ostamaan printtilehti. Kommentoijien voi myös olettaa jokseenkin eroavan ihan jo senkin perusteella, että Ilta-Sanomien kommenttiosa ei vaadi kirjautumista palveluun, kun taas Tiede-lehden verkkopalvelussa on käytössä rekisteröityminen ja kirjautuminen, joskaan ei pakollisena. Tarkastelemassani Tiede-lehden keskusteluketjussa osa

keskustelijoista kirjoitti rekisteröidyllä käyttäjänimellään, ja oletettavaa on, että moni on myös printtilehden tilaaja. Siten keskustelijoiden voi kuvitella olevan kenties keskimääräistä kiinnostuneempia lehden tarjoamista sisällöistä. Ilta-Sanomat yleisempänä uutismedianana kerännee sen sijaan kaikenlaisia lukijoita.

Tutkimuksen edetessä jouduin pohtimaan aineistojen keskinäistä tasapainoa. Jotkin tutkimuskysymyksiäni teemat ja esimerkiksi analyysistä nousseet diskurssit painoutuivat voimakkaammin toisessa keskustelussa. Olenkin merkinnyt analyysiluvun aineistoesimerkkien perään järjestelmällisesti viitteen siitä, kummasta aineistosta kommentti on peräisin. Näin lukija voi arvioida aineistojen tasavertaisuutta tässä suhteessa.

Lähtökohtaisesti web-palstat ovat anonyymeja ja nimimerkillisiä, joten niiden tallentamiseksi tutkimuskäyttöä varten ei ole lainsäädännöllisiä esteitä (Kuula 2011: 126). Tiede-lehden keskusteluketjussa pohdintaa aiheutti kuitenkin se, että osa keskustelijoista oli palveluun rekisteröityneitä ja kirjautuneita käyttäjiä. Kuulan (mts. 128.) mukaan mikäli keskustelupalstan viestien lukeminen tai keskusteluun osallistuminen edellyttää palveluun rekisteröitymistä, tulee tutkimusluvan anomista tai ainakin tutkimuksesta tiedottamista harkita. Näin toiminkin: olin varmuuden vuoksi sähköpostitse yhteydessä Tiede-lehden verkkotoimitukseen keskustelupalstan käytöstä tutkimuksessani. Vastausta en tiedusteluuni kuitenkaan saanut. Kuitenkin kyseisellä verkkosivustolla rekisteröityminen on vapaaehtoista, eikä keskusteluun osallistuminen sitä käytännössä edellytä: osa keskustelijoista onkin vierailija-statuksella kommentoineita. Tulin siten johtopäätökseen, että aineisto on vapaasti käytettävissä.

Eettisyyden kannalta Kuula (mts. 126) neuvoo tutkijaa kiinnittämään huomiota ennen kaikkea keskustelun aihepiiriin ja avoimuuden asteeseen, toisin sanoen siihen, miten arkaluontoisesta aiheesta palstalla keskustellaan. On myös pidettävä mielessä, että anonyymiydesta ja nimimerkkiydestä huolimatta keskustelija saattaa olla tunnistettavissa mahdollisen aktiivisen virtuaaliympäristöihin osallistumisensa puolesta, joten loppujen lopuksi nimimerkitkin on hyvä häivyttää tutkimusaineistosta raportointivaiheessa (mts. 127–128). Itsekin poistin nimimerkillisistä kommentteista nimimerkit ja numeroin järjestelmällisesti kaikki tutkimusaineistoon valikoituneet kommentit.

4.3 Metaforatutkimus

Tässä aluvuossa esittelen metaforatutkimusta, joka toimii analyysin tukena eräänlaisena aputeorianana. Metaforia on tutkittu niin itsenäisenä kielen ilmiönä kuin osana retoriikan tutkimusta. Retoriikan

tutkimukseen ne sopivat valikoivan luonteensa puolesta, sillä metafora tavoittaa puheena olevasta ilmiöstä tietyn aspektin. Ne ovat siten tehokas argumentoinnin keino voidessaan estää näkemästä ilmiön muita puolia. (Lakoff & Johnson 1980: 10; Mäntynen 2003: 128.) Metaforatutkimus on kuitenkin monitieteistä. Suomessa sitä on kielentutkimuksen lisäksi tehty muun muassa sosiologian puolella (Mäntynen 2003: 27–28). Aro (1999 Mäntynen mp. mukaan) on selvittänyt sosiologien tapaa puhua yhteiskunnasta metaforien avulla. Aron tutkimuksessa yhteiskuntaa kuvattiin muun muassa *verkostona* sekä jakautuneena erilaisiksi *kentiksi* (Mäntynen mp.).

Fennistiikassa pitkä perinne on kasvillisuus-metaforilla (Leino 1989; Mäntynen 2003: 131; Nordlund 2004). Kyseinen käsittemetafora linkittyy osaksi nationalistis-puristista kieli-ideologiaa, jossa *rikkaruohot* edustavat vieraskielisyyksiä, jotka *puutarhasta* eli kielestä on kitkettävä (Nordlund 2004: 310–312). Erityisen paljon tällaista kielipuhetta esiintyi suomen kielen tietoisien kehityksen kaudella (ks. 3.1) ja kaikuja siitä on kuultavissa edelleen esimerkiksi Mäntynen aineiston kieliasiantuntijoiden puheessa. Lakoff ja Johnson (1980: 3) huomauttavatkin, mihin metaforien voima perustuu: ne ovat tulleet niin osaksi kulttuuriamme ja jokapäiväistä kielenkäyttöämme, ettemme enää havaitse saati kyseenalaista niitä. Mäntynen (2003: 129) yhtenä tavoitteena onkin ollut selvittää, vieläkö 2000-luvun kieliasiantuntijoiden puheet toistavat fennistiikan perinteisiä paradigmoja vai onko näiden rinnalle tullut vaihtoehtoisia ja uusia kuvaamisen tapoja ja näkökulmia. Vastaus on jokseenkin kielteinen: erityisesti kielestä puhuminen elävänä organismina ja kasvillisuus-metaforin kaiuttavat edelleen kansallisromanttista ja nationalistis-puristista ajattelua, joka pohjaa 1800-luvun suomalaisuuden ”kulta-aikaan” (ks. myös Nordlund 2004: 286; Leino 1989: 554.) Tämä on Nordlundin (2004: 304) mukaan kuitenkin ymmärrettävää, sillä kirjakielen ja kieliopin kuvauksen myötä luotiin pohja myös tavalle puhua kielestä ja edelleen kielellisille asenteille.

Metaforisuus on kielen ilmiö, joka on perinteisesti rajattu semantiikan alaan (Leino 1983: 107). Semioottisesti metaforisuuden taustalla on ikonisuus, joka tarkoittaa samankaltaisuutta merkin ja merkkivälineen kesken. Merkkiväline toimii objektin ikonisena merkkinä, koska sillä on riittävästi samankaltaisia ominaisuuksia kuin itse objektilla. Metaforisuus on yksi ikonisuuden ilmenemismuodoista: siinä samankaltaisuus syntyy kahden merkkivälineen rinnastuksesta. (Tieteen termipankki: Metafora; Ikoni.) Metaforan perusfunktio onkin objektin ymmärtäminen toisen objektin kautta (Leino 1983: 110).

Metaforien teho piilee siinä, että niiden avulla ilmiöstä on mahdollista puhua jonakin toisena. Tämä helpottaa ymmärtämistä. Metaforat viittaavat siis toisaalle, eivät itseensä, ja niinpä Lakoffin ja Johnsonin mielestä meidän tulisikin pyrkiä näkemään metaforien ”taakse” siellä avautuvaan käsitejärjestelmään. (Leino 1983: 108, 110.) Esimerkiksi käsittemetafora HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ perustuu kulttuuriimme juurtuneeseen orientaatiooperusteeseen, jossa tapaamme sijoittaa arvostettavat

ja tavoiteltavat asiat ”ylhäälle” (Lakoff & Johnson 1980: 23): puhumme henkilön uran nousukiidosta ja talouden kasvusta (Leino 1983: 109). Myös sanonta *aika on rahaa* kertoo kulttuurimme arvoista: aika on hyödyke, josta täytyy maksaa (Leino 1983: 108; Lakoff & Johnson 1980: 7–9). Muun muassa palkat ja parkkimaksut perustuvat ajankäyttöön ja -kulumiseen. Arvot ja niitä kuvaavat metaforat vaihtelevat luonnollisesti eri kulttuureissa. Lakoffilla ja Johnsonilla on kaikkiaan hyvin holistinen käsitys metaforien olemuksesta: he kytkevät kielen ja koko käsitejärjestelmän kulttuuriin. (Leino 1983: 108–109.)

Kuten todettua, Lakoff ja Johanson peräänkuuluttavat metaforan kykyä kuvata puheenaolevasta vain tietty puoli – muiden mahdollisten kustannuksella. Koska ymmärrämme ja rakennamme todellisuutta metaforien avulla, niillä on valtaa myös muuttaa kokemaamme todellisuutta. Uudet metaforat muuttavat käsitejärjestelmäämme ja jos hyväksymme ne, alkavat ne vaikuttaa ajatteluun ja ennen pitkää myös toimintaamme. Metaforasta voi näin tulla yksilön kokemuksessa jonkinlainen totuus. Siten on mahdotonta esittää ”totuuksia” oikeastaan mistään, koska metafora tavoittaa aina vain yhden aspektin ilmiöstä ja lisäksi yksilö vielä tulkitsee kokemustaan omaksumansa metaforan kautta. Lopputulos on siis kovin subjektiivinen. On myös muistettava, kuinka metaforat rakentuvat. Monet niistä kumpuavat esimerkiksi poliittisista vaikuttimista tai ovat median ja mainostajien rakentamia. (Leino 1983: 111; Lakoff & Johnson 1980: 159–160.)

Seuraavaksi tarkastellaan joitakin käsittemetaphoria. Kyseiset metaforat ovat relevantteja tämän tutkimuksen kannalta, sillä ne ovat yleisesti tunnistettuja ja siten kenties perustavanlaatuisia tapoja kuvata kieltä ja kielen järjestelmää. Siksi niiden sisältö ja alkuperä on tärkeää ymmärtää. Vertaan omasta aineistostani nousevia metaphoria myöhemmin analyysiluvussa näihin metaphoriin.

KIELI ELÄVÄNÄ ORGANISMINA -metafora rinnastaa kielen elolliseksi olennoiksi. Kielipuheessa käsittemetaphora esiintyy muun muassa kielen *syntymisen*, *elinkaaren* ja *kuoleamisen* ilmauksina. Kielellä voi olla *ikä* tai *isä* kuin henkilöllä: puhumme esimerkiksi Agricolasta suomen kirjakielen isänä. Kielillä on myös *sukulaiskieliä*. Tämän käsittemetaphoran sisällä esiintyvät myös jo mainitut kasvillisuus-metaforat. Kieli on *puutarha*, jota kielenhuoltajat tai kielimiehet hoitavat. He ovat *puutarhureita*. Kielen ohjailua kuvataan ”väärien” ilmausten *kitkemisenä*. Kielestä voidaan puhua myös *viidakkona*, joka kuvaa sen tilaa: se on hallitsematon ilman ohjailua. (Mäntynen 2003: 129–134; Lakoff & Johnson 1980: 15–17.) Kasvillisuus- ja viljelymetaphorat ovat olleet fennistiikassa erityisen käytettyjä (Leino 1989: 554; Nordlund 2004: 286). Vielä ELÄVÄ ORGANISMI -metaforaan kuuluu fyysisten ominaisuuksien kuvaaminen: sanomme, että ilmaus *ontuu* tai se kuulostaa *kömpelöltä*. Näissä kieli esitetään ruumiillisena, jalallisena oliona, jonka liikkumiskykyä kuvataan. Tähän liittyvät myös läheisesti sairaus-metaforat: kieli voi saada *tartuntoja* eli lainoja tai vaikutteita muista kielistä. Myös käsite *substantiivitauti* kaiuttaa tätä metaphoraa. (Mäntynen mp.).

KIELI ON SÄILIÖ -metaforassa kieli kuvataan suljettuna alueena, johon ja josta merkityksiä siirretään. Käsitteet ja sanat ovat esineitä ja kommunikaatio viestin lähettämistä. Esimerkiksi ilmaus *mennä perille* sisältää ajatuksen viestin vastaanottajasta ja sen lähettäjistä sekä lähetysprosessista. Mäntynen (2003: 135) ehdottaa säiliö-metaforan rinnalle alue-metaforaa. Hän ei saa omasta aineistostaan tukea säiliö-ajattelulle: kieli ei elä tyhjiössä. Sen sijaan alue-metafora näkee kielen rajallisena objektina, johon *putkahtaa* uusia sanoja tai jossa ilmaus *leviää kulovalkean tavoin* (mp.). Kielenohjailun tehtävä tässä metaforassa on toimia rajavartijana, jotta ei-toivotut kielen piirteet eivät pääse valtaamaan alaa. Sanat ja käsitteet voivat metaforassa *ajelehtia* kielestä toiseen tai *kotiutua* kieleen. Puhe uusiosanoista ja sanojen kierrätyksestä istuu sen sijaan säiliö-metaforaan: kieleen luodaan uusia sanoja tai vanha sana voi tulla uudelleen käyttöön. Sanat ovat siis ”tallessa” jossain. Toisaalta sanoja voidaan heittää *romukoppaan*. (Mäntynen 2003: 134–140; Lakoff & Johnson 1980: 29–30.)

KILPAILU-metaforassa sanoista ja käsitteistä puhutaan toistensa *kilpailijoina*, *vastustajina* tai *haastajina*. Esimerkiksi uusista sanoista puhutaan, kuinka toinen vastine *kiilasi* toisen ohi tai *vei voiton* muista; jokin vastine puolestaan *jäi hännille*. Tässä metaforassa sanat käyvät sotaa, jossa merkitykset on taistelualue. Erityisen paljon tätä metaforaa on käytetty kielen vakiintumisprosessin kuvauksessa, kun kielen standardi on ollut muotoutumassa. (Mäntynen 2003: 140–142.) Esimerkiksi debattia suomen kirjakielen pohjaksi tulevasta kielimuodosta on kuvattu murteiden *taisteluna* (esim. Rintala 1992: 49). Lakoffilla ja Johnsonilla (1989: 4) sota-metaforiikasta ammentaa käsittemetafora VÄITTELY ON SOTAA, jossa keskustelun osapuolia kuvaillaan esimerkiksi *hyökkääjäksi* ja *puolustajaksi* ja lopussa *voittajaksi* ja *häviäjäksi*.

AISTIHAVAINNOT-metaforassa kielestä puhutaan aistimisen ilmauksilla (Mäntynen 2003: 142–144, 150–164; Lakoff & Johnson 1980: 46–47). Kieltä kuvataan esimerkiksi musiikin tai ruuan aiheuttamien aistiärsykkeiden avulla. Tästä metaforasta on kyse esimerkiksi, kun joku sanoo ilmauksen tai sanan *tuntuvan*, *kuulostavan* tai *maistuvan* vieraalta, oudolta tai vaikkapa kauniilta. Käsite *kielikorva* hyödyntää edelleen tätä metaforaa: jonkin tapa puhua *sattuu* korvaan (Mäntynen 2003: 144; ks. myös KS s.v. *kielikorva*). Tällä tarkoitetaan kielitajua, vähän samaan tapaan kuin musiikillisesta tajusta puhutaan nuottikorvana. Tällaiset aisteja hyödyntävät metaforat osoittavat taipumustamme käsitteistää asioita oman kehomme kautta (Mäntynen mp.).

SELKEÄ KIELI -metaforan taustalla vaikuttavat klassismin ihanteet muodon ykseydestä ja kielen selkeydestä. Sen ihanteen mukainen kieli on täsmällistä ja esimerkiksi sanastossa pyritään yksinkertaisuuteen ja johdonmukaisuuteen, jossa yhtä tarkoitetta vastaa yksi sana. (Mäntynen 2003: 144–147.) Tämä ihanne on ollut nähtävissä myös suomalaisessa kielenohjailussa (Rintala 1992: 62–63; Paunonen 1994: 19; 1996: 546; Mantila 2010: 181). Metafora kaikuu esimerkiksi sellaisissa

kielellisissä ilmauksissa kuin *kristallinkirkas* ja sen vastakohdissa *hämärä* tai *häilyvä* (Mäntynen mp.).

HYVÄ KIELI ON YLHÄÄLLÄ -metafora liittyy kulttuuriseen orientaatioperusteeseen, josta edellä jo oli puhetta: tapaamme liittää hyvät ja arvostettavat asiat johonkin ylhäiseen ja nousujohteiseen. Kieltä koskevissa ilmauksissa metafora kaikuu esimerkiksi silloin, kun kielenkäytön tapoja suhteutetaan toisiinsa: asiakieli-arkikieli, viranomaiskieli, puhekieli, nuorison kieli, akateeminen kieli ja niin edelleen. Puhutaan ilmausten *oikeellisuudesta*, *normaaliudesta* ja *puhtaudesta* – kaikissa näissä eri kielimuotoja verrataan ideaaliin eli standardiin. (Mäntynen 2003: 147–148.) Tämä metafora esiintyi myös *alkaa tekemään* -keskustelussa (ks. luku 1): puhuttiin, kuinka kyseinen ilmaus *ylennettiin* tai *hyväksyttiin* osaksi suomen kieltä. Metafora sisältää ajatuksen siis siitä, että aiemmin kyseinen ilmaus oli jollakin tavoin alemmaa kielellistä ”kastia”. HYVÄ KIELI ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan liittyy myös ajatus kielenhuollosta kielellisenä tuomarina (Paunonen 1996: 549). Kieltä koskevat suositukset tulevat joltakin ylemmältä taholta, joka autoritäärisesti määrää ”alamaisten” eli kielenkäyttäjien kielenkäytön tavoista.

Edellä olen esitellyt aiemmassa tutkimuksessa havaittuja käsittemetaphoria. Tulen vertaamaan näitä metaforia omassa aineistossani esiintyviin metaforiin.

4.4 Affektisuus kielessä

Tässä alaluvussa kuvaan affektisuutta kielen ilmiönä. Esittelen kielen eri tasoilla esiintyviä keinoja ja rakenteita, joiden avulla tunteita ja asennoitumista ilmaistaan. Koska tutkimus on luonteeltaan kielitieteellistä tutkimusta, pyrin perustelemaan havaintojani nimenomaan kielellisellä analyysillä. Analyysissä siis tarkastellaan kielellisiä keinoja, joilla diskursseja ja kieli-ideoitumista tuotetaan ja joista affektisuus on yksi. Hiidenmaan (2003: 16–19) mukaan tunteet näyttelevät suurta roolia kielikeskustelussa, ja siksi niiden rakentuminen kielellisesti on kiinnostavaa.

Käytän käsitteitä *affekti* ja *asenne* synonyymisina; jälkimmäisen olen määritellyt jo aiemmin (ks. luku 2.4). Molempien käsitteiden juuret ovat sosiologiassa ja psykologiassa. *Affekti* suomennetaan usein tunteeksi; muun muassa Kielitoimiston sanakirjassa se määritellään voimakkaaksi tunteeksi, jopa kiihtymykseksi (KS s.v. *tunne*).

Kielitieteessä affektisilla ilmauksilla tarkoitetaan sellaisia konventionaalistuneita konstruktoita ja muita kielenaineiksia, joilla puhujan on mahdollista osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheena olevaan asiaan tai puhekumppaniinsa (VISK § 1707). Affektisessa tarkoituksessa käytettäviä kielen keinoja on runsaasti ja niitä esiintyy kaikilla kielen tasoilla. Tarkastelen tässä tutkimuksessa

affektiivisuutta vuorovaikutuksen sekä sana- ja lausetasojen ilmiönä. (VISK § 1709–1711.) Vuorovaikutuksen tasolla affektiivisuutta toteutetaan prosodian keinoin, johon liittyvät äänensävyt ja -painot, sekä partikkelein, joita ovat muun muassa interjektiot (*huh, yäk, au*) ja dialogipartikkelit (*joojoo, ahaa, mm*). Sanatasolla puhutaan niin sanotuista leksikaalistuneista affekteista, joita ovat muun muassa voima- ja kirosanat (*helkkari, jumalauta*) interjektiot sekä jotkin slangisanat. Myös verbivalinnoilla osoitetaan affektiivisuutta. Affektiivisuutta esiintyy myös morfologisella tasolla, jolloin kieliopillisia kategorioita käytetään niiden prototyypin merkityksen ohella ilmaisemaan affektista toimintaa (VISK § 1731). Esimerkiksi nominin tunnuksista monikko ja partitiivi saavat toisinaan affektisia merkityksiä (*pikkuhitlerit ja -stalinit, oli kippoa ja kattilaa*) (VISK § 1732–33). Lausetasolla affektiivisuutta tarkastellaan esimerkiksi lausetyyppien ja puhefunktioiden kautta. Eksklamatiivi- eli huudahduslauseet edustavat affektisia lauseita perinteisimmillään (*Että oli tylsää! / Onpa kylmä!*). Näiden lisäksi jotkin idiomit kantavat affektisia piirteitä (*haistaa kukkanen, suksia suolle*). Oman affektisen lisämerkityksensä lauseeseen tuovat vielä sävypartikkelit (*kylläpä nyt sopan keitti, nyt sitten päätit kertoa*).

Affektiivisiä merkityksiä ei lueta lausuman tai lauseen propositionaaliseen sisältöön eli kirjaimelliseen merkitykseen kuuluvaksi, vaan ne tuovat ilmaukseen ikään kuin lisämerkityksiä (VISK § 1707). Nämä merkitykset voivat olla ekspressiivisiä, sosiaalisia tai interpersoonallisia. Toisin sanoen affektisten ilmausten käytöllä on niin vuorovaikutukseen liittyviä (kiusoittelu, hellittely, provosointi jne.) kuin puhtaasti ilmauksellisia (sarkastinen sävy, kaunokirjallinen kieli tms.) tavoitteita. Puhetoimintoja, joissa affektisia ilmaisuja esiintyy, ovat muun muassa vastaanottajalle suunnatut kehoitukset, pyynnöt, syytökset sekä hellittely ja kiusoittelu. Asiantiloja koskevia affektisia ilmauksia ovat puolestaan päivittely, sadattelu sekä lievemmat kannanotot ja arviot.

Myös kielen modaaliset rakenteet ja keinot toimivat affektiivisuuden ilmaisimina. Modalisuus on kielen semanttinen alue, joka arvioi asiantilan todenmukaisuutta tai toteutumismahdollisuutta; toisin sanoen, onko asia varma, todennäköinen, mahdollinen tai mahdoton, toivottava tai ei-toivottava, pakollinen vai vaihtoehtoinen. (VISK § 1551.) Modalisuutta voidaan ilmaista monilla kielen tasoilla ja keinoilla. Ensimmäisenä näistä esitetään usein verbien erityiset modusmuodot indikatiivi, imperatiivi, konditionaali ja potentiaali (VISK § 1590), mutta kielessä on myös muita modalisuutta ilmentäviä keinoja, kuten modaalisia lausetyyppejä (kysymyslause, käskylause), modaaliverbejä (*täytyä*), -adjektiiveja (*mahdollinen, varma*) ja -partikkeleja (*varmaankin, ehkä*) (VISK § 1580, 1588–89, 1601).

Aiemmin olen maininnut, että käsittelen affektiivisuutta muun muassa vuorovaikutuksen näkökulmasta aineistossani. Vuorovaikutuksessa affektiivisuuden ilmaisemisessa prosodially on

kiistaton asema, mutta aineistoni luonteen vuoksi en tätä piirrettä pysty analysoimaan. Kuitenkin kirjoitetussakin viestinnässä on keinoja, joilla ilmaista affektiivisuutta (ks. metakommunikaatiosta luku 4.1). Esimerkiksi interjektiot toimivat juuri tässä merkityksessä; niihin äänensävy on ikään kuin sisäänkirjoitettu (VISK § 856). Verkkokeskustelulle ja pikaviestimille ominaiset hymiöt ja lyhenteet (*omg*, *lol*) ovat niin ikään tällaisia keinoja.

5 ANALYYSI

Analyysissa tarkastelen aineistoani kolmesta näkökulmasta tutkimuskysymyksiä seuraten. Näistä kieli-ideologiat hahmotan laajimpana tasona, josta diskurssit kumpuavat: esimerkiksi suomen kielen rappio -diskurssin taustalla voi havaita purismin ja nationalismin ideologiat. Diskursseja luodaan puolestaan muun muassa sananvalintojen kautta, ja myös käytetyt metaforat rakentavat diskurssia. Analyysin tulosten raportoinnissa lähdän liikkeelle kielen muutoksen diskursseista. Sen jälkeen tarkastelen, millaista metaforista puhetta kielestä aineistossani esiintyy. Kolmannessa alaluvussa kurkotan kommenttien ”taakse” niihin kieli-ideologioihin, jotka diskurssien taustalla vaikuttavat. Aineistoesimerkkien perässä käytän lyhenteitä IS (= Ilta-Sanomat) ja T (= Tiede-lehti) osoittamaan, kummasta viestiketjusta kommentti on peräisin.

5.1 Kielen muutoksen diskurssit

Tämän alaluvun aiheena ovat puhettavat, joilla aineistossani kuvataan kielen muutosta ja erityisesti suomen kielen tulevaisuutta. Vaikka tämän tutkielman ytimessä onkin juuri suomen kielen tulevaisuus, esiintyy aineistossani myös laajempaa kielipoliittista pohdintaa maailman ja esimerkiksi Euroopan kielimaisemasta. Luonnollisesti otan huomioon nämäkin puheenvuorot.

Diskursseja muodostaessani havaitsin, että niiden tarkka rajaaminen aineistosta on haastavaa. Tuloksia raportoidessa päädyinkin siihen, etten esitä diskursseja lukumäärinä. Käsittelyjärjestys noudattelee kuitenkin diskurssien keskinäistä suuruusjärjestystä aineistossani, ja siten niiden yleisyydestä voinee muodostaa käsityksen. Ensimmäiseksi käsittelemäni diskurssi on siis aineistossani yleisin, seuraavaa esiintyi toiseksi eniten ja niin edelleen. Nimeämäni diskurssit ovat 1) suomen kielen rappio, 2) kielten valtataistelu, 3) rinnakkaiskielisyys ja 4) muutos elinehtona.

5.1.1 Suomen kielen rappio

Suomen kielen rappio -diskurssissa suomen kielen rappiota edustavat muun muassa nuorison heikentynyt kirjoitustaito, opettajien ja kielenhuoltajien piittaamattomuus sekä julkisen puheen oikeakielisyyden tason lasku. Diskurssissa rappeutuminen esitetään usein kiistämättömänä tosiasiana, jonka voi havaita kuka tahansa, kun vähänkin katsoo ympärilleen (esimerkki 4). Tätä indikoi esimerkissä predikatiivimuotoinen virke (*Kieli on muutenkin pahasti rappiolla*), joka esittää asiointilan. Partikkeli *muuten*, joka on saanut vielä *-kin*-liitepartikkelin seurakseen, osoittaa, että

puheena oleva kielenkäytön ilmiö (*alkaa tekemään* -muodon virallistaminen) on vain yksi osoitus kielen rappiosta; myös esimerkiksi TV:ssä voi havaita puutteellista kielenkäyttöä.

4) **Kieli on muutenkin pahasti rappiolla.** TVstä alkaa tulla ohjelma nimeltään Venäläiset tulee. Yhtä väärin lienee jos sanoisi: Venäläinen tulevat. (IS)

5) Tämä on sitä Suomen **alasajoa. Mädätetään kieli ja kulttuuri.** (IS)

Esimerkki 5 rinnastaa Suomen nykytilan ja tulevaisuudenkehityksen yritysten alasajoon ja siten talousdiskurssiin. Esimerkissä puhutaan Suomen alasajosta, millä viitataan mitä ilmeisimmin Suomeen yhteiskuntana. Kuitenkin toisessa virkkeessä esiintyy sana *kieli*. Kommentoijan mukaan Suomen alasajoa ovat kielen ja kulttuurin mädättäminen eli jonkinlainen hoitamatta tai vaalimatta jättäminen. Kieli ja kulttuuri rinnastetaan samanarvoisiksi *ja*-konjunktiolla: toisen mädättäminen on myös toisen mädättämistä. Demonstratiivipronomini *tämä* tähdentää, että juuri puheena oleva kielenkäytön ilmiö (*alkaa tekemään* -muodon hyväksyminen) on Suomen alasajoa.

Myös suomen kielen lautakunnan antamat uudet suositukset edustavat rappiota: edes kielenhuoltaja ei enää välitä kielen tilasta (esimerkki 6). Liitepartikkeli *-kin* (*Kielitoimistokin*) osoittaa, että nyt myös Kielitoimisto on kadottanut todellisuudentajunsa. *Hömppä* on vahvasti evaluoiva sananvalinta kuvaamaan Kielitoimiston uutta suositusta (KS s.v. *hömppä*). Verbiketjun virkkeen alussa voi tulkita ”piikkinä” uutta suositusta kohtaan, sillä ilmaus on kirjoitettu nimenomaan muotoon *alkaa kadota*, jossa *kadota*-verbi toteutuu perusmuotoisena *alkaa*-verbin jälkeen – ei *MA*-infinitiivissä (*alkaa katoamaan*), kuten uuden suosituksen mukaan nyt saisi tehdä.

6) **Alkaa kadota siis todellisuus Kielitoimistoltakin.** Mennään **hömppään** mukaan. (IS)

Eräs rappio-diskurssissa kaikuva huoli on kirjakielen ja puhekielen liiallinen lähentyminen. Lopputuloksena on ”sotkusuomi” (esimerkit 7, 8). Diskurssi ammentaa nationalistis-puristisesta kielikäsitteestä. Arviot rappeuden tilasta suhteutetaan kielen standardiin, mikä on tyypillistä maallikoiden kieliarvioille (Vaattovaara 2009: 30). Esimerkissä 8 esitetään, että kielimuotojen sekoittuminen rapauttaa kieltä, mikä on kommentoijan mukaan ilmeisesti pidemmälle yltänyt kehitys kuin pelkkä kielen muutos; tätä indikoi *vain*-partikkeli (*ei vain muuta sitä*). *Rapauttaa*-verbi on negatiivisesti evaluoiva toisin kuin *muuttua*, joka ei sinänsä ilmaise, onko muutos positiivinen vai negatiivinen. Kommentista ei käy ilmi, kuka kielimuotoja sotkee. Lauseessa subjektin paikalla on toiminta, sotkeminen, joka on *sotkea*-verbin substantiivijohdos. *Puhekieli* on saanut adjektiivitäydennyksen *epälooginen*, mikä arvottaa puhekieltä kielimuotona vahvasti vertailukohtaansa (kirjakieli) nähden.

7) -- **Sotkusuomi** ei maistu minulle. (IS)

8) Kaikki muukin **epäloogisen puhekielen ja kirjakielen sotkeminen** keskenään **rapauttaa** suomea, **ei vain muuta** sitä. (IS)

Kielimuotojen sekoittuminen on yleinen maallikkojen kielipuheessa esiintyvä uhkakuva (ks. esim. Hiidenmaa 2003: 231). Kirja- ja puhekieli pidettäisiin mieluummin visusti erillään. On mielenkiintoista, että kieliasiantuntijat puolestaan kantavat huolta näiden kahden kielimuodon, puhe- ja kirjakielen erkaantumisesta (esim. Paunonen 1994: 27–28). Näyttääkin siltä, että maallikot ja kieliasiantuntijat katsovat ilmiötä eri näkökulmista. Vaikuttaa siltä, että maallikot käsittävät kirjakielen jonkinlaisena ikiaikaisena kielenkäytön mallina, johon ei tule kajota. Tästä kuitenkin seuraa väistämättä se, että puhekieli alkaa jossakin vaiheessa elää omaa elämäänsä kirjakielen rinnalla. Kielitieteellisen tiedon valossa kirja- ja puhekielen erkaantuminen on huolestuttava kehitys, koska kielen pitää ennen kaikkea palvella käyttäjiään (Hiidenmaa 2003: 296–297). Jos kirjakielen hallinta alkaa olla kurioositeetti, se ei täytä enää tehtäväänsä kieliyhteisöä yhdistävänä kielimuotona.

5.1.2 Kielten valtataistelu

Kielten valtataistelu -diskurssissa maailma näyttäytyy taistelukenttänä, jossa eri kielet kilpailevat elintilasta. Kielten ”elämässä” on käynnissä evoluution verrattava kehitys, jossa vahvat syövät heikommat (esimerkit 9, 10). Kielet jakaantuvat näin voittajiin, selviytyjiin ja häviäjiin. Diskurssi hyödyntääkin muun muassa sota- ja kilpailumetaforiikkaa (esimerkki 11).

9) Tuleeko englannista ihmislajin yhteinen kieli. **Häviävätkö** muut kielet tai **kutistuvat** kotimökin ”kyökkikieliksi”. Näyttää siltä juuri nyt. (T)

10) Minä veikkaan sille (suomen kielelle) käyvän samoin kun Karjalan kielelle Venäjällä. -- Ja vähitellen sen **olemassa olo jää** Sit kun menee 3-5 sukupolvea eikä lapsille ole suomesta mitään hyötyä suomenkielestä se vähitellen **katoaa**. (T)

11) -- uusi kieli voidaan toki **voittajan** puolesta koettaa **syöttää häviäjälle** ja vanha hävittää, mutta tuskin onnistuneesti koska **vastarinta** on kova. (T)

Edellä olevien kommenttien sanavalinnat ovat tarkastelemisen arvoisia. Kommentissa 9 kansalliskielistä puhutaan *kotimökin kyökkikielinä*, jotka englanti on syrjäyttänyt. Tällöin kielellä ei ole juuri muuta virkaa, kuin toimia arkisen kommunikoinnin välineenä. Verbivalinnat luovat kuvaa kansalliskielistä passiivisina ja voimattomina toiminnan kohteina: pienet kielet *kutistuvat* ja niiden olemassaolo vain *jää* vähitellen (9, 10). Esimerkissä 11 verbit ovat voimakkaampia: puhutaan uuden

kielen *syöttämisestä* häviäjälle ja vanhan kielen *hävittämisestä*. Sanavalinnat herättävät mielikuvan jonkinasteisesta pakosta.

Diskurssin sisällä valtataistelusta puhutaan moninaisin termein. Esimerkissä 12 puhutaan pääasiassa kulttuurisesta muutoksesta: nuori polvi sulautuu toiseen kulttuuriin ja ”hylkää Suomen”. Kommentoijan mukaan tämä tarkoittaisi suomen kielen katoamista ja oletettavasti kielen vaihtamista. Kielen vaihtaminen voi tapahtua vapaaehtoisesti, kuten esimerkin tilanteessa. Kuitenkin on paljon tilanteita, joissa kielenkäyttäjä on välillisesti pakotettu vaihtamaan kielensä. Esimerkiksi Euroopassa yhden kielen valtio -politiikka ajoi monen paikallisen murteen ja vähemmistökielen ahtaalle. Tätä seurasi usein kielenvaihtaminen, kun vähemmistökielten puhujat halusivat välttää stigmatisoiduksi tuleamista ja alkoivat puhua esimerkiksi lapsilleen vain valtakieltä (Hiidenmaa 2003: 67; Pietikäinen 2012: 427). Yhteiskunnassa eteneminen edellytti valtakielen taitamista, joten jossakin vaiheessa vähemmistökielen siirtyminen seuraavalle sukupolvelle useimmiten katkesi (mp.).

12) Jos suomenkieli on kadotakseen se todennäköisesti tapahtuu siksi että nuoremmat polvet **hylkäävät** tämän pystyynkuoleen puun joka myös Suomea tunnetaan ja **sulautuvat** osaksi jotain muuta kulttuuria. (T)

Esimerkissä toimijoiksi asemoidaan nuorempi polvi. Suomea yhteiskuntana kuvataan metaforan *pystyynkuollut puu* kautta. Kommentoija esittää kielen ja kulttuurin katoamisen kausaalisen suhteen: suomen kieli katoaa siksi, että nuorempi polvi sulautuu osaksi jotakin muuta kulttuuria. Kulttuurin mukana on siis vaarassa kadota myös kieli. Kommentin taustalla voi havaita nationalistisen kieli-ideologian, jossa kieli muodostaa keskeisen osan kulttuuria.

13) On hyvin mahdollista, että sadassa vuodessa suomen kieli **marginalisoituu** suunnilleen samanlaiseen asemaan kuin iiri. Sitä vielä **osataan jossain määrin** ja sitä ehkä jopa yritetään elvyttää, mutta kyse on **kulttuurisesta erikoisuudesta, ei käyttökielestä**. (T)

14) **Kuolee kyllä aikanaan**. Se että tapahtuuko se liittovaltion kielen yhtenäistämisen yhteydessä vai myöhemmin jostain muusta syystä jää puhtaasti spekulointia. (T)

Esimerkissä 13 on kyse kielen syrjäytymisestä, kun sen käyttöala yhteiskunnassa kapenee, mitä kuvataan verbillä *marginalisoitua*. Kielitoimiston sanakirja esittää verbille synonyymina juuri *syrjäytyä*-verbin (KS s.v. *marginalisoitua*). Kommentissa suomen kielen asemaa verrataan iirin kielen tilanteeseen. Kommentoija avaa esimerkkiään: kieltä osataan edelleen jotenkuten, mutta se on lähinnä kuriositeetti. Esimerkissä 14 suomen kielen kuolema esitetään varmana asiana, mitä korostetaan sävypartikkelilla *kyllä*. Kommentoija esittää oman arvionsa mahdollisesta kuoliniskun antajasta (liittovaltio). Kommentoija ei tarkemmin kerro ajatuksestaan, mutta kyseessä voisi olla esimerkiksi Euroopan unioni. EU harjoittaa kuitenkin monikielisyyteen perustuvaa kielipolitiikkaa

(ks. esim. KIETO 2009: 182), joten ainakaan hetkeen tämä spekulatio ei toteutune.

Kielten asettaminen vastakkain, kuten tässä diskurssissa, ei tunnu kovin hedelmälliseltä ajattelutavalta. Sillä on kuitenkin pitkät historialliset juuret (Paunonen 1994: 27; Hiidenmaa 2003: 231). Paunosen mukaan (mp.) puhe- ja kirjakielen suhde vääristyi 1800-luvulla voitolle päässeen kieliopillis-puristisen kielenohjailun seurauksena, jossa kielen luonnollinen variaatio alistettiin normatiivisen kielen alaisuuteen. Tällaisen vastakkainasettelun sijaan yhteiskunnassa tulisi pyrkiä rinnakkaiskielisyteen, jossa eri kielet ja kielimuodot toimivat samanaikaisesti yhdellä tai useammalla kielenkäytön alueella, kuten esimerkiksi Kielipoliittisessa toimintaohjelmassa (2009: 52) ehdotetaan. Rinnakkaiskielisyys onki nykyisin vallalla oleva kieli-ideologinen periaate, ja sitä kaiuttavaa kommentointia esiintyi myös aineistossani; siitä lisää seuraavaksi.

5.1.3 Rinnakkaiskielisyys

Tässä diskurssissa maailma näyttäytyy kaksijakoisena. Maailma on yksi suuri kylä ja *tilkkutäkki*, ja englantia *silta* sen eri osien välillä (esimerkki 15). Ideaalitilanne on rinnakkaiskielisyys toteutuminen: englantia toimii eri kieliyhteisöjen välisenä lingua francana ja kansalliskielet sen rinnalla (esimerkki 16). Suomessa puhuttaisiin siis edelleen suomea, Norjassa norjaa ja Ranskassa ranskaa, mutta maailmankansalaisen toinen äidinkieli on englantia. Tässä diskurssissa kaikuu internationalismi; nationalismiin suhtaudutaan jopa kriittisesti osassa kommentteja (esimerkki 17).

15) Se myös ehkä johtaisi sellaiseen maailmaan, joka minusta olisi hyvä: omaleimaisen kulttuurinsa säilyttäneiden **kansojen tilkkutäkki, jossa englantia toimii sillana** kansojen välillä. (T)

16) Englannin kasvava ylivalta minusta ehkä helpottaa pienempien kielten säilymistä. Kaikkien tarvitsee lopulta osata **vain kahta kieltä, äidinkieltään ja englantia**, ja kaikki ymmärtävät toisiaan. (T)

17) Miksi pitäisi **jämähtää nykyisiin kieliryhmiin** koska voitaisiin **poistaa kielimuuri** ihmisten välillä? Tiedän hyvin esperanton historian joten siihen on turha vedota. Kielirojen poistaminen ei mielestäni poista kulttuurieroa (mikä on harmi sinänsä) mutta kaventaa niitä ja voi **vähentää ehkä myös nationalismia**.

Esimerkissä 15 sananvalinnoilla luodaan melko idyllistä mielikuvaa maailman kielitilanteesta: eri kieliryhmiä kuvataan *tilkkutäkinä* ja englannin kieli on niitä yhdistävä *silta*. Tilkkutäkki-metaforalla kuvataan tyypillisesti jonkin asian tai ilmiön moninaisuutta. Silta taas kuvastaa yhteyttä. Kommentissa 17 kritisoidaan perinteistä kansalliskieli-ajattelua. Kommentista ei käy lopulta ilmi, kannattaako kommentoija rinnakkaiskielisyttä vai suosisiko hän englannin virallistamista kaikkialla kansalliskielten kustannuksella. Joka tapauksessa kommentissa toivotaan avoimempaa maailmaa, kuin mitä kansallisvaltio-politiikka edustaa. Nyt kieliryhmät ovat *jämähtäneet* paikoilleen ja rakentaneet *muureja* ihmisten välille.

Kaikki eivät kuitenkaan näe englantia tulevaisuuden valtakielenä ja lingua francana. Esimerkissä 18 arvellaan, että kiina voisi olla vahvoilla seuraavaksi globaaliksi kieleksi. Kommentissa on jopa melko kriittinen sävy englantia kohtaan (*Turha kuvitella, että englantia olisi mitenkään sen parempi*) Myös kokonaan uudensuomalaisia kieliä kansainväliseen kanssakäymiseen povataan (esimerkki 19).

18) Kukaan ei sano, että näin olisi tulevaisuudessakin. Vielä sata vuotta sitten saksa oli hyvin vahva kieli suomalaisten keskuudessa. Joskus myös yliopistojen opetus oli lähes pelkästään latinaksi. Muitakin kansainvälisiä kieliä on ollut jo ennen latinaakin. Turha kuvitella, että englantia olisi mitenkään sen parempi kieli kuin mikään muukaan. **Ties vaikka puhuisimme sadan vuoden päästä kiinaa kansainvälisesti.** (T)

19) -- En olisi niin varma englannin asemasta yhteisenä kielenä, vaikka se tällä hetkellä onkin kansainvälisen kaupan pääkieli. Jos jonkunlainen globaali maailman hallitus jossain vaiheessa perustettaisiin, **voitaisiin tehdä uusi globaali apukieli.** (T)

Rinnakkaiskielisyys on laajalti jaettu kieli-ideologinen toimintaperiaate niin kieliasiantuntijoilla kuin yhteiskunnan eri instituutioissa. Periaate on kirjattuna muun muassa Suomen kielipoliittisessa toimintaohjelmassa (2009: 11, 52) kuin myös esimerkiksi peruskoulun opetussuunnitelmassa (POPS 2014: 28). Kielipoliittisen toimintaohjelman mukaan (mp.) rinnakkaiskielisyys tarkoittaa useiden kielten samanaikaista käyttöä yhdellä tai useammalla kielenkäytön alueella. Siten suomea kannustetaan käyttämään aina kun on mahdollista ja tarvittaessa muiden kielten rinnalla.

5.1.4 Muutos elinehtona

Muutos elinehtona -diskurssi on puhetavoista optimistisin. Siinä kielen kehitys ja muutos nähdään kielelle luontaisena, jopa välttämättömänä (esimerkit 20, 21). Myöskään oikeinkirjoitusta koskevat säännöt eivät ole ikaikaisia, vaan niitäkin on syytä harkita uudelleen kielenkäytön mukaan (22, 23). Diskurssin mukaan kielen elinehto on sen muutoskyky.

20) Kumpikin käy (alkaa tehdä ja alkaa tekemään). Surettaa vaan nuo kommentit, että tämä olisi jotenki paha asia. **Jos kieli ei elä ja muutu, se kuolee.** (IS)

21) Kieli muuttuu, **kielen muuttuminen on luonnollista eikä sille mahda mitään.** On turha syyttää ketään kielen muuttumisesta. (IS)

22) Kieli muuttuu, siksi **täytyy myös oikeinkirjoitussääntöjen muuttua.** Ei ole mitään järkeä väkisin pitää voimassa sääntöjä, joita harvat noudatavat. Kun joku puhe- tai kirjoitustapa on vakiintunut, on sääntöä muutettava. (IS)

23) Suomen kieli, aivan kuten muutkin kielet, muuttuu jatkuvasti. On **turha pitää kynsin ja hampain kiinni iänikuisista kielioppisäännöistä.** (IS)

Esimerkissä 20 kielen eläminen ja muuttuminen esitetään ehtona sen käytön jatkumiselle *jos*-konjunktiolla alkavalla ehtolauseella. Seuraava kommentti (21) komppaa ajatusta: kielen muuttuminen esitetään luonnollisena, luonnonvoiman kaltaisena, jolle ”ei mahda mitään”. Kommentissa 22 oikeinkirjoitussääntöjen muuttaminen nähdään osana kielen muutosta; tätä indikoi nesessiivinen *täytyä*-verbi. Kommentoija vetoaa lisäksi järjenkäyttöön. Tämän kommentoijan kielikäsitteissä kuuluu kansankielisyys kielenohjailun lähtökohtana, mikä vastaa hyvin myös nykyistä kielenhuollon linjaa – joskin kansankielisyyttä peräänkuuluttivat jo Setälä ja Lönnrot aikanaan (Hiidenmaa 2003: 284). Esimerkissä 23 metafora *pitää kiinni kynsin ja hampain* kritisoi kielioppisääntöjen jäykkyyttä; sanan saama täydennys *iänikuinen* viittaa aikaan, jolloin säännöt luotiin eli 1800-luvun kielikeskusteluihin.

Edellä kuultujen kielen muutosta koskevien diskurssien taustalla voi kuulla monenlaisia lähteitä ja ääniä. Rappio-diskurssin taustaaäni, nationalistis-puristinen kieli-ideologia, tuntuu selkeimmin tunnistettavissa olevalta, ja *rinnakkaiskielisyyden* diskurssissa voi nähdä piirteitä internationalismista. Kielen muutokseen positiivisesti suhtautuvia diskursseja edellä kuulluista ovat *muutos elinehtona* sekä *rinnakkaiskielisyys*. Nämä diskurssit noudattelevat myös kielitieteessä nykyisin vallalla olevia periaatteita. Rappio-diskurssi ja kielten valtataistelu -diskurssi suhtautuvat nykyhetkeen ja tulevaisuuteen melko mustavalkoisesti ja vähintäänkin huolestuneesti.

5.2 Metaforinen puhe kielestä

Tässä alaluvussa esittelen aineistostani nousevia metaforia, joita kommentoijat käyttävät kielestä, ja suhteutan niitä luvussa 4.2. esittelemiini käsittemetaforiin. Metaforan välityksellä asiasta voidaan puhua jonakin toisena, mikä usein helpottaa ymmärtämistä. Niiden ongelma on kuitenkin siinä, että ne kuvaavat ilmiöstä vain tiettyä puolta, muiden kustannuksella. Osa metaforista on vaikeammin tunnistettavissa, sillä niistä on tullut kiinteä osa käsitejärjestelmäämme. Ne ovat syvällä kulttuurissamme. (Lakoff & Johnson 1980: 3.) Tällaisilla metaforilla on paljon vaikutusvaltaa ajattelussamme, ne ovat ideologioiden tapaan yhteistä kielitajuamme (Heikkinen 2012b: 117). Siksi niiden paljastaminen ja kriittinen tarkastelu on tarpeen.

Esitän löytämäni metaforaluokat yleisyysjärjestyksessä, kuten diskurssit edellä. Siten ensiksi käsittelemääni on esiintynyt aineistossani eniten, seuraavaa toiseksi eniten ja niin edelleen. Olen kuitenkin laskenut niille myös suuntaa antavia esiintymiskertoja. Kaikkia löytämiäni metaforia en ole jäännöksittäni pystynyt luokittelemaan, sillä tulkinnasta riippuen metafora voi sopia

useampaankin luokkaan. Lukumäärät ovat siten suuntaa antavia. Lukumääriä ei voi myöskään suhteuttaa suoraan koko aineiston määrään (250 kommenttia), sillä kaikissa kommentteissa ei tietystikään esiinny metaforisuutta. Käsittemetaforat ovat 1) KIELI ELÄVÄNÄ ORGANISMINA, 2) KIELI SÄILIÖNÄ tai RAJATTUNA ALUEENA, 3) HYVÄ KIELI ON YLHÄÄLLÄ, 4) KIELET KILPAILEVAT sekä 5) KIELIVIRHE ON RIKOS.

5.2.1 KIELI ELÄVÄNÄ ORGANISMINA

Käsitteistämme asioita tyypillisesti suhteessa itseemme ja kehomme kautta (Lakoff & Johnson 1980: 47). Perinteinen tapa käsittää kielen olemusta onkin antaa sille inhimillisiä piirteitä. Kehoa hyödyntävät metaforat ovat Lakoffilla ja Johnsonilla osa KIELI ELÄVÄNÄ ORGANISMINA -käsittemetaforaa. Omassa aineistossani tätä käsittemetaforaa edustavat muun muassa esimerkit 24 ja 25. Kehoa hyödyntäviä metaforia esiintyi aineistossani eniten, kaikkiaan 29 tapausta.

24) Alkaa tehdä ja ryhtyä tekemään. Ne on **isketty selkäytimeen.** (IS)

25) Voi ei, mikä päätös! **Korvat valuu verta!!** (IS)

Esimerkin 24 idiomimaisella ilmauksella *iskeä selkäytimeen* tarkoitetaan jonkin asian sisäistämistä jonkinlaisena itsestänselvyytenä. Tällaista opittua tai omaksuttua asiaa ei tarvitse miettiä tai kaivella muistista, vaan se on rutinoitunut osaksi omaa ajattelua ja toimintaa. Se tuo mieleen myös toisen samaa metaforaa hyödyntävän ilmauksen, *tulla selkärangasta*. Selkäranka kuvastaa suoruutta, mistä kertoo esimerkiksi ilmaus *olla selkärankaa*. Sillä tarkoitetaan muun muassa, että henkilöllä on rohkeutta seistä sanojensa tai toimintansa takana, tai että hän on rehti ja luotettava. Kielen kontekstissa ja nimenomaisessa keskustelussa kommentoijan selkäytimeen on iskostettu kyseiset muodot: *tehdä*-verbin MA-infinitiivi esiintyy vain *ryhtyä*-verbin, ei *alkaa*-verbin yhteydessä. Asia on niin päivänselvä, ettei sitä tarvitse kielenkäytössä pysähtyä pohtimaan. Esimerkin 25 *korva* ammentaa puolestaan kielikorva-metaforasta, joka on paljon käytetty kielipuheessa (Mäntynen 2003: 144). Korvan verta valuminen kertoo korvan särkymisestä. Kommentti on tulkittavissa siis siten, että kuulija on todistanut kielenkäyttöä, joka on hänen mielestään niin pahasti hyvän kielen vastaista, että se on saanut kielikorvan valumaan verta, siis menemään rikki. Kyseessä on aistiärsykkeen aikaansaama reaktio, josta lisää seuraavaksi.

KIELI ELÄVÄNÄ ORGANISMINA -metaforaan liittyvät kiinteästi aistit (Lakoff & Johnson 1980: 46–47; Mäntynen 2003: 150). Aisti-ilmausten kautta kuvataan reaktiota, joita ärsyke on saanut aikaan. Kielikeskustelussa nämä ärsykkeet ovat luonnollisesti kielellisiä ja reaktiot niihin joko myönteisiä tai

kielteisiä. Tyypillisiä ovat ruuan ja musiikin aiheuttamien aistiärsykkeiden rinnastaminen kielipuheeseen (esimerkit 26, 7 ja 28).

26) Omaan **korvaani kuultuna** ja varsinkin luettuna tuo **sattuu silmääni**. (IS)

7) Maistuu joltakin - maistuu jollekin. **Sotkusuomi** ei **maistu** minulle. (IS)

28) Kielitoimistolla on **huono maku/kielipää**, ainakin tässä tapauksessa.. (IS)

Kommenteissa rinnastetaan kuulo- ja makuaisti: kielellinen ärsyke vastaanotetaan kuuloelinten välityksellä, kun taas kielellä maistellaan syötäviä asioita. Mäntynen (2003: 143) esittää, että kyse on merkityksensiirtymästä, jossa kielellä maistaminen on siirtynyt kuvaamaan myös korvin kuultavaa kieltä. Esimerkin 7 *sotkusuomi* puolestaan herättää mielikuvan epäonnistuneesta ruoka-annoksesta, joka ei tarjoa makunautintoa. Idiomimainen ilmaus *huono maku* (28) esiintyy monenlaisessa kontekstissa: henkilöllä voi olla huono musiikkimaku, vaatemaku, nais- tai miesmaku jne.

Vielä keho-metaforiin lukeutuu väkivaltaan liittyvä kuvasto. Näitä metaforia edustavat aineistossani seuraavat esimerkit:

29) Saatan kyllä puheessa alkaa tekemään mutta sama kirjoitettuna näyttää karnealta **kielen pahoinpitelyltä**. (IS)

30) Kielitoimisto on nykyään kunnostautunut juuri tässä: siunaa kaikki hirveimmät **kielen raiskaukset** korrektiksi kieleksi. (IS)

Edellä olevissa esimerkeissä (29–30) kieli näyttäytyy toiminnan kohteena. Kieli on voimaton uhri, jota kukaan ei puolusta; jopa kielitoimisto ”siunaa” kieltä kohdanneet vääryydet. Mäntynen (2003: 134) mainitsee myös sairauksiin liittyvät metaforat, kuten *substantiivitauti* ja *veltto kieli*, vaikka ne eivät hänen aineistossaan olekaan merkittävä metaforaryhmä. Omassa aineistossani sairaustematiikkaa lähelle osuvat seuraavat esimerkit (31–33):

31) Samanlaista **tekohengitystä** se on Suomessa suomenruotsinkin kanssa. (T)

32) Suomi **syntyi** 1000 vuotta sitten. Maailmassa on 6000 kieltä. Niistä 5000 **kuolee** vuosisadan kuluessa. (T)

33) Useimmat **kielet ovat hengenvaarassa**. (T)

Edellä oleviin esimerkkeihin sisältyy ajatus kielen elinkaaresta (Lakoff & Johnson 1980: 47; Mäntynen 2003: 129). Kielellä on synty, elämä ja kuolema siinä missä muillakin elävillä olennoilla. Esimerkit edustavat kielipuhetta, jota kuulee erityisesti uhanalaisista kielistä puhuttaessa. Kielen revitalisaatiosta käytetään yleisesti nimitystä *elvytys* (esim. Tieteen terminpankki 2017c). Tekohengityksen voi puolestaan käsittää osana elvytystä, johon kuuluu puhalluksen lisäksi painellus (KS s.v. *tekohengitys* ja *elvytys*).

KIELIELÄVÄNÄ ORGANISMINA -metaforiikassa toinen vertailukohta kehon lisäksi kielelle löytyy luonnosta ja siinä erityisesti kasvillisuudesta. Erityisesti fennistiikassa kasvillisuus-metaforat ovat olleet perinteinen tapa kuvata kieltä (Leino 1989: 554; Nordlund 2004: 286; Mäntynen 2003: 129). Omassa aineistossani kasvillisuus- ja luontometaforiikkaa kaiuttavat seuraavat esimerkit (34–36). Kaikkiaan luonnosta ammentavia metaforisia ilmauksia löytyi aineistostani viisi tapausta.

34) kyllä tuo alkaa tekemään on **niin juurtunut**, että hyvä näin. (IS)

35) biologia on **diversioinut** ihmiskielen tuhansiin **alalajeihin**. **Luonto** tekee sen. (T)

36) Tosin ihmisen taipumus on näköjään tehostaa **laumansa yhtenäisyyttä** muokkaamalla paikallisesti kieltä, vrt. murteet. (T)

Kasvien kasvu edellyttää niiden juurtumista tiettyyn paikkaan. Juurtuminen tapahtumana on kokenut esimerkissä 34 merkityksensiirron, jossa se tarkoittaa sanan tai ilmaisun vakiintumista kielenkäyttöön. Esimerkit 35–36 hyödyntävät puolestaan biologiasta tuttua terminologiaa. *Diversiosta* on tavattu puhua luontokontekstissa eliölajien runsautena, mutta sillä voidaan kuvata myös lähes minkä tahansa alan monimuotoisuutta (KS s.v. *diversiteetti*). Kielitieteessä termi on myös taajaan käytetty. Kielet rinnastetaan eliölajeihin, joiden paljoutta ja olemassaoloa on suojeltava samalla lailla kuin luonnossa eliölajien rikkautta. Esimerkissä 36 ihmisiä kielenkäyttäjinä verrataan laumaan, mikä tavallisesti viittaa ryhmään eläimiä (KS s.v. *lauma*). Kommentoijan mukaan ”ihmislaumalle” on tyypillistä rakentaa yhtenäisyyttä kielen avulla, mikä saa tukea nationalistisesta kielikäsitteestä.

5.2.2 KIELI SÄILIÖNÄ tai RAJATTUNA ALUEENA

KIELI SÄILIÖNÄ -metaforassa kieli kuvataan suljettuna järjestelmänä, josta ja johon merkityksiä siirretään. Sanat ja ilmaukset ovat esineiden kaltaisia, liikuteltavia objekteja. (Lakoff & Johnson 1980: 29–32; Mäntynen 2003: 134–140.) Mäntynen (2003: 135) käyttää käsittemetaforasta oman aineistonsa valossa nimitystä kieli rajattuna alueena, josta tai johon ilmaukset ja sanat voivat siirtyä, levitä tms. Kielellä on rajat ja jotkin ilmaukset ja sanat ovat lähempänä sen ydintä kuin toiset. Omassa aineistossani vastaavaa metaforiikkaa edustavat esimerkit (37–42). Niissä on piirteitä niin säiliö- kuin alue-metaforasta. Kaikkiaan säiliö-/aluemetaforat olivat aineistoni toiseksi yleisin käsittemetafora 23:lla tapauksella.

37) Kuinkahan kauan enää kulukaan, ennen kuin kaunis kieleemme on rapautunut niin pahoin, että ei enää toimi kommunikaation välineenä, **vaan heitetään tunkiolle** ja korvataan jonkinlaisella pidgin-englannilla (IS)

- 38) Pisa huippumaa ja suomenkieltäkin pitää muuttaa kun jotkut ei enää osaa sitä? joka asiassa mennään sieltä nykyään missä **aita on matalin**. (IS)
- 39) Miksi pitäisi jämähtää nykyisiin kieliryhmiin koska voitaisiin poistaa **kielimuuri** ihmisten välillä? (T)
- 40) Aivan yks lysti koko juttu, eiköhä homma **mene perille** sanoi kummin päin vaan. (IS)
- 41) Vaikeaa uskoa että yhtäkkiä alkaisi taas **hypähdellä esiin** satoja uusia kieliä. (T)
- 42) Mutta kun kirjoitettu suomen kieli on kerran **kirjoihin ja kansiin saatu**, niin ei sitä sieltä tapa mikään. (T)

Esimerkissä 37 suomen kielestä luodaan kuvaa jätteenä, jonka loppusijoituspaikkana on tunkio. Esimerkkien 38 *aita on matalin* ja 39 *kielimuuri* sisältävät ajatuksen kielestä rajattuna, aidattuna alueena. Kielenohjailua suorittavat tahot ovat puolestaan alueen portinvartijoita, jotka päättävät, millaisia sanoja ja ilmauksia kieleen päästetään. Idiomimaisella ilmauksella *mennä siitä, mistä aita on matalin* tarkoitetaan, että työ tai tehtävä on hoidettu laiskasti. Esimerkin 40 ilmaus *mennä perille* liittyy taas ajatukseen kielestä viestintäjärjestelmänä, jossa viesti liikkuu sen tuottajalta vastaanottajalle. Sanat ja ilmaukset ovat objekteja, joita lähetysprosessissa siirrellään. Esimerkit 41–42 puolestaan luovat kuvaa säiliöstä, jossa sanat ja kokonainen kieli asuvat. Sieltä ne voivat *hypähdellä esiin* ja toisaalta ovat siellä tallessa (”ei sitä sieltä tapa mikään”).

5.2.3 HYVÄ KIELI ON YLHÄÄLLÄ

HYVÄ KIELI ON YLHÄÄLLÄ -metafora perustuu kulttuuriseen orientaatiopisteeseen, jossa tapaamme sijoittaa ylhäälle asiat, joita arvostamme tai pidämme tavoiteltavina (Lakoff & Johnson 1980: 16; Mäntynen 2003: 147). Tämä oli aineistossani kolmanneksi yleisin metafora, kaikkiaan 21 tapausta.

- 43) Pois pakkoruotsi, pois oikea suomi, **törkeän rahvaan mongerrus** vaan sallitaan. Seuraavaksi varmaan yhdyssanatkin pitää alkaa kirjoittaa erikseen, koska persut kokevat alemmuutta. (IS)
- 44) Suomen kieli on niin rikas kaikkine outhoine vivahteineen, miksi sitä tulisi ehdoin tahdoin "**rahvaannuttaa**" eli muuttaa **oppimattomien huonon kieliopintajun** vuoksi? Vaan siksi koska se on niin "**populääriä**"? (IS)
- 45) Puhekielessä sinä saat säilyttää oikeutesi itse kehittää sitä. Ehkä joku keksintösi aikanaan **etenee yleiskieleksikin**, kun saa riittävästi puhujia taakseen. (IS)

Yllä olevissa esimerkeissä metafora esiintyy sisäänkirjoitettuna. Puhe rahvaasta ja oppimattomista vie ajatukset aikaan, jolloin yhteiskunnassa vallitsi selkeä luokkajako (esimerkki 43, 44). *Rahvaan mongerrus* ja *populääriä* viittaavat niin ikään siihen, että yhteiskunnassa on kaksi eriarvoista kielimuotoa: sivistyskieli ja kansan kieli. Verbi *edetä* esimerkissä 45 kuvaa puolestaan sitä kehitystä,

joka kielellisellä ilmauksella voi parhaassa tapauksessa olla edessään: on olemassa kielellinen valiojoukko, jonne sanat ja ilmaukset pyrkivät (vrt. edellä metafora kieli säiliönä/alueena). Tätä kaiuttavat myös ilmaukset *oikea* ja *väärä* kieli, jotka myös esiintyvät taajaan aineistossani. Paunosen mukaan (1996: 545) jako hyvään ja huonoon kieleen onkin suomalaisten kielenkäyttäjien kielikäsitteissä yksi vahvimmin vallalla olleista käsityksistä. Kommentoijan (45) mukaan on siis mahdollista, että jotkin kielelliset ”keksinnöt” saavuttavat joskus arvostetun aseman.

5.2.4 KIELET KILPAILEVAT

Neljäs metaforaluokka aineistossani on kilpailemiseen liittyvä kuvasto, joka sai kaikkiaan 12 mainintaa (vrt. Mäntynen 2003: 140). Seuraavat esimerkit aineistostani edustavat tätä luokkaa:

46) Olen tyrmistynyt. Kohta varmaankin "kuullostaa pahalle", "kyynerpää" ja "ainenkin" -tyyppiset ilmaukset ovat virallisesti hyväksytyjä suomea. Hirvittävää! **Summeri soittaa ja kiekko menee maalista ohi.** Auttakaa mua!!! (IS)

47) Mikään ei onneksi vielä estä minua käyttämästä kaunista kieltämme oikein, vaikka jo kielitoimistokin **heittää pyyhkeen kehään.** (IS)

Summeri ja *kiekko* esimerkissä 46 viittaavat jääkiekko-otteluun, mikä lienee suomalaiselle kielenkäyttäjälle ja penkkiurheilijalle tuttu ympäristö. Esimerkissä 47 kyseessä on puolestaan nyrkkeilyottelu, mistä kielivät sanat *pyyhe* ja *kehä*. Nyrkkeilyottelun tapahtumapaikka tunnetaan kehänä, ja pyyhkeet kuuluvat olennaisena osana kilpailijoiden huoltamiseen. Kielitoimisto esitetään kommentissa luovuttajana, joka on antanut periksi kielenkäyttäjien suosimalle muodolle.

Liitän kilpailumetaforiin myös sotaa hyödyntävät metaforat (esimerkit 48–49) sekä hieman marginaalisempana, mutta kuitenkin aineistossani toistuvana talous-metaforan (5). Talousmaailmassa kilpailu on oleellinen osa pärjäämistä, joten sekin assosioituu kilpailumetaforaan. Lakoffilla ja Johnsonilla (1980: 47) lähelle oman aineistoni esimerkkiä tulee metafora AJATUKSET OVAT HYÖDYKKEITÄ. Tästä metaforasta ammentavat muun muassa sellaiset ilmaukset kuin *penni ajatuksistasi* tai *kukaan ei osta ajatustasi*.

48) -- uusi kieli voidaan toki **voittajan** puolesta koettaa syöttää **häviäjälle** ja vanha hävittää, mutta tuskin onnistuneesti koska **vastarinta** on kova. (T)

49) Nyt revitään auki kansakunnan yhtenäisyyttä sellaisella voimalla, että **kielisota** tästä alkaa syttyä. (IS)

5) Tämä on sitä Suomen **alasarjoa**. Mädätetään kieli ja kulttuuri. (IS)

Sota-metaforiikkaa käytetään kuvaamaan kieliyhteisössä tunteikkaana käyvää keskustelua liittyen kieliasioihin (Mäntynen ym. 2012: 325). Esimerkiksi Paunonen (1996: 548) kuvailee 1920-30 -

lukujen ruotsalaisuuksien karsimiseen liittynyttä kielipolitiikkaa *kielitaisteluiksi*. Leino (1989: 562) puolestaan kuvaa 1930-luvulla alkanutta kädenvääntöä *huomioida*-verbin kokemasta merkityksenlaajentumasta *kolmikymmenvuotisena sotana*. Omassa aineistossani esimerkki 48 maalaa kuvaa kieliryhmien välisestä konfliktista, jossa on voittaja ja häviöjä. Metafora ja sananvalinnat tuovat mieleen eurooppalaisten valloitusretket, joissa missiona oli alkuperäiskansojen sivistäminen, toisin sanoen eurooppalaistaminen. Kieli on siis aina ollut vallankäytön väline (Paunonen 2001: 223). Esimerkkiä ei tarvitse kaukaa etsiä, sillä myös meillä Suomessa esimerkiksi inarinsaamen puhujien kielellisiä oikeuksia on rajoitettu yksikielisyyttä korostavan kielipolitiikan harjoittamisena saamelaisalueilla (Pietikäinen 2012: 425–426).

Esimerkissä 5 termi *alasajo* kaiuttaa puolestaan talouspuheen diskurssia: olemme tottuneet kuulemaan, kuinka yrityksiä *alasajetaan*. Yrityksen sijaan kyseessä on kuitenkin kielen ja sen myötä kulttuurin alasajo. Kommentissa kieli ja kulttuuri niputetaan yhteen *ja*-rinnastuskonjuktioilla. Kielen alasajo on siis samalla koko kulttuurin alasajoa; perusmuotoinen sana *kulttuuri* viittaa kokonaiseen järjestelmään, ei vain osaan siitä. Kieli-ideologisella tasolla ilmaisun voi nähdä viittaavan nationalistiseen käsitykseen kielen ja kansan yhteydestä.

5.2.5 KIELIVIRHE ON RIKOS

Paljon käytetty metafora aineistoni kielikeskustelussa on myös lainrikkomiseen liittyvä kuvasto, jonka olen nimennyt käsittemetaforalla KIELIVIRHE ON RIKOS. Tällaista metaforiikkaa kaiuttavat esimerkit 50–53. KIELIVIRHE ON RIKOS -metaforia esiintyi aineistossani kaikkiaan 11 tapausta.

50) **Äidinkielten opettajien mafia** alkaa murtumaan (vai alkaa murtua) nyt. (IS)

51) Eikä mikään toimisto pysty tulla määräämään miten minä puhun? Vai pitäskö väärin puhuminen **kriminalisoida ja sakkotuomio** siitä kun puhuu väärin. **Kieli poliiseja** vähän palkata tonne väijymään kaduille kansalaisia.... (IS)

52) Sivistyssanojen väärin kirjoittaminen on hirveä **rikos!** Käytä kotoperäistä sanaa! Jos se menee väärin, **tuomio** on huomattavasti lievempi! (IS)

53) **Liikenteestä** voisi ottaa **nopeusrajoitukset** ja liikennevalot pois . Olisi sielläkin helpompi toimia. Ne on niin vaikeita... (IS)

Esimerkissä 50 rinnastetaan äidinkielen opettajat ja mafia. *Mafia* herättää ensinnä mielikuvan terroria harjoittavasta ryhmästä, mutta sillä viitataan myös tiettyä alaa hallitsevaan, vaikutusvaltaiseen ihmisryhmään (KS s.v. *mafia*). Tässä tapauksessa näitä vaikutusvaltaisia ovat äidinkielenopettajat. Esimerkeissä 51–52 puhutaan *kriminalisoinnista*, *rikoksista* ja *tuomioista* sekä kielenkäyttöä valvovista *kielipoliiseista*. Sananvalinnoissa kaikuu vahva lainopillinen terminologia. Esimerkki 53

puolestaan rinnastaa liikenteen ja kielenohjailun. Jos kerran kielenohjailussakaan eivät päde enää ”mitkään” säännöt, saman tien voisi liikenteessäkin lakata noudattamasta yhteisiä sääntöjä. Kommentoija pitää kielitoimiston uutta linjausta niin käsittämättömänä, että se olisi sama, jos Liikennevirasto ilmoittaisi, ettei nopeusrajoituksia ja liikennevaloja tarvitse enää noudattaa.

Löytämäni metaforaluokat sekä niiden yleisyysjärjestys noudattelee pääpiirteissään samaa linjaa kuin Mäntysen (2003) ja Lakoffin ja Johnsonin (1980) tutkimuksissa. Aineistostani löytyneet käsittemetaforat olivat KIELI ELÄVÄNÄ ORGANISMINA, KIELI SÄILIÖNÄ tai RAJATTUNA ALUEENA, HYVÄ KIELI ON YLHÄÄLLÄ, KIELET KILPAILEVAT sekä KIELIVIRHE ON RIKOS.

5.3 Kieli-ideologiat

Tässä alaluvussa tarkastelen aineistoni kommentteista nousevia kieli-ideologioita. Suhteutan niitä luvussa 3.2 esittelemiini kielenohjailun arkki-ideologioihin. Vahvimmin aineistossani on kaikuja nationalismista, purismista ja populismista. Jonkin verran yhteyksiä voi nähdä myös liberalismiin ja anarkismiin sekä internationalismiin ja egalitarismiin suuntiin. Käsittelen seuraavaksi ideologioita aineistoesimerkkien kautta. Koska teen laadullista kielen tutkimusta, ei jotain niin abstraktia kuin ideologioita voi käsitellä laskettavina yksiköinä. Esittelen ideologiat siksi jälleen yleisyysperiaatteen mukaisesti; siten käsittelyjärjestys vastaa ideologioiden keskinäistä suuruusjärjestystä aineistossani. Näin ideologioiden yleisyydestä aineistossani voinee muodostaa kokonaiskuvan. On myös muistettava, että ideologiat harvoin esiintyvät todellisessa kielenkäytössä puhtaina ja tarkkarajaisina, vaan yksittäisen kielenkäyttäjän kielikäsitelmässä voi esiintyä piirteitä useammasta kieli-ideologiasta (Voutilainen 2016: 160). Jotkin kieli-ideologiat myös kimppuuntuvat, kuten nationalismi ja purismi tai populismi ja liberalismi, ja tukevat siten toisiaan (ks. tarkemmin luku 3.2).

5.3.1 Nationalismi

Nationalismi kytkee yhteen kansan ja kielen. Sen kulta-aika sijoittui meillä ja laajemmin Euroopassa 1800-luvulle, jolloin kansallisvaltiot syntyivät. Kansallisvaltio-ideologiassa periaatteena on yksi kansa, jolla on yksi kieli. Suomessakin juuri standardikielen kehittämishankkeet liittyivät laajempaan suomalaisuus-hankkeeseen, jossa määriteltiin Suomea ja suomalaisuutta. (ks. luku 3.1) Ei siis ihme, että nationalismi ja siihen liittyvä puristinen ote kielenohjailussa on leimannut suomalaista kielikäsitelmää vielä vuosisatoja myöhemminkin (Paunonen 1994: 23). Piirteitä tästä on nähtävissä edelleen myös omassa aineistossani (esimerkit 5, 54–56).

5) Tämä on sitä Suomen alasajoa. Määdätetään **kieli ja kulttuuri**. (IS)

54) Näin se Suomen kirjakielen rapautuminen edistyy ja **kielihän on kulttuurin perusta**. (IS)

55) Nyt revitään auki **kansakunnan yhtenäisyyttä** sellaisella voimalla, että kielisota tästä alkaa syttyä. (IS)

56) Mutta tappamekos sen tosta vain? Mihin kieleen vaihdamme. Jos tuommoista tapahtuu, **Suomen kansakin lakkaa olemasta**. (T)

Esimerkissä 5 *ja*-konjunktio rinnastaa kaksi käsitettä, kielen ja kulttuurin, toisiinsa. Ne ovat siis samanarvoiset eli kommentoijan mukaan toisen ”mädättäminen” tarkoittaa myös toisen mädättämistä. Esimerkkilause 54 jatkaa samaa ajatusta. Se on luonteeltaan toteava aloittaessaan tavan adverbilla *näin*. Sitä seuraavassa lauseessa esiintyvä *-hÄn*-sävyartikkeli ilmaisee asiointilan, siis sen, että kieli on kulttuurin perusta, itsestäänselvyytenä (VISK § 830). Esimerkeissä 55–56 puhutaan eksplisiittisesti kansasta ja kielestä. Esimerkissä 55 kommentoija esittää kielen kansakuntaa koossa pitävänä voimana. Mielikuvaa tehostavat vielä verbivalinta *revitään* ja metafora kielisodasta. Esimerkissä 56 suomen kielen kuolema rinnastetaan kansakunnan olemassa oloon. Sananvalinnat kielen tappamisesta ja vaihtamisesta luovat melko mustavalkoista tulevaisuuskuva.

Nationalistinen kieli-ideologia saa myös romanttisia piirteitä osassa esimerkkejä (57–58). Kansallisromantiikka on romantiikan aatevirtauksen yksi haara ja se korostaa kansakunnan ainutlaatuisuutta. Kieli on kansallisromantikkojen mukaan tärkein kansallisuuden ilmenemismuoto. (Rintala 1998: 48.) Seuraavissa esimerkeissä puhutaan suomen kielestä kauniina, ellei kauneimpana maailmassa.

57) Mikään ei onneksi vielä estä minua käyttämästä **kaunista kieltämme** oikein, vaikka jo kielitoimistokin heittää pyyhkeen kehään. (IS)

58) Suomi on **maailman kaunein kieli**, tajutkaa edes se! (IS)

Esimerkeissä adjektiivi *kaunis* luo romanttista kuvaa suomen kielestä. Esimerkin 58 predikatiivimuotoinen lause esittää asiointilan ehdottomana (suomi *on* maailman kaunein kieli). Lauseen adjektiivi esiintyy superlatiivimuotoisena (*kaunein*), mikä ilmaisee puheena olevan ylivertauisuutta suhteessa muihin vertailujoukon jäseniin (VISK § 642.) Lauseen lopussa esiintyvä affektiivinen huudahdus imperatiivimuotoisine verbeineen sävyttää kommentoijan mielipidettä entisestään (*tajutkaa*). Esimerkissä 57 monikkomuotoinen *kieltämme* indikoi suomalaisia kielenkäyttäjiä yhteisönä ja liittää kommentin siten nationalistiseen ajatukseen yhtenäisestä kansakunnasta.

Nationalistinen kieli-ideologia liittoutuu usein myös purismin kanssa. Seuraavat esimerkit (59–60) osoittavat näiden kahden yhteyttä, jossa puhe oikeasta ja väärästä suomen kielestä indikoi puristista ajattelua (Paunonen 1994: 27).

59) Suomenkieli rumenee, jos ei käytetä **oikeita** sanamuotoja, eikä kirjakieltä "**määrätä**". (IS)

60) Minkään viraston mahtikäsky ei tee tuosta **oikeaa suomen kieltä**. Itse en koskaan ala käyttää tuollaista **typerää ja yksiselitteisen väärää ilmaisua**, ja tulen aina pitämään sitä **vääränä** myös muiden käyttämänä. (IS)

Adjektiivit *oikea* ja *väärä* muodostavat vastakohtaparin, joka esiintyy aineistossani taajaan. Esimerkissä 60 adjektiiviva *väärä* tehostavat vielä sen saamat täydennykset *typerä* ja *yksiselitteinen*. Yhdessä ne muodostavat adjektiivilausekkeen (VISK § 603). Esimerkin 59 esittämä syy-seuraus - suhde kielen ohjailun puutteesta ja kielen rumenemisesta peräänkuuluttavat kielenohjailun tarpeellisuutta. Verbivalinta *määrätä* luo kuvaa ylhäältä päin sanelevasta, ehdottomasta kielenohjailusta (KS s.v *määrätä*), mikä indikoi puristista kieli-ideologiaa, jossa kielenhuoltajat on asemoitu kielenkäyttäjien yläpuolelle (Paunonen 1994: 19; 1996: 549).

5.3.2 Populismi

Populismi korostaa kansan oikeutta kieleensä ja kielenohjailuun. Sen äärimmäisen laidan mukaan kansa on kielenkäytön ylin auktoriteetti. Sen kanssa käsi kädessä kulkevat usein liberalismi ja anarkismi, joiden mukaan kielen ohjaaminen tulisi rajoittaa minimiin tai sitä ei tulisi harjoittaa lainkaan. (ks. luku 3.2) Esimerkit 61–62 edustavat populistista ajattelua.

61) Kieli ei ole staattinen ja muuttumaton, joten on hyvä, että tuo "alkaa tekemään" vihdoin hyväksytään, kun se kerran **kielenkäyttäjien suuhun** tuntuu aiempaa muotoa paremmin sopivan. (IS)

62) **Puhekieli muotoutuu kansan suussa** eikä missään muualla. Siihen eivät päde samat säännöt kuin **kielitieteilijä sanelee**. Sehän siinä niin hienoa onkin! Puhekieli on elävää ja **kansan elämää kuvaavaa**. Uudet ja vanhat sanonnat elävät rinnan ja eri tasoissa. Maalla puhutaan toisin kuin pääkaupunkiseudulla. (IS)

Edellä olevien kommenttien mukaan kieli muotoutuu ”kansan suussa” ja palvelee kansalaisia (61). Kielen moninaisuus kuvastaa kansalaisten moninaista elämää (62). Siksi se on – ja sen tulisi olla – vapaa ylhäältä päin sanelluista säännöistä. Verbivalinnalla (*sanella*) luodaan kielenohjailijoista sangen autoritaarista kuvaa.

Esimerkeissä 63–65 on jo kaikuja kielellisestä liberalismista, ellei jopa anarkismista.

63) Jo oli aikakin. Koska alkaa tekemään -muoto oli niin **iskostunut kansan kynään**, olisi voinut jo huomattavasti aiemmin olettaa, että muoto on täysin - myös kieliopillisesti - hyväksyttävä. -- Seuraavaksi kieli toimisto voisi

laillistaa kaikki yhdys sanojen kirjoitus muodot sen mukaan, **miten itse kukin ne omin takeisesti haluaa kirjoittaa**. Maassamme vallitsee sananvapaus, miksi ei myös yhdys sanan vapaus? (IS)

64) Hienoa. Samalla voisi sitten **poistaa kaikki muutkin kielioppisäännöt**. Harva muutenkaan tuntuu enää osaavan tai välittävän kirjoittaa suomea oikein. Surullista. (IS)

65) Täytyy toivoa, että tyhmä "alkaa tekemään" -muoto tällä sallimisella pikkuhiljaa häviäisi kokonaan. Suomalaisia, varsinkaan länsisuomalaisia, kun **ei kielletä eikä käsketä**. (IS)

Kommenteissa on ironinen sävy. Esimerkissä 63 kommentoija ehdottaa yhdyssanojen oikeinkirjoituksen vapauttamista ja kirjoittaakin viestissään esiintyvät yhdyssanat tarkoituksellisesti erikseen (omin takeisesti, yhdys sanan vapaus). Metafora *kansan kynä* indikoi populistista kielikäsitystä. Esimerkissä 64 esitetään jopa kaikkien kielioppisääntöjen poistamista. Vaatimuksen totaalisuutta korostaa kvanttoripronomini *kaikki*. Esimerkissä 65 jälkimmäinen lause indikoi eräänlaista uhoa auktoriteetteja kohtaan. Siinä adjektiivia *suomalainen* täsmennetään fokuspartikkelilla *varsinkaan* koskemaan erityisesti länsisuomalaisia. Elliptisessä sanaparissa *ei-eikä* kieltosanan toistuminen lisää lauseen asiasisällön painoarvoa (VISK § 1177, 1194).

5.3.3 Internationalismi

Internationalismi edustaa jokseenkin päinvastaista kieli-ideologiaa kuin nationalismi. Siinä painopiste on siirtynyt yhden kielen valtiosta globaaliin ”kylään”, jossa toimitaan monikielisesti. Seuraavissa esimerkeissä on kaikuja internationalistisesta kieli-ideologiasta.

66) Englannin kasvava ylivalta minusta ehkä **helpottaa** pienempien kielten säilymistä. **Kaikkien tarvitsee lopulta osata vain kahta kieltä**, äidinkieltään ja englantia, ja kaikki ymmärtävät toisiaan. Jotkut voivat toki työn tai harrastuksen vuoksi opetella muitakin kieliä. Mitä vähemmän "yhteisiä" kieliä kansoilla on, sitä **helpompaa** kommunikointi on. (T)

67) Tuo ajatus on kyllä hyvä kompromissi jonka ehkä useimmat pystyisivät hyväksymään. Samalla kun **säilytetään 'kansallinen identiteetti' ja oma kieli niin pystytään kommunikoimaan suurimman osan muun maailman kanssa**, vaikkakin hieman ontuen. (T)

68) Uskoisin että melkein kaikki ihmiset pystyvät oppimaan kaksi kieltä sujuvasti, kunhan vieras kieli aloitetaan tarpeeksi aikaisin ja etenkin tulevaisuudessa kun kielitaitoiset vanhemmat jo puhuvat sitä lapsilleen. **Olisi ikään kuin kaksi äidinkieltä**. Minäkin opin englannin helposti kun kuulin sitä paljon jo ennen kouluikää. (T)

69) Minua ei juurikaan häittäisi, jos yhtäkkiä vain **alettaisiin vaihtaa puhumista englanniksi** vaikkapa 3 sukupolven siirtymäajalla. (T)

Kommenteissa kansalliskielen ja englannin rinnakkaiskäyttöä ei nähdä uhkana. Rinnakkaiskielisyys nähdään hyvänä kompromissina (esimerkki 67) ja helppona toimintamallina (66). Esimerkissä 69 tosin puhutaan jo kielen täydellisestä vaihtamisesta. Kommentoijien argumentointi on melko

subjektiivista, mitä osoittavat ilmaukset kuten *minusta* ja *uskoisin*. Keskustelijat myös pehmentävät viestejään modaalisin keinoin, kuten konditionaalilla (*pystyisivät*) ja modaalipartikkelilla *ehkä*.

Toisaalta jos kommentteja tarkastellaan monikielisyiden näkökulmasta, monikielisyys näyttäytyy niissä vielä melko suppeana. Opetushallituksen tilannekatsauksen (2011: 5) mukaan koululaisten yksipuolistuneet kielivalinnat yhdessä koulujen kaventuvan kielitarjonnan kanssa on huolestuttava kehityssuunta, eikä tue monikielisyiden toteutumista. Toisena mieleen tulee, miten kommentoijien ehdotukset eroavat nykytilanteesta, jossa kansalliskielensä lisäksi kielenpuhujat pääsääntöisesti jo taitavat yhteisen lingua francan eli englannin (Leppänen ym. 2009: 89–90).

5.3.4 Muita huomioita

Aineistossani on kaikuja myös egalitarismista sekä Mantilan johtaman suomen kielen lautakunnan kauden (2000–2009) kielenohjailua koskevista periaatteista (ks. luku 3.2.). Kielikäsitksessä korostuu käytännöllisyys niin kielenohjailussa kuin kielenkäytössä. Kielen ensisijainen tehtävä on toimia kommunikoinnin välineenä, ja jos se siinä pääosin onnistuu kieliopillisesti puutteellisesta ilmaisusta huolimatta, on se tehtävänsä täyttänyt. Seuraavat esimerkit valottavat tätä kielikäsitystä.

70) Lienee **pääasia**, että tehdyksi tulee! (IS)

71) **Aivan yks lysti** koko juttu, eiköhä homma mene perille sanoi kummin päin vaan. (IS)

72) Haittaako tuo? **Kunhan tulee ymmärretyksi!** (IS)

73) **Mitä merkitystä sillä on** kun molemmat tarkoittaa samaa asiaa ja molempia sanoja käytetään laajasti. -- Täällä tartutaan aivan liikaa semmosiin sanoihin jotka on jo kansalaisten käytetyimpiä sanoja ja jokainen tietää mitä ne tarkoittaa. (IS)

74) **Parempi olis** opettaa kansan edustajia ja ministereitä puhumaan **selkokielellä** niin, että kansalaiset ymmärtävät mistä on kysymys. (IS)

Edellä olevissa kommentteissa on varsin affektinen, jopa turhautunut sävy, mitä indikoivat muun muassa huutomerkki ja idiomainen ilmaus *yks lysti* (esimerkki 71). Ilmaus *mennä perille* (72) linkittyy KIELI SÄILIÖNÄ -metaforaan (ks. luku 5.2.2). Ajatuksen mukaan kielenkäyttö on viestinnällinen prosessi, jossa viesti liikkuu lähettäjältä vastaanottajalle.

Hyvän kielen kriteeri, mikä edellä olevissa kommentteissa nousee toistuvasti esille, on kielen ymmärrettävyys. Kielen tulee olla ymmärrettävää – ei niin väliä, noudattaako se standardikielen ihanteita. Kommentissa 73 vedotaan puheena olevien muotojen *alkaa tehdä* ja *alkaa tekemään* samamerkityksisyyteen sekä erityisesti jälkimmäisen laajaan levinneisyyteen kielenkäyttäjien keskuudessa. Samamerkityksisyys-kriteerin mukaan ymmärrettävyys ei kärsi, käyttipä kumpaa

muotoa tahansa. Myös Mantila (2010: 196) korostaa viestinnällisyyttä kielen perustehtävänä. Kielenohjailun tehtävä ei hänen mukaansa ole ensisijaisesti vastustaa ilmauksia, joiden takana on kielenkäyttäjien enemmistö, eikä oikeakielisyysohjeiden pidä vaikeuttaa kielenkäyttöä (mts. 195). Pentti Leino (1989: 570) arvosteli jo 1980-luvun loppupuolella kielenhuoltajien puuttumista yksityiskohtiin, jotka eivät lopulta kirjakielen näkökulmasta ole olennaisia. Hän näkee valitettavana, millaisia asenteita kieltä, sen huoltoa ja huoltajia kohtaan toimintatapa on synnyttänyt.

Komentissa 74 keskustelija tarttuu ajankohtaiseen asiaan, nimittäin kielen byrokraatisoitumiseen, mikä on myös kieliasiantuntijoiden jakama huolenaihe (Heikkinen & Mantila 2011: 23; Sajavaara 2000: 71). Huolestuttavaa on, että viranomaiskieli on alkanut eriytyä omaksi kielimuodokseen, jonka ymmärtäminen vaatii paikoin spesifiä alan kielen tuntemusta (ks. esim. EU-suomesta luku 2.1.3). Tätä taas ei voida maallikolta lähtökohtaisesti odottaa.

Osalle verkkokeskustelijoista äidinkielellä on itseisarvo. Se on muun muassa ajattelun ja itseilmaisun väline, identiteetin rakennusosa sekä kulttuuria luova voima (esimerkit 75, 78). Toinen ääripää käsittää kielen enemmän välineenä, jonka keskeisin tehtävä on kommunikoinnin mahdollistaminen (esimerkki 76). Kielten kirjo koetaan jopa rasisiteena (77) (vrt. myös Jungnerin tapaus luku 1). Jossakin määrin vastakkain näyttävät olevan siis hyöty- ja taloudellisuusnäkökulmat sekä kulttuuriset ja henkilökohtaiset seikat, kuten esimerkki 79 oivasti tiivistää.

75) Kieli kuvastaa **yhteisön maailmankatsomusta** ja sitä mikä heidän ympäristössään on **tärkeää**. (T)

76) *"Ihmisten identiteetti on kielellisesti tärkeää."*

(RE:) Ei ole, kieli on **vain kommunikaation väline**, ei sen sivistyksen ilmentymä. (T)

77) Toivottavasti kuolee, olisi kaikkien kannalta **parempi jos maailmassa olisi vain pari kieltä, helpottaisi monia asioita**.

78) Toivottavasti suomalaiset pitävät huolta **kulttuuristaan ja sitä mukaa kielestään**. Surkein tilanne on, jos kielet vähenevät ja kaikista tulee, jonkin suurkielen käyttäjiä. On muutenkin kuin **kulttuurisesti surkeaa**, jos maapallolla tullaan puhumaan vain joitakin "valtakieliä". (T)

79) Tunteella ajatellen eri kielet ovat **rikkaus** (helpointa puhua kieltä minkä on jo oppinut?), mutta järjellä ajatellen **viitsaus**. (T)

Isoimmin edustettuina aineistossani olivat nationalismin, purismin sekä populismin kieli-ideologiat. Jonkin verran viitteitä löytyi myös liberalismien ja anarkismin sekä internationalismin suuntiin. Nationalistis-puristisen kieli-ideologian ylivoima aineistossa ei yllätä. Pikemminkin tulos osoittaa nationalistis-puristisen kieli-ideologian vaikutuksia suomalaisessa kielitajussa edelleen (Paunonen 1994: 23, 27; 1996: 545). Paunosen (1994 mp.) mukaan oikeakielisyysajan ”trauma” näkyy suomalaisissa kielenkäyttäjissä edelleen muun muassa pelonomaisena lainasanoihin suhtautumisena. Vastavoiman nationalistis-puristiselle ideologialle aineistossani muodostaa populismi. Tämänkin ideologian suosio on hyvin ymmärrettävissä, sillä keskustelijoista enemmistö on luultavasti

maallikoita. Ero ”meihin ja teihin”, kieltä huoltaviin viranomaisiin ja kielenkäyttäjiin, näyttäytyy ainakin *alkaa tekemään* -keskustelussa selkeänä. Kieli on jotain, mikä kuuluu käyttäjilleen. Standardikieli koetaan etäisenä ja ideaalisena (vrt. Vaattovaara 2009: 30). Puhekieli on sen sijaan kansan ”omaisuutta”, johon kieliasiantuntijalla ei ole sanomista.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimusongelman ytimessä olivat kielen muutosta koskevat puhetavat, diskurssit. Kaksi ensimmäistä, *suomen kielen rappio* sekä *kielten valtataistelu* edustivat aineistosta nousseita kriittisiä ääniä kielten kehitystä ja tulevaisuutta ajatellen. Kaksi muuta, *rinnakkaiskielisyys* ja *muutos elinehtona*, olivat puolestaan positiivisempia ääniä ja kävivät yksi yhteen nykyaikaisen kielitieteellisen paradigman kanssa.

Ovatko aineistostani nousseet uhkakuvat sitten todellisia? Syrjäyttääkö englantilainen lopulta suomen ja rapautuuko suomen kieli ”kyökkikieleksi”? Hiidenmaa (2003) sekä Heikkinen ja Mantila (2011) kumoavat nämä väitteet nopeasti. Heikkisen ja Mantilan sanoin (2011: 25, 30) suomi elää ja elämöi. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä tosiasiaa, että sen tulevaisuutta on tarpeen pohtia. Tällaisia asioita ovat erityisesti suomen käyttöalojen monipuolisuuden turvaaminen ja se, ettei kirja- ja puhekielen ero kasvaisi liian suureksi. Myös kielen byrokratisoitumiseen on puututtava ja sitä on purettava. On huolehdittava, että viranomaiskieli ei karkaa liian kauas kielenkäyttäjien ulottumattomiin.

Tarkastelin aineistostani myös metaforista kielipuhetta. Analyysistä paljastuneet metaforat olivat enimmäkseen odotuksenmukaisia aiempaan tutkimukseen nähden, kuten kielestä puhuminen elävänä organismina ja suljettuna alueena tai säiliönä. Vain käsittemetaforaa KIELI ON RIKOS ei esiintynyt lukemassani aiemmassa metaforatutkimuksessa. Kyseisissä tutkimuksissa painottuikin kieliasiantuntijoiden näkökulma kieleen (mm. Mäntynen 2003), joten on ymmärrettävää, että tällaista rikollisuuteen ja rangaistuksiin liittyvää kuvastoa ei siellä esiinny. Oma havaintoni nimittäin on, että maallikoiden kielipuheessa tämä kuvasto on vahvasti käytössä: puhutaan *kielipoliiseista*, kielen *raiskaamisesta*, *kielirikkeistä* ja niin edelleen. Kuten Paunonen (esim. 1996: 549) kuvailee, kieliasiantuntijat on kielenkäyttäjien silmin tavattu nähdä kielen ylivalvojina ja tuomareina, joten ehkä tämä osaltaan selittää maallikoiden kielipuheessa kaikuvaan lainrikkomiseen liittyvää kuvastoa.

Yritin tässä tutkielmassa nähdä myös aineistoni kielipuheen taakse niihin kieli-ideologioihin, joista löytämäni diskurssit ja metaforat kumpuavat. Odotuksenmukaista oli, että isoimmin aineistossa edustettuina olivat nationalistis-puristinen sekä populistinen ideologia; edellinen siksi, että se on suomalaisessa kielikontekstissa perinteinen ja painottunut (Paunonen 1994), jälkimmäinen siksi, että tarkasteltavana oli nimenomaan maallikkojen kielipuhe. Aineistosta nousi kuitenkin myös internationalismia ja 2000-luvun kielenohjailun periaatekeskustelua myötäilevää ajattelua sekä kielellistä egalitarismia.

Koen, että tutkimus oli monella tapaa pintaraapaisu käsiteltyihin aiheisiin: kielenmuutoksen diskursseihin, kieli-ideologioihin ja maallikoiden kielipuheeseen. Yksikin näistä näkökulmista olisi

yksinään riittänyt kattamaan oman tutkimuksensa, mutta toisaalta koin mielekkääksi tarkastella aineistoani useammasta näkökulmasta. Jatkossa olisi kuitenkin mielenkiintoista fokuoittaa erityisesti yhteen näkökulmista. Erityisesti metafora-tutkimus oli minulle henkilökohtaisesti uusi alue, suoranainen löytö, joka tuli mukaan tutkimukseen vasta tutkimusprosessin aikana. Se oli erityisen antoisa ja kiinnostava, ja auttoi löytämään aineistosta tutkimusongelman kannalta keskeisiä asioita.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tarkastella maallikoiden kielenhuoltajiin ja kielenhuoltoon kohdistuvaa suhtautumista. Kuten todettua, tähänkin aineistoni olisi antanut aihetta. Erityisesti kielen omistajuuteen liittyvät kysymykset nousivat esille; tämä linkittyy havaintojeni mukaan HYVÄ KIELI ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan ja Paunosen (1996) nimeämiin tuomarin ja ylivalvojan rooleihin. Kielellistä valtaa käyttävät yhteiskunnassa kielen ammattilaiset. Tällaiset puhuvat ja juurtuneet käsitykset ovat ulkoistaneet maallikoita omasta kielestään. Itseä ei nähdä kielellisenä vaikuttajana (Hiidenmaa 2003: 50) ja säädelty standardikieli arvottaa kaikkea kielenkäyttöä (Vaattovaara 2009: 30). Omistajuuteen liittyy kuitenkin myös toinen näkökulma, nimittäin se, millaista suomea tulevaisuuden Suomessa puhutaan – ja kenellä on oikeus puhua suomea. Nämä kysymykset askarruttavat aineistosta tekemiäni havaintojen perusteella syntyneitä suomenpuhujia. Globalisaation ja ihmisten muuttoliikkeiden myötä suomalainenkin kieliyhteisö monikielistyy ja tämä voi aiheuttaa aiemmin varsin monikielisessä kieliyhteisössä hämmennystä, vastustustakin. Ongelmallista on, että suomea vieraana kielenä puhuvien kielitaitoa suhteutetaan syntyneen kielenpuhujan kielitaitoon. Standardi on siis liian korkea. Herää kysymys, voisiko riittävän hyvällä suomen kielen taidollakin tulla osaksi kieliyhteisöä ja yhteiskuntaa.

Tämän tutkimuksen teoreettis-temaattinen tausta on kansanlingvistiikassa. Pidän kansanlingvististä tutkimusta mielenkiintoisena ja antoisana näkökulmana tarkastella kielikeskustelua. Olen samaa mieltä Vaattovaaran (2009: 26–27) kanssa siitä, että näkökulma on valitettavasti jäänyt kielitieteellisessä tutkimuksessa pitkälti hyödyntämättä. Olisi mielenkiintoista tarkastella esimerkiksi maallikoiden suhtautumista kielenhuoltoon ja -huoltajiin. Tämän tutkimuksen aineisto olisi antanut eväitä myös tämän näkökulman tarkasteluun. Jonkin verran tällaista tutkimusta on tehtykin. Esimerkiksi koululaisten suhtautumista kieliopin opiskeluun valottavat monet selvitykset, joissa on kartoitettu suhtautumista äidinkielen oppiaineeseen osa-alueittain ja ylipäänsä (esim. Lappalainen 2000, 2001, 2004). Aihetta on tarkasteltu myös opinnäytteissä (mm. Junkkarinen 2006, Palsa 2016). Tietoa tarvitaan kuitenkin edelleen. Tiedon keräämisen lisäksi olisi myös pohdittava keinoja, kuinka suhtautumiseen voitaisiin vaikuttaa. Ajattelen, että kouluopetus on tässä avainasemassa. Hiidenmaan mukaan (2003: 50) kielten opetuksen tavoitteena tulisi olla oppilaan kieliyhteisön jäsenyyden kokemuksen vahvistaminen (ks. myös POPS 2014: 287). Valitettavan usein kokemus tuntuu kuitenkin olleen päinvastainen (Paunonen 1994: 27). Kirjakielistä uhkaa tulla

prestiisikieli, joka on karkaamassa ”norsunluutorniinsa”. Sen taitamisesta on tullut erikoistaito, joka myös erottelee oppilaita entistä jyrkemmin. Erityisesti tyttöjen ja poikien välisestä tasoerosta ollaan oltu laajalti huolissaan, erityisesti kirjoitustaidon osalta (ks. esim. KARVI 2014: 49). Kuitenkin perusopetuksen arvopohjaan kuuluvat vahvasti tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusperiaatteet (POPS 2014: 15–16). Tällöin normitetun yleiskielen hallinta ei voi olla vain harvojen etuoikeus. Tässä tullaan myös kielen demokratiaperiaatteisiin: äidinkielen käyttö ei voi perustua liian vaikeisiin normeihin (Mantila 2010: 196).

Asetin johdannossa tutkimukseni tavoitteeksi maallikoiden ja kieliasiantuntijoiden lähentymisen (vrt. Cameron 1995; Hiidenmaa 2003). Perinteisesti lingvistit ovat suhtautuneet maallikoiden kielinäkemyksiin melko kevyesti, osin myös ohittaneet ne (Vaattovaara 2009: 26–27). Vastaavasti maallikoiden puolelta lingvistit on nähty kielen ”ylituomareina” (Paunonen 1996) ja toisaalta kieliasiantuntijoiden toimet kielen säilyttämisen ja kehityksen saralla koettu riittämättömiksi (mm. Hiidenmaa 2003). Vaikka yhteisymmärryksen ja keskusteluyhteyden parantaminen ovatkin prosessiluontoisia asioita, uskon, että tämänkaltaisilla tutkimuksilla on paikkansa tässä prosessissa. Ymmärrys siitä, miten kielenkäyttäjät näkevät kielen ja siinä tapahtuvat muutokset, auttaa kieliasiantuntijoita puolestaan havaitsemaan, mistä asioista kielessä kansalaiset ovat huolissaan ja mistä he kaipaavat asiantuntijatieta. Hypoteesina analyysia aloittaessani minulla oli näiden kahden ryhmän erojen todentuminen, mutta aineistosta löytyi myös ryhmien kesken yhdensuuntaisia ajatuksia. Näitä ajatuksia edustavat erityisesti diskurssit *muutos elinehtona* ja *rinnakkaiskielisyys*. Tämä on mielestäni toiveikas tulos yhteisymmärryksen saavuttamisen ja ryhmien välisen vuorovaikutuksen kannalta.

LÄHTEET

- Aro, Jari 1999: *Sosiologia ja kielenkäyttö: retoriikka, narratiivi, metafora*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampereen yliopisto 1999. – ISSN 1455-1616; 654
- Cacioppo, J., T. & Petty, R., E. 1983: *Social psychophysiology: a sourcebook*. New York: Guilford 1983.
- Cameron, D. 1995: *Verbal hygiene*. London: Routledge.
- Coiro, J., Knobel, M., Lankshear, C. & Leu, D. 2014: Central issues in new literacies and new literacies research. – J. Coiro, M. Knobel, C. Lankshear & D. Leu (toim.), *Handbook of Research on New Literacies*. London: Routledge. – <https://www.dawsonera.com/readonline/9781410618894/startPage/6/1> 21.3.2017
- Fairclough, N. 1997: *Miten media puhuu?* Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Gustafsson, Minna 2005: *Nuorten asenteita suomen kieltä kohtaan*. Pro gadu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2005204> 31.10.2016
- Halliday, M.A.K. 1985: *An introduction to functional grammar*. Baltimore: Arnolds.
- Halme, Taimo 2014: *Jyväskyläläisnuorten murre- ja kieliasteita*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201409172811> 20.3.2017
- Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla & Lounela, Mikko (toim.) 2012: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Vesa 2012a: Diskurssi. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. s. 94–99. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- _____ 2012b: Ideologia. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 110–119. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Vesa & Mantila, Harri 2011: *Kielemme kohtalo*. Helsinki: Gaudeamus.
- Helasvuo, Marja-Liisa, Johansson, Marjut & Tanskanen, Sanna-Kaisa 2014 (toim.): *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1402. Helsinki: Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura 2014.
- Helasvuo, Marja-Liisa, Johansson, Marjut & Tanskanen, Sanna-Kaisa 2014: Johdatus digitaaliseen vuorovaikutukseen. – Marja-Liisa Helasvuo, Marjut Johansson & Sanna-Kaisa Tanskanen 2014 (toim.), *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen* s. 9–28. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1402. Helsinki: Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura 2014.
- Hiidenmaa, Pirjo 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- HS 26.9.2012 = <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1348542300913> 29.9.2016
- HS 1.12.2013 = <http://www.hs.fi/sunnuntai/a1385789460536> 29.9.2016
- Huomo, Katja, Laitinen, Lea & Paloposki, Outi (toim.) 2004: *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.
- Häkkinen, Kaisa 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Helsinki: WSOY.
- IS 2014 = *Kielitoimisto teki radikaalin päätöksen: Tämä on nykyään suomen kielessä sallittua* – <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000712212.html> 10.1.2017

- IS 2015 = *Ilta-Sanomat on Suomen suurin uutismedia* – <http://www.is.fi/kotimaa/art-2000000993708.html> 10.5.2017
- Jungner, Mikael 2016. Tilapäivitys Facebook 9.12.2016. Facebook-yhteisöpalvelu. <https://www.facebook.com/mikael.jungner> 13.1.2017.
- Junkkarinen, Sari 2006: *"Ei tää äidinkieli ole kovin turhaa, mutta ei se oikein kiinnosta." : yhdeksäsluokkalaiset ja äidinkielen opetus*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Kalaja, Paula 1999: *Kieli ja asenteet*. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 45–72. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Kallionpää, Outi 2014: *Mitä on uusi kirjoittaminen? Uusien mediakirjoitustaitojen merkitys – Media & Viestintä* 37 (4), s. 60–78. – <https://mediaviestinta.fi/blogi/mita-on-uusi-kirjoittaminen-uusien-mediakirjoitustaitojen-merkitys/> 27.3.2017
- KARVI 2014 = Elina Harjunen & Juhani Rautopuro: *Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014: keskiössä kielentuntemus ja kirjoittaminen*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2015 (8). Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Keränen, Tuula 2015: *Suomen kielen ja suomenkielisen terminologian asema tietotekniikan asiantuntijoiden arjessa*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201505121830> 20.10.2016
- Kielilaki 423/2003 – <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030423> 13.1.2017
- Kielitoimiston ohjepankki: Rektioita: aloittaa, alkaa, ruveta ja ryhtyä. – <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/491> 9.1.2017
- KIETO 2009 = Hakulinen, Auli, Kalliokoski, Jyrki, Kankaanpää, Salli, Kanner, Antti, Koskenniemi, Kimmo, Laitinen, Lea, Maamies, Sari & Nuolijärvi, Pirkko 2009: *Suomen kielen tulevaisuus: Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 7. – [URN:ISBN: 978-952-5446-40-1](URN:ISBN:978-952-5446-40-1) 31.10.2016
- Kolehmainen, Taru 2014: *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa*. Kotimaisten Kielten Keskuksen julkaisuja 174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014.
- Koppa: Turun romantiikka – https://koppa.jyu.fi/avoimet/taiku/kirjallisuuden_aikajana/romantiikka/suomi/turun-romantiikka 12.1.2017
- Kotilainen, Lari 2009: *Suomensuojelija. Ohjekirja kielen pelastamiseen*. Helsinki: WSOY.
- Kotus 2014 = *Alkaa tehdä ja alkaa tekemään rinnakkain yleiskielessä* – http://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/suosituks/alkaa_tehda_ja_alkaa_tekemaan_rinnakkain_yleiskielessa 28.9.2016
- Kotus: EU-kielen huolto – http://www.kotus.fi/kielitieto/virkakieli/eu-kieli/eu-kielen_huolto 6.2.2017
- Kotus: Kielet – <http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet> 15.3.2017
- Kress, G. 2010: *Multimodality: a social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge. – <https://www.dawsonera.com/abstract/9780203970034> 18.4.2017
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 166. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone 2012. – <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
- Kuula, Arja 2011: *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino 2011. – <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517683104> 16.1.2017
- Laaksonen, Kaino 2011: *Ymmärrettävämpiä tekstejä Kelasta*. – *Kielikello* 4/2011 – <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2439> 18.1.2017

- Laitinen, Lea 2004: Kieltosana ja Kieletär. Yhden kielikiistan kulku ja ideologiat. – Katja Huumo, Lea Laitinen & Outi Paloposki (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia Suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* s. 177–222. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.
- Lakoff, G. & Johnson, M. 1980: *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press. Chicago, Ill.
- Lappalainen, Hannu-Pekka 2000: *Peruskoulun äidinkielen oppimistulosten kansallinen arviointi 9. vuosiluokalla vuonna 1999*. Helsinki: Opetushallitus.
- _____ 2001: *Perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten kansallinen arviointi 9. vuosiluokalla vuonna 2001*. Helsinki: Opetushallitus.
- _____ 2004: *Kerroin kaikeksi tietämäni. Perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten kansallinen arviointi 9. vuosiluokalla 2003*. Helsinki: Opetushallitus.
- Lauerma, Petri 2004: Aluemurre vai murteiden yhdistelmä? Keskustelu kirjakielen perustasta 1800-luvulla. – Katja Huumo, Lea Laitinen & Outi Paloposki (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia Suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* s. 136–176. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.
- Leino, Pentti 1983: Mielikuvat kielikuvien takana. – *Virittäjä* 87 (1) s. 107–116
- _____ 1989: Kirjakieli – puutarha vai kansallispuisto? – *Virittäjä* 93 (4) s. 554–571. – <https://helda.helsinki.fi/handle/10224/3550> 3.4.2017
- Leppänen, Sirpa, Pietikäinen-Huhta, Anne, Nikula, Tarja, Kytölä, Samu, Törmäkangas, Timo, Nissinen, Kari, Kääntä, Leila, Virkkula, Tiina, Laitinen, Mikko, Pahta, Päivi, Koskela, Heidi, Lähdesmäki, Salla & Jousmäki Henna 2009: *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa: käyttö, merkitys ja asenteet*. Jyväskylä studies in humanities 132. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3815-4> 27.3.2017
- Liminka, Sari 2008: *Yliopisto-opiskelijoiden asenteita suomen kieltä kohtaan: näkemyksiä opetustarpeista ja suomen kielen asemasta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Luuikka, Minna-Riitta 2000: Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen–Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- _____ 2013: Opetussuunnitelmat uudistuvat: tekstien lukijasta ja kirjoittajasta monilukutaituriksi. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta 2013: Kielen rooli koulussa* – <http://www.kieliverkosto.fi/article/opetussuunnitelmat-uudistuvat-tekstien-lukijasta-ja-kirjoittajasta-monilukutaituriksi/> 23.1.2017
- Mantila, Harri 2005a: Kielikäsituksesta kielenhuollon uusiin periaatteisiin. – *Kielikello* 2005 (2)
- _____ 2005: Suomi kansalliskielenä. – Marjut Johansson & Riitta Pyykkö (toim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 300–315. Helsinki: Gaudeamus.
- _____ 2010: Suomalaisen kielenhuollon periaatekeskustelu 1990- ja 2000-luvulla. – Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan* s. 179 – 205. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1262. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2010.
- Mielikäinen, Aila & Palander, Marjatta 2002: *Suomalaisten murreasenteista*. Sananjalka 44 s. 86–109.
- _____ 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014.

- Mäntynen, Anne, Halonen, Mia, Pietikäinen, Sari & Solin, Anna 2012: Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. – *Virittäjä* 116 (3) s. 325–348. – <http://journal.fi/virittaja/article/view/6815/5671> 27.3.2017
- Mäntynen, Anne 2003: *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 926. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2003.
- Niedzielski, N., A. & Preston, D., R. 2000: *Folk linguistics*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs TiLSM. Berlin: De Gruyter Mouton. – <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzU2MDkyMF9fQU41?sid=d5a7d54f-659c-4605-b2d0-8b184af7ff88@sessionmgr4009&vid=0&format=EB&rid=1> 21.3.2017
- Nordlund, Taru 2004: Arat taimet ja ankarat puutarhurit. – Katja Huumo, Lea Laitinen & Outi Paloposki, (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia Suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* s. 286–322. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.
- Nupponen, Anne-Maria 2011: *Savon murre savolaiskorvin: kansa murteen havainnoijana*. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. – ISBN 978-952-61-0354-9 20.3.2017
- Olthuis, Marja-Liisa 2003: Uhanalaisen kielen elvytys: esimerkkinä inarinsaame. – *Virittäjä* 107 (4) s. 529–544.
- Opetushallitus 2011 = Kangasvieri, Teija, Miettinen, Elisa, Kukkohovi, Pirkko & Härmälä, Marita 2011: *Kielten tarjonta ja kielivalintojen perusteet perusopetuksessa. Tilannekatsaus joulukuu 2011*. Opetushallitus.
- Palander, Marjatta 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011.
- _____ 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. – *Virittäjä* 105 (1) s. 147–151.
- Palsa, Jasmin 2016: *"Ollaan rehellisiä mikä hitto on kielitieto: yhdeksäluokkalaisten käsitykset kieliopista ja kielitiedosta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Paunonen, Heikki 1994: Kielen normit ja kielen ohjailun normit. – *Tiede ja edistys* 19 (1) s. 17–28. – <http://elektra.helsinki.fi/se/t/0356-3677/19/1/kielenno.pdf> 27.3.2017
- _____ 1996: Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotyyppit. – *Virittäjä* 100 (4) s. 544–555. – <http://elektra.helsinki.fi/se/v/0042-6806/100/4/suomenki.pdf> 27.3.2017
- _____ 2001: Kansankielestä kansalliskieleksi. – *Virittäjä* 105 (2) s. 223–239. – <http://elektra.helsinki.fi/se/v/0042-6806/105/2/kansanki.pdf> 27.3.2017
- Pietikäinen, Sari 2000: Kriittinen diskurssitutkimus. – Kari, Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 191–217. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietikäinen, Sari 2012: Kieli-ideologiat arjessa: neksusanalyysi monikielisen inarinsaamenpuhujan kielielämäkerrasta. – *Virittäjä* 116 (3) s. 410–442.
- Piippo, Irina, Vaattovaara, Johanna, Voutilainen, Eero (toim.) 2016: *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat*. Helsinki: Art House.
- Piippo, Irina, Vaattovaara, Johanna, Voutilainen, Eero 2016: Koskaan et muuttua saa. – Irina, Piippo, Johanna Vaattovaara, Eero Voutilainen (toim.), *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat* s. 53–82. Helsinki: Art House.
- Pirkola, Saara 2012: *Etunimien herättämät mielikuvat*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201208052126> 20.3.2017

- Pirttilä, Marja-Kaisa 2012: *Suomi elää! Kieltenopiskelijoiden näkemyksiä suomen kielen merkityksestä ja tulevaisuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, suomen kieli.
- POPS 2014 = *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet* – http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus 23.1.2017
- Preston, D., R. 1999: *Handbook of perceptual dialectology*: Volume 1. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins.
- Pursiainen, Laura 2013: *Joutsenon alakoulun kuudesluokkalaisten murrekäsityksiä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201311262655> 20.3.2017
- Rapi, Iida 2016: *Lohtajalaisnuorten- ja eläkeläisten murreasenteita*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201605112500> 20.3.2017
- Razmyar, Nazima 2015: *Puhe rasismista ja vihateoista Suomessa* – <https://nasima.fi/puhe-vihateoista-ja-rasismista-suomessa/> 11.1.2017
- Rinne, Jarmo 2012: *Vihapuhe verkkoilmionä*. – *Haaste* 1/2012 – <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12012/vihapuheverkkoilmiona.html> 9.1.2017
- Rintala, Päivi 1992: *Suomen kirjakielen normeista*. – *Sananjalka: Suomen kielen seuran vuosikirja* 34 s. 47–68. – <http://www.suomenkielenseura.fi/sananjalka/valikoituja/> 3.4.2017
- _____ 1998: *Kielikäsitys ja kielenohjailu*. – *Sananjalka: Suomen kielen seuran vuosikirja* 40 s. 47–65. – www.suomenkielenseura.fi/wp-content/uploads/sj40_047-065_rintala.pdf 27.3.2017
- Rynkänen, Tatjana & Pöyhölä, Sari 2010: *Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret – suhde kielen ylläpitämiseen, oppimiseen ja integroitumiseen*. – Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.), *Maahanmuutto ja sukupolvet* s. 175–192. *Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja* 106. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sajavaara, Kari & Piirainen–Marsh, Arja (toim.) 2000: *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. *Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Sajavaara, Paula 2000: *Kielenohjailu*. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen–Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 67–106. *Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Sajavaara, Paula 1995: *Kielenohjailu ja ohjailtu kieli*. *Lisensiaatintutkielma*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Sanoma: Brändit. – <https://www.sanoma.com/fi/tama-sanoma/brandit> 11.5.2017
- Sanomakauppa: Tiede- ja tekniikkalehdet: Tiede – <https://www.sanomakauppa.fi/Tiede-ja-tekniikkalehdet/Tiede.html?CatalogCategoryID=oQ4K7A8gJOCAAAFLQcoyS7v3> 15.3.2017
- Saviniemi, Maija, 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä: Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Acta universitatis ouluensis 127. Oulu: Oulun yliopisto. – <http://urn.fi/urn:isbn:9789526207773> 31.10.2016
- Setälä, E.N. 1921: *Kielentutkimus ja oikeakielisyys*. Helsinki: Otava.
- Somaliliitto: *Somalialaiset Suomessa* – <http://somaliliitto.fi/somalikulttuuri/somalialaiset-suomessa/> 11.1.2017

- Suomen Kuvalehti 5.5.2011 = <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/mielipide/puheenvuoro/kirppu-kielen-kohtalo-mita-suomi-on-tulevaisuudessa/> 29.9.2016
- Suominen, Elina 1998: *Suomen kielen ja muiden alojen opiskelijoiden kielelliset arvot sekä suhde kielenhuoltoon*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, suomen kieli.
- Tainio, Liisa 1996: Kielentutkija puhtauden ja likaisuuden apostolina. – *Virittäjä* 100 (1) s. 148–152. – <http://elektra.helsinki.fi/se/v/0042-6806/100/1/kielentu.pdf> 27.3.2017
- Talouselämä 2016: *Mikael Jugner ehdottaa valtavia muutoksia kielioppiin: ”Suomen kieli on taakka”*, kielitieteilijät kummissaan – <http://www.talouselama.fi/uutiset/mikael-jugner-ehdottaa-valtavia-muutoksia-kielioppiin-suomen-kieli-on-taakkakielitieteilijat-kummissaan-6606448> 9.1.2017
- Tanskanen, Sanna-Kaisa 2014: ”Eipäs nyt puhuta omia”. Metapragmaattiset kommentit opiskelijoiden keskustelupalstoilla. – Marja-Liisa Helasvuo, Marjut Johansson & Sanna-Kaisa Tanskanen (toim.), *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen* s. 51–74. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1402. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014.
- Tervonen, Rosa 2015: ”Täällä kaikuu suomen kieli puhtaimmin, niin kerrotaan, tänne Setäläkin mieli, tuli oppimaan”: keuruulaisten käsityksiä murteensa yleiskielisyydestä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201505131853> 20.3.2017
- Tiede 2011 = <http://www.tiede.fi/keskustelu/51723/ketju/kuoleeko-suomen-kieli> 29.9.2016
- Tieteen termipankki: Ikoni – <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Semiotiikka:ikoni> 4.2.2107
- Tieteen termipankki: Metafora – <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:metafora> 4.2.2107
- Tieteen termipankki: Multilingualism – <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:multi-lingualism> 18.3.2017
- Tieteen termipankki: Revitalisaatio – <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:revitalisaatio> 13.2.2017
- Tilastokeskus 2016a = *Väestö kielen mukaan* – http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html 11.1.2017
- Tilastokeskus 2016b = *Ulkomaiden kansalaiset* – http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html 11.1.2017
- Tyni, Maria 2003: *Yliopisto-opiskelijoiden ajatuksia suomen kielen merkityksestä. Kyllä se on kummiski sit jotaki sanotaanko suomalaisuutta*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos, suomen kieli.
- Uusi Suomi 17.1.2014 = <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/65741-kielitieteilija-nokian-siilasmaan-idean-vaara-suomen-kielen-kuolema> 29.9.2016 2
- Valkeapää, Sini 2016: ”Finnish is so out of date”: suomen kieli korkeimman opetuksen kielenä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201604262327> 31.10.2016
- Vaattovaara, Johanna 2005: Lisää lingvistiikkaa kansan käsityksistä. – *Virittäjä* 109 (3) s. 466–475. – <http://elektra.helsinki.fi/se/v/0042-6806/109/3/lisaalin.pdf> 27.3.2017
- _____ 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1224. Helsinki: Suomalainen Kirjallisuuden Seura 2005.
- _____ 2016: Murtuvat murteet ja murreasenteet. – Irina Piippo, Johanna Vaattovaara, Eero Voutilainen (toim.), *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat* s. 83–105. Helsinki: Art House.
- VISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7.

- Voutilainen, Eero 2016: Kielenohjailu on politiikkaa. – Irina Piippo, Johanna Vaattovaara, Eero Voutilainen (toim.), *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat* s. 147–173. Helsinki: Art House.
- YLE 29.05.2014 = Kiinan kielen merkitys kasvaa työmarkkinoilla – "Alkeita olisi hyvä opetella jo peruskoulussa". – <http://yle.fi/uutiset/3-7266650> 17.3.2016

